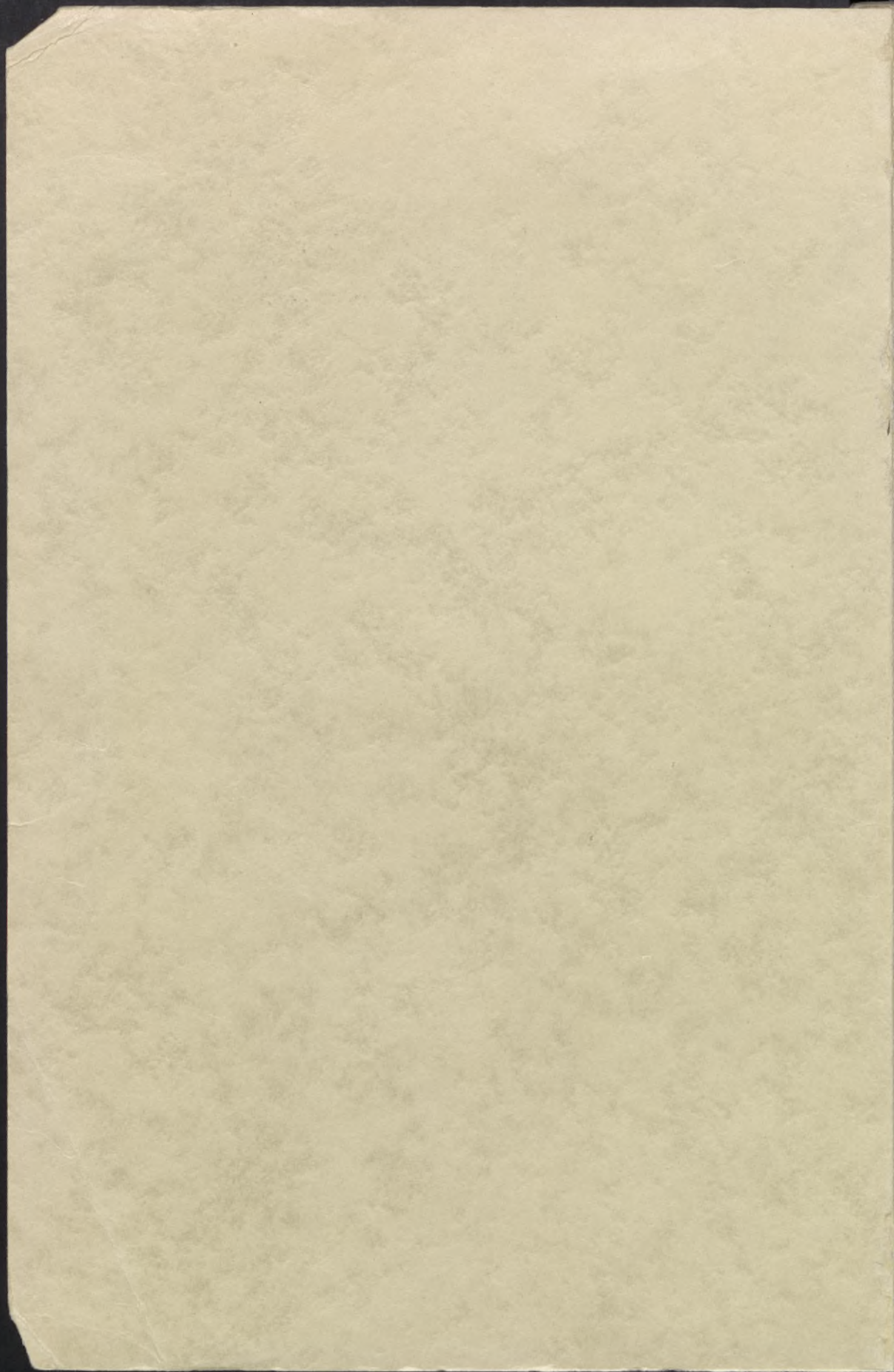

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

br E 30

KUNGL. SKOLÖVERSTYRELSENS SKRIFTSERIE 43

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

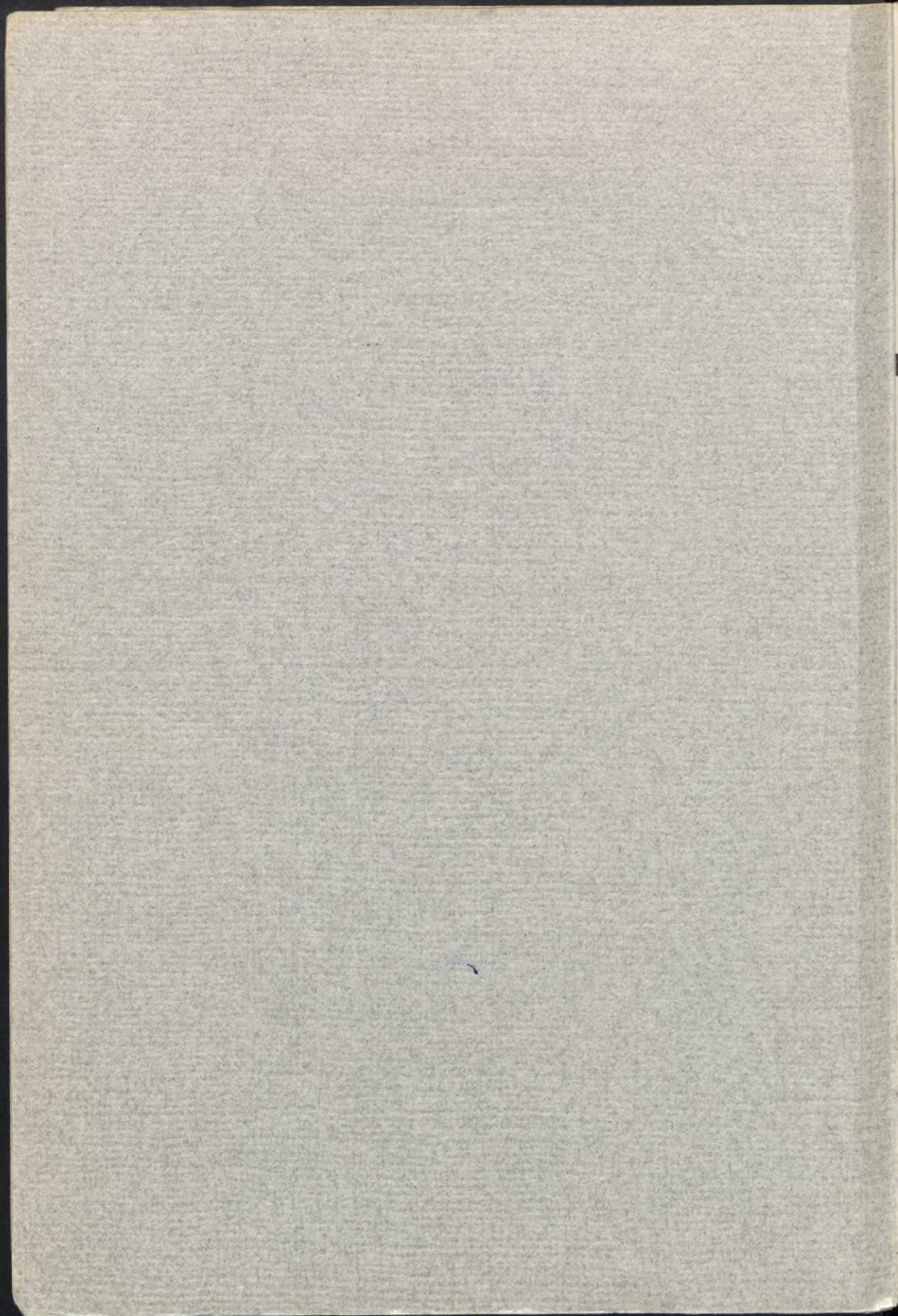

14000 000545998

LÄROPLAN

för rikets särskolor

KUNGL. SKOLÖVERSTYRELSEN

LÄROPLAN

FÖR

RIKETS SÄRSKOLOR

DEN 30 APRIL 1959

Stockholm, den 30 april 1959

Kungl. Skolöverstyrelsen

UTGIVEN AV

KUNGL. SKOLÖVERSTYRELSEN

REKRYTERINGSSÄNDNINGEN

KARLHAGEN

1959

LÄROPLAN

FÖR

RIKETS SÄRSKOLOR

DEK 30 APRIL 1959

KUNGL. SKOLEN

Lagerblads

AB RAGNAR LAGERBLADS BOKTRYCKERI

KARLSHAMN

1959

Innehållsförteckning

Särskolas ändamål och anordning	6
Allmänna bestämmelser	6
Normer för indelning i klasser	10
Allmänna bestämmelser rörande särskolor	11
Fostran	11
Ansvar	12
Skolan	12
Läraren	13
Skolan	13
Arbetssätt	14
Samfund	15
Lekförolyder	15
Självutvärdering	15
Kvalitet i undervisning	17
Hemuppgifter	18
Bedömning av arbetsinsatser	18
Kontroll	18
Elevakt och betyg	18
Placering och flyttning	18
Några särskilda undervisningsmoment	20
Ekonomisk fostran	20
Undervisning om narkotiska och stimulerande ämnen	21
Sexualundervisning	22
Frisluftsvirkksamhet	22
Undervisning i naturvård	22
Trafikundervisning	22
Undervisning i klasser bestående av flera årskurser	23
Samtalsning — kursväxling	23
Tysta övningar	24
Planliggerdag — förberedelse	25
Undervisningsmedel	25
Arbets- och undervisningsmaterial i allmänhet	25
Undervisningsfilm	26
Ställbilder	26
Skolradio	27
Grammofon	27
Magnetofon	27
Flaneltavla	27
Lärobibliotek	28

Förhållande läroplan för rikets skolor utges av
Kungl. Skolöverstyrelsen med stöd av bestämmelserna
förande undervisningsplan i Kungl. Maj:ts skolor
med den 18 december 1955 (nr 730). Den skall allmänt
lämnas från och med läsåret 1956/57.

Stockholm den 30 april 1956

Kungl. Skolöverstyrelsen

1956
Kungl. Skolöverstyrelsen
Sveavägen 10
111 33 Stockholm

Innehållsförteckning

	sid.
Särskolans ändamål och anordning	9
Allmänna bestämmelser	9
Normer för indelning i klasser	10
Allmänna anvisningar rörande särskolans verksamhet	11
Fostran — undervisning	11
Ansvar och samarbete	12
Skolan och eleverna	12
Läraren	13
Skolan och hemmet	13
Arbets sättet	14
Samlad undervisning — periodläsning	15
Åskådlighet	15
Självverksamhet	16
Enskild undervisning	17
Hemuppgifter	18
Bedömning av arbetsresultatet	18
Kontroll	18
Elevakt och betyg	18
Placering och flyttning	19
Några särskilda undervisningsmoment	20
Ekonomisk fostran	20
Undervisning om narkotiska och stimulerande ämnen	21
Sexualundervisning	22
Friluftsverksamhet	22
Undervisning i naturvård	22
Trafikundervisning	22
Undervisning i klasser bestående av flera årskurser	23
Samläsning — kursväxling	23
Tysta övningar	24
Planläggning — förberedelse	25
Undervisningsmedel	25
Arbets- och undervisningsmateriel i allmänhet	25
Undervisningsfilm	26
Stillbilder	26
Skolradio	27
Grammofon	27
Magnetofon	27
Flanelltavla	27
Skolbibliotek	28

	sid.
Timplaner	29
Allmänna anvisningar	29
Timplaner	31
Kursplaner	32
Allmänna anvisningar	32
Särskilda anvisningar för förskola, praktisk avdelning, försöksavdelning och yrkesskola	32
Förskolan	32
Praktiska avdelningen	33
Försöksavdelningen	34
Yrkesskolan	34
Ämnen	34
Kristendomskunskap	34
Mål	34
Kursinnehåll	34
Anvisningar	35
Modersmålet	36
Mål	36
Kursinnehåll	36
Anvisningar	39
Allmänna synpunkter	39
Muntlig framställning och läsning	40
Skrivning	41
Hembygdskunskap med arbetsövningar	42
Mål	42
Kursinnehåll	43
Anvisningar	43
Historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap	46
Mål	46
Kursinnehåll	46
Anvisningar	48
Allmänna synpunkter	48
Historia	48
Samhällskunskap	49
Geografi	49
Naturkunskap	49
Matematik	50
Mål	50
Kursinnehåll	50
Anvisningar	51
Sinnesövningar	53
Mål	53
Kursinnehåll	53
Anvisningar	53
Allmänna synpunkter	53
Iakttagelse- och igenkänningsövningar	54
Övningar att uppfatta dimensioner	55
Övningar i rumsuppfattning	55

	sid.
Övningar att särskilja stoffer	56
Motoriska övningar	56
Teckning	56
Mål	56
Kursinnehåll	56
Anvisningar	56
Musik	57
Mål	57
Kursinnehåll	57
Anvisningar	57
Gymnastik med lek och idrott	59
Mål	59
Kursinnehåll	60
Anvisningar	60
Slöjd	61
Mål	61
Kursinnehåll	62
Textilslöjd	62
Träslöjd	62
Metallslöjd	62
Anvisningar	63
Allmänna synpunkter	63
Textilslöjd	63
Träslöjd och metallslöjd	64
Hemkunskap och hushållsgöromål	65
Mål	65
Kursinnehåll	65
Anvisningar	65
Yrkesvägledning	66
Mål	66
Kursinnehåll	66
Anvisningar	66
Yrkeskunskap	67
Mål	67
Kursinnehåll	67
Anvisningar	67
Trädgårdsskötsel	68
Mål	68
Kursinnehåll	68
Anvisningar	68
Exempel på arbetsordningar	69
Anvisningar	69
Arbetsordning	
Försöksklass	70
Årskurs 1	71
Årskurs 2	73
Årskurs 3	74
Årskurs 4	76

	sid.
Årskurs 5	77
Årskurs 6	77
Årskurs 7	78
Årskurs 8	79
Årskurs 9	81
Praktisk klass	82
Försöksklass + årskurserna 1—2	83
Årskurserna 3—5	84
Årskurserna 6—8	85
Försöksklass + årskurserna 1—3	86
Årskurserna 4—8	87
Årskurserna 1—6	88
Årskurserna 3—7	89
Kristenheten	90
MAI	91
Karaktärsämnan	92
Årskurserna	93
MAI	94
MAI	95
MAI	96
MAI	97
MAI	98
MAI	99
MAI	100
MAI	101
MAI	102
MAI	103
MAI	104
MAI	105
MAI	106
MAI	107
MAI	108
MAI	109
MAI	110
MAI	111
MAI	112
MAI	113
MAI	114
MAI	115
MAI	116
MAI	117
MAI	118
MAI	119
MAI	120
MAI	121
MAI	122
MAI	123
MAI	124
MAI	125
MAI	126
MAI	127
MAI	128
MAI	129
MAI	130
MAI	131
MAI	132
MAI	133
MAI	134
MAI	135
MAI	136
MAI	137
MAI	138
MAI	139
MAI	140
MAI	141
MAI	142
MAI	143
MAI	144
MAI	145
MAI	146
MAI	147
MAI	148
MAI	149
MAI	150
MAI	151
MAI	152
MAI	153
MAI	154
MAI	155
MAI	156
MAI	157
MAI	158
MAI	159
MAI	160
MAI	161
MAI	162
MAI	163
MAI	164
MAI	165
MAI	166
MAI	167
MAI	168
MAI	169
MAI	170
MAI	171
MAI	172
MAI	173
MAI	174
MAI	175
MAI	176
MAI	177
MAI	178
MAI	179
MAI	180
MAI	181
MAI	182
MAI	183
MAI	184
MAI	185
MAI	186
MAI	187
MAI	188
MAI	189
MAI	190
MAI	191
MAI	192
MAI	193
MAI	194
MAI	195
MAI	196
MAI	197
MAI	198
MAI	199
MAI	200

Särskolans ändamål och anordning

Allmänna bestämmelser

Särskolan har till ändamål att meddela undervisning och fostran åt barn och ungdom, som enligt lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna är särskolepliktiga.

Målet för verksamheten bör vara att utveckla eleverna till harmoniska, dugliga och ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar.

Särskolan omfattar tre skolstadier (1) *förskola*, (2) *skola* och (3) *yrkesskola*.

1) *Förskola* är avsedd för barn under skolåldern, d. v. s. i regel barn i åldern 5—7 år, undantagsvis barn som under kalenderåret fyller högst 9 år.

2) *Skolan* är avsedd för särskolepliktiga elever. Vid skolan bör finnas (a) skolavdelning och (b) praktisk avdelning samt vid behov särskild (c) försöksavdelning.

a) Skolavdelning omfattar i regel årskurserna 1—8 där undervisning meddelas i teoretiska och praktiska ämnen. Då så finnes lämpligt bör en mera yrkesbetonad nionde årskurs inrättas för därför lämpade elever.

b) Praktisk avdelning är avsedd för elever, som huvudsakligen är mottagliga endast för praktisk undervisning.

Den praktiska avdelningen uppdelas, när elevantalet så medger, i flera klasser.

c) Försöksavdelning kan vid behov inrättas för skolpliktiga elever, som med hänsyn till sin utveckling ännu inte kan placeras i skolavdelning årskurs 1. Placering i försöksavdelning bör som regel omfatta högst två år.

3) *Yrkesskolan* är avsedd för särskolepliktiga, som provas böra erhålla särskild yrkesträning före utskrivning eller placering i öppen vård.

Anm.: I denna undervisningsplan förstås med

årskurs: den lärokurs eller del därav, som skall genomgå under ett år, och de elever, som genomgår dylik kurs;

klass: elever, som regelmässigt i olika ämnen undervisas gemensamt av samma lärare, oavsett om de tillhör samma årskurs eller ej;

grupp (undervisningsavdelning): elever, som i visst ämne eller eljest mera tillfälligt undervisas gemensamt av samma lärare, oavsett om de tillhör samma årskurs eller klass.

Normer för indelning i klasser

Såsom villkor för inrättande och bibehållande av en eller flera klasser skall gälla, att antalet elever, som beräknas varaktigt deltaga i undervisningen, uppgår till följande:

Avdelningens art	Antal elever som villkor för		Därutöver 1 klass för varje påbörjat
	1 klass	2 klasser	
Förskola ¹⁾	9—16	17—30	14-tal elever
Skolavdelning	6—12	13—24	12-tal elever
Praktisk avdelning	6—12	13—24	12-tal elever
Försöksavdelning	5—11	12—17	8-tal elever
Yrkesavdelning	5—12	13—24	12-tal elever

Där antalet elever är för lågt för bildande av särskild praktisk avdelning, försöksavdelning eller yrkesavdelning, skall eleverna undervisas i skolavdelningen eller beredas lämplig sysselsättning och utbildning på annat sätt.

1) Eleverna i förskolan förutsättes vara fördelade på grupper om 4—8 elever, som erhåller halvdagsundervisning. En heltidsanställd förskollärare skall således handha undervisningen i två grupper, en förmiddagsgrupp och en eftermiddagsgrupp.

Allmänna anvisningar rörande särskolans verksamhet

Fostran — undervisning

Särskolans fostrande inflytande skall göra sig gällande i all dess verksamhet. Den skall sålunda främja de ungas personlighetsutveckling och skapa förutsättningar för elevernas sunda kroppsliga utveckling. Skolan får således ej begränsa sin uppgift till att utveckla elevernas förståndsgåvor och att bibringa dem kunskaper.

Skolarbetet bör vara så ordnat, att det hos eleverna uppodlar ansvarskänsla, uthållighet och ordning samt förmåga att såväl samarbeta med andra som att självständigt utföra ett arbete.

Friluftsverksamheten kan ofta på ett särskilt sätt tjäna elevernas fostran. Samvaron under friare former mellan lärare och elever och mellan eleverna inbördes kan verksamt bidra till att utveckla deras kamratkänsla och hjälpsamhet samt deras solidaritet med skolan.

I allt skolarbete är framgången i stor utsträckning beroende av arbetsmetoderna och av lärarens förmåga att skapa intresse och ge liv åt sin framställning. Undervisningen i särskolan bör i största möjliga utsträckning anknytas till elevernas egen erfarenhetsvärld och erhålla en praktisk inriktning. Läraren bör genom livfulla och intresseväckande skildringar sätta elevernas fantasi i verksamhet och väcka deras lust att inhämta kunskaper. Vid undervisning i t. ex. matematik och modersmålet är det framför allt av vikt, att läraren gör klart för sig vilka moment, som erbjuder eleverna större svårigheter och att han vid genomgången av dessa moment ger sig god tid och särskilt bemödar sig om en åskådlig och lättfattlig framställning.

Med hänsyn till de stora svårigheter som inlärande av nytt kunskapsstoff erbjuder, bör man vid införande av nya undervisningsmoment gå fram med den största försiktighet. Särskilt bör iakttagas, att läsinlärandet och räkneinlärandet ej påbörjas för tidigt, emedan inläringssvårigheterna då blir alltför stora. Inläringen går lättare och behållningen blir bättre, om man uppskjuter inlärandet till en tidpunkt, då barnen nått en större mognad. Då eleverna före hänvisningen till särskola ofta haft anledning till missmod på grund av att krav, som de ej kunnat fylla, ställts på dem, är det av största vikt, att de i särskolan möts av uppgifter, som motsvarar deras förmåga. Barnen bör i arbetet få erfara, att de kan uträtta något. Deras intresse, mod och självtillit bör stärkas genom lustbetonat arbete. Läraren bör hos det enskilda barnet söka upptäcka och utveckla eventuella anlag på områden, där barnet har de bästa förutsättningarna att nå ett gott resultat.

Ansvar och samarbete

Av stor betydelse är, att eleverna känner sig uppskattade och att de möts med förtroende. Varje lärare vet, med vilken glädje och stolthet särskilt de yngre eleverna mottar och utför små förtroendeuppdrag: skötseln av blommorna i klassrummets fönster, utdelning och insamling av böcker m. m. Sådana uppdrag är för eleverna ett uttryck för lärarens uppskattning och bidrar därigenom till att skapa ett gott förhållande mellan lärare och elever. Härur kan med stigande mognad hos eleverna en ökad känsla av ansvar växa fram.

Eleverna bör bibringas känslan av att de har ett gemensamt ansvar för skolan och skolhemmet. De bör också stimuleras att hjälpa varandra, både i det egentliga skolarbetet, i vardagliga situationer och under lek och idrottsövningar. Därigenom lägges hos dem grunden för en social ansvarskänsla i vidare mening. Vid grupparbete ger sig sådana tillfällen på ett naturligt sätt. Överhuvud taget bör varje tillfälle att fostra eleverna till samarbete tillvaratas.

Skolan bör genom sin anda och sin miljö söka fostra eleverna till hänsyn och yttre hyfsning: uppmärksamhet och artighet mot andra människor, hövlighet t. ex. i fråga om hälsning, ordning och snygghet beträffande klädsel och tillhörigheter, vårdat språk och vårdat uppträdande. Lärarens goda föredöme är här av största betydelse.

Eleverna bör tillhållas att även utom skolan visa hänsyn mot andra och iaktta ett hyfsat uppträdande.

Skolan och eleverna

De främsta förutsättningarna när det gäller att hos de unga skapa en positiv inställning till skolan är dels en intresseväckande undervisning, där eleverna finner fullt utlopp för sina krafter i meningsfullt arbete, dels en sådan uppläggning i övrigt av skolarbetet, att det skapar trygghet för dem och medför trivsel och arbetsglädje.

Bud och förbud bör ges med sparsamhet. Deras innebörd och skälen till att de ges bör klargöras för eleverna. Av synnerlig vikt är, att ej andra föreskrifter lämnas än sådana, vilkas efterlevnad skäligen kan krävas. Ett småaktigt reglerande är ej ägnat att utveckla de ungas omdöme och förmåga till eftertanke utan skapar lätt olust och vantrivsel. Eleverna vill känna och bör få känna, att deras lärare litat på dem.

Förseelser och försummelse av olika slag från elevernas sida måste man räkna med. De flesta smärre förseelser sammanhänger med barns spontana och obetänksamma sätt att handla och torde i allmänhet ej behöva föranleda några kraftigare ingripanden från lärarens sida. Efter hand som barnens mognad ökar, bör läraren dock kunna begära större behärskning av sådana impulser, som vållar olägenhet eller skada. Stor vikt bör läggas vid att hos barnen genom övning nöta in grundläggande, enkla regler för sättet att uppträda bland andra människor. Störande eller uppseendeväckande vanor och manér bör med varsamhet bortarbetas.

Mera allvarliga eller långvariga svårigheter hos en elev att anpassa sig i skolan, såsom allmänt störande uppträdande, trots mot lärare eller andra befattningshavare eller aggressivitet mot kamrater, bör föranleda en undersökning av vad som kan tänkas ligga till grund härför. Kroppsliga sjukdomstillstånd

samt underlägsenhetskänslor med ängslan och oro döljer sig ofta under ett trotsigt och aggressivt beteende. Mindre goda hemförhållanden leder genom den otrygghet de framkallar ofta till anpassningssvårigheter i skolan. Av största vikt är att en allsidig utredning om orsakerna till elevens svårigheter kommer till stånd. Sedan vederbörande lärare anmält ett dylikt svårbehandlat elevärende till rektor, bör genom den sistnämndes försorg erforderlig kontakt tagas med bl. a. skolläkare och hem samt i förekommande fall barnets vårdare och övrig berörd internatpersonal.

Det är av stor betydelse, att läraren klargör för sig, huruvida han själv genom sitt uppträdande mot eleven varit upphov till eller ökat dennes svårigheter att finna sig tillrätta.

I vissa fall kan det vara lämpligt eller nödvändigt att ge en tillrättavisning inför klassen, men i allmänhet bör den ges under enskilt samtal. Förlöjligande eller föraktfulla yttranden, skymfande eller sårande tillmälen liksom ironiska anmärkningar får under inga omständigheter förekomma.

Läraren

Huvudansvaret för skolans arbetsresultat åvilar läraren. På hans kvalifikationer, lämplighet för sitt uppdrag och intresse för sin uppgift beror skolarbetets framgång. Han bör vara ett föredöme för de unga.

Samarbete mellan lärarna är vidare en förutsättning för ett gott resultat av skolans arbete. Särskilt värdefullt är, att ett utbyte av erfarenheter lärarna emellan sker, t. ex. genom konferenser, kollegier eller studiecirkelar för behandling av frågor rörande fostran och undervisning. Vid internatskolor är en fortlöpande kontakt mellan lärare och vårdare nödvändig för en allsidig och riktig bedömning av eleverna och deras skolsituation.

I sitt uppträdande gentemot eleverna och i sitt sätt att behandla dem bör läraren visa lugn, fasthet, förståelse och omtanke.

Positiva åtgärder är i uppfostran och undervisning i allmänhet verksammare än negativa. Förmaningar och tillrättavisningar måste givetvis förekomma, men det är mera betydelsefullt, att eleverna erhåller uppmuntran och erkännande för sin goda vilja och sina framsteg. De intellektuellt svagast utrustade eleverna bör få erfaras, att de har någon framgång i skolarbetet och bör därför tilldelas lätta uppgifter, som de kan bemästra. De behöver också uppmuntrande och vänliga ord, som stärker deras självförtroende och därmed deras prestationsförmåga.

I en särskoleklass har läraren goda möjligheter att hinna lära känna varje elev med tanke på vars och ens förutsättningar, anlag och intressen. Läraren bör sträva efter att ett sådant förhållande kommer till stånd mellan honom och eleverna, att dessa känner, att de kan vända sig till läraren som till en vän för att få råd och hjälp. Arbetet och trevningen i skolan främjas bäst genom en lämplig förening av frihet och disciplin.

Skolan och hemmet

Ett gott och förtroendefullt förhållande mellan skola och hem är en viktig förutsättning för de ungas fostran. Särskilt då svårigheter av ett eller annat slag uppkommer för en elev, är det värdefullt, om god personlig kontakt finnes mellan läraren och föräldrarna samt i förekommande fall skolhemspersonalen.

Under elevernas vistelse vid skolhemmen uppstår ibland speciella problem, som dels berör förhållandet till hem och anhöriga, dels också förhållandet mellan lärarpersonal och övrig personal vid skolhemmet. För att uppkommande problem skall kunna lösas på tillfredsställande sätt, krävs av alla parter en ärlig vilja till lösning i samförstånd. All personal bör eftersträva att få till stånd ett gott samarbete mellan skilda grupper av befattningshavare. För att främja detta samarbete och utveckla känslan av medansvar bör skolhempersonalen ges tillfälle att delta i regelbundet återkommande informationssammankomster. Därvid bör lämpligen under rektors ledning uppföringsfrågor i allmänhet diskuteras, men också enskilda barns problem tas upp till behandling. Särskilt viktigt är, att erforderliga informationer ges vid en ny elevs ankomst, om dennes hälsotillstånd, behov av omvårdnad, tillsyn o. s. v. Samtliga befattningshavare, som deltar i dessa sammankomster, bör erinras om kravet på tystnadsplikt.

Målsmännen bör känna sig välkomna till skolan och skolhemmet. Det bör vara naturligt för dem att uppsöka rektor och lärare för att rådgöra om barnens skolförhållanden och därmed sammanhängande problem. Där långa avstånd mellan skola och hem utgör hinder för tillfredsställande personlig kontakt, bör andra kontaktformer sökas, t. ex. korta brevmeddelanden någon gång per termin eller motsvarande telefonkontakt.

Önskvärt är att föräldramöten emellanåt anordnas i skolan. Även vid sådana möten kan tillfälle ges till personliga samtal mellan föräldrar och lärare. Det bör dock i första hand vara frågor av gemensamt intresse för föräldrarna som behandlas vid dylika sammankomster, då personliga problem av den art särskolan uppvisar som regel ej lämpar sig för diskussion i större grupp.

Läsårets avslutningsdag erbjuder sedan gammalt ett regelbundet återkommande tillfälle för målsmännen att få kännedom om skolmiljön under mer högtidliga former.

Vid tiden för elevernas utskrivning, omplacering etc. liksom i samband med den yrkesvägledning och yrkesträning, som skall lämnas dem, bör deras målsmän ges tillfälle till samtal om dessa betydelsefulla frågor.

Arbetsättet

I fråga om arbetsättet bör den enskilde läraren känna sig äga stor frihet. Metoder och tillvägagångssätt måste av naturliga skäl växla från lärare till lärare, från stadium till stadium, från klass till klass. Redan de växlande yttre betingelserna för arbetet nödvändiggör detta. Klasser, som innehåller flera årskurser, har både sinsemellan och i förhållande till klasser bestående av en årskurs skilda metodiska problem, och olikheter i fråga om materiell utrustning skapar skilda förutsättningar och sålunda också skilda former för undervisningen. Men framför allt betingas skillnaderna därav, att arbetsättet till väsentlig del får sin karaktär dels av elevernas utvecklingsståndpunkt, dels av lärarens personliga läggning. Ett förfaringsätt, med vilket den ene läraren når utmärkta resultat, lämpar sig inte alltid för en annan lärare. Det kan aldrig vara till fördel för undervisningen att söka tillämpa metoder, vilkas förtjänster man inte inser och uppskattar. Läraren bör emellertid med vakert intresse följa utvecklingen på det metodiska området och gärna pröva nya vägar. Inte minst bör han tillvarata de uppslag och idéer, som hans egna erfarenheter i skolarbetet kan ge anledning till.

Samlad undervisning — periodläsning

Ämnesuppdelningen på timplanen och arbetsordningen kan lätt leda till splittring i arbetet. För att nå önskvärd koncentration kan olika tillvägagångssätt användas.

Den *samlade undervisningens* princip kan ofta med fördel genomföras i särskolan. Vid denna arbetsform samlas skolarbetet i stor utsträckning kring ett intresseområde eller en arbetsenhet — t. ex. »Hemmet», »Våra bostäder». De olika ämnena bör då så långt möjligt förbindas med och ge stöd åt varandra vid undervisningen. Så snart ske kan bör modersmålet bli det centrala ämnet. Fler-talet skolämnen är ägnade att stödja modersmålsundervisningen genom att ge övning i muntlig och stundom också skriftlig framställning. Arbetsövningar och grupparbeten bör också naturligt ingå i den samlade undervisningen. Läraren bör emellertid beakta, att lärostoffet i tillräcklig grad blir behandlat i arbetsenheterna och att varje ämne sammanlagt får ungefär sitt på timplanen angivna utrymme. Framför allt får elevernas nödvändiga övning i läsning, skrivning och räkning ej åsidosättas. I de högre årskurserna kan exempelvis undervisningen i geografi lämpligen sammanföras med moment från kurserna i naturkunskap, historia, samhällskunskap och kristendomskunskap.

En annan metod att undvika alltför stor splittring i arbetet är att genom *periodläsning* begränsa antalet samtidigt lästa ämnen. Ämnen historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap har på timplanerna gemensam tid. Såsom i anvisningarna till denna ämnesgrupp anges, kan läraren under vissa tider av läsåret koncentrera undervisningen till ett eller ett par av ämnena. Också i andra fall såsom beträffande vissa övningsämnen — t. ex. hushållsgöromål — bör periodläsning kunna ifrågakomma. Man bör vid denna arbetsform emellertid tillse, att de olika ämnena eller ämnesgrenarna under läsåret i det hela erhåller ungefär den tid, som enligt timplanerna tillkommer dem.

Åskådlighet

Åskådlighet utgör en grundläggande princip för undervisningen i särskolan. Detta gäller undervisningen på skolans alla stadier, även om åskådligheten är av särskilt stor betydelse vid undervisningen i de lägre klasserna. För att kravet på åskådlighet skall kunna tillgodoses, bör skolan äga ett välförsett förråd av hjälpmedel, som ofta och på rätt sätt bör utnyttjas.

Ett nödvändigt hjälpmedel är *krittavlan*. Genom en enkel teckning på tavlan kan ett sammanhang eller en företeelse ofta snabbare och riktigare klargöras än genom många ord och förklaringar. Ord, namn och uttryck, som eleverna bör inlära, fäster sig lättare och varaktigare i minnet, om de inte endast nämnes utan samtidigt även skrives på tavlan.

För att göra undervisningen så åskådlig som möjligt bör man ge eleverna tillfälle att iaktta verkliga föremål, helst i sin naturliga miljö samt att iaktta och uppleva situationer och händelser.

Genom användandet av *planscher* och *bilder*, bl. a. ljusbilder av olika slag, främjes undervisningens åskådlighet. På ett effektivt och värdefullt sätt kan undervisningen i vissa kursmoment göras åskådlig genom filmvisning i skolan. Den levande bilden har en särskild förmåga att väcka elevernas intresse och hålla deras uppmärksamhet vaken. Filmundervisningen måste emellertid alltid

anordnas efter en för varje särskilt fall väl genomtänkt plan, om den skall kunna skänka eleverna varaktig behållning.

Av stort värde för undervisningen är *skolradions utsändningar*, om de på rätt sätt utnyttjas.

Bland de tekniska hjälpmedel i övrigt, som kan bidra till att göra undervisningen åskådlig, kan nämnas *magnetofon*, *grammofon* och *flanelltavla*. Närmare anvisningar rörande undervisning med hjälp av film, stillbilder, skolradio, gram-mofon, magnetofon och flanelltavla ges i avsnittet Undervisningsmedel.

Undervisningsutflykter bör anordnas dels i anslutning till undervisningen i hembygdkunskap, geografi och naturkunskap, historia och samhällskunskap, dels i samband med den vägledning i yrkesvalsfrågor, som meddelas särskilt i skolans högsta årskurser. Även i andra ämnen kan det ibland vara lämpligt att förlägga undervisningen utanför själva skolan. Den för en undervisningsutflykt behövligen tiden kan växla från en kort stund av lektionen till en hel dag. Även skolresor, omfattande mer än en dag, kan i realiteten betraktas som undervisningsutflykter.

Undervisningsutflykterna bör noggrant planläggas. Därvid bör läraren i förväg förvissa sig om att avsedda iakttagelser verkligen kan göras av eleverna vid utflykten och att erforderliga begränsningar av iakttagelsestoffet kan företagas. Ändamålet med utflykten bör på förhand meddelas och eleverna bör inställas på vad de särskilt skall iakttä. Under utflykten gjorda erfarenheter och iakttagelser bör eleverna senare få redovisa i skolarbetet i en eller annan form.

Självverksamhet

Till stor del bedrivs undervisningen i särskolorna liksom i normalskolan som *klassundervisning*. Därmed menas, att samma kursmoment behandlas av hela klassen gemensamt. I den mån klassundervisningen sker muntligt, blir samtalet med frågor och svar jämte lärarens berättande framställning dess mest framträdande kännetecken.

Vid samtalen är det viktigt, att klassen i dess helhet blir engagerad och tillägnar sig samtalsens innehåll. Eleverna skall vänjas vid att lyssna, men lyssnandet bör vara aktivt på det sättet, att deras tanke och fantasi är i verksamhet. De bör därför stimuleras till att själva ställa frågor och meddela egna reflexioner.

Den muntliga undervisningen med frågor och svar har en ej oväsentlig betydelse bl. a. därigenom, att varje lektion, oberoende av dess ämne, ger eleverna övning i att uttrycka sina tankar i ord. Läraren bör i allmänhet ej låta sig nöja med endast korta och enstaviga svar på frågorna. Redan tidigt bör eleverna få vanan att lämna mera fullständiga svar och kortare redogörelser.

I betydande omfattning bör den muntliga undervisningen kompletteras med skriftliga övningar av olika slag och annat arbete på egen hand. Att elevernas förmåga av självverksamhet därigenom tas i anspråk bidrar till att befästa deras kunskaper och färdigheter.

Ett påtagligt och stimulerande resultat av sitt arbete på egen hand får eleverna, om de i en eller flera arbetsböcker samlar teckningar och bilder i samband med olika ämnen, korta redogörelser och uppsatser m. m. Arbetsboken tjänar bäst sitt syfte, om den utgöres av lösa blad insatta i en pärm. Arbetsböckernas innehåll skall givetvis granskas av läraren, men de behövligen rättelserna bör i regel göras av eleverna själva efter lärarens anvisningar. Stor frihet

bör lämnas eleverna vid valet av uppgifter för arbetsboken. Läraren måste dock tillse, att arbetet verkligen kommer att tjäna undervisningen. Så är t. ex. ett häfte med planlöst inklustrade bilder och tidningsurklipp ej att betrakta som en arbetsbok.

Klassundervisning lämpar sig främst för sådana undervisningsmoment, där det gäller att utreda och förklara en sak eller att inöva en färdighet, som kräver lärarens omedelbara kontroll. Klassundervisningen är också alltid lämplig vid påbörjandet av ett nytt intresseområde. Detta slag av undervisning har emellertid också sina svagheter. En betänklig brist är, att den i regel ej främjar samarbetet mellan eleverna. Den bör därför helst kombineras med *gruppundervisning*.

Grupparbete kan i viss utsträckning organiseras redan under de första skolåren. Två eller flera elever sysslar gemensamt med t. ex. målning, modellering, miljöbilder i sandlåda, bilder och text till en klassens djurbok, blombok eller trafikbok.

Småningom kan arbete i mer eller mindre konstanta grupper få större omfattning och mer regelbundet inordnas i undervisningen.

Det säger sig självt, att grupparbete — liksom andra former av skolarbetet — kräver noggrann tillsyn. Läraren måste förvissa sig om att eleverna får god behållning av arbetet och full sysselsättning under de timmar, som anslagits däråt.

Gruppundervisningens värde ligger ej endast i att den fostrar till samarbete och ger goda tillfällen till självständiga prestationer och egna initiativ. Den ökar också möjligheterna till *individualisering* av skolarbetet. Detta kan ske i olika former.

Vid skolgångens början är det nödvändigt att läraren kan ge individuell undervisning i läsning, skrivning och räkning. För det ändamålet bör särskilt de veckotimmar och dagar utnyttjas, då klass med ett visst barnantal får uppdelas. Även högre upp i skolan är den individuella handledningen viktig.

Vanligen är väl individuellt arbete en beteckning för det tillvägagångssättet, att läraren låter sina elever var för sig arbeta med vissa uppgifter, vare sig dessa är desamma för hela klassen eller inte. Särskilt i skolor med klasser, som omfattar flera årskurser, är det nödvändigt att söka sig fram till arbetsmetoder, som genom planmässiga s. k. tysta övningar främjar en på elevernas självverksamhet grundad kunskapsställning, vilket närmare behandlas under avsnittet Undervisning i klasser bestående av flera årskurser. Också i andra fall kan en del elever eller grupper av elever vara sysselsatta med särskilda uppgifter, under det att läraren undervisar en annan del av klassen.

För att få ett gynnsamt resultat av undervisningen bör man som regel ej genomgående tillämpa endast en viss metod. Omväxling i arbetsformerna bidrar ofta till att hålla elevernas intresse vaket. I varje särskilt sammanhang bör det arbetssätt komma i fråga, som faller sig mest naturligt. Principen om elevernas aktiva deltagande i arbetet bör dock alltid vara vägledande för läraren i hans undervisning.

Enskild undervisning

För barn med speciella talsvårigheter eller andra uttalade svårigheter av jämförbar art skall enskild undervisning anordnas i den omfattning som rektor efter samråd med skolläkare anser erforderlig.

Hemuppgifter

Elevernas arbete skall i huvudsak utföras under lektionerna i skolan. Under det första läsåret bör hemuppgifter i regel ej förekomma. Om hemuppgifter småningom införes i arbetet, bör detta ske med stor varsamhet. Även i högre årskurser bör hemuppgifter ges endast en eller ett par gånger i veckan. Eleverna skall alltid vara befriade från redovisning av sådana uppgifter till dag efter söndag, helgdag eller lovdag.

Hemarbete kan bestå antingen i fullföljande av en arbetsuppgift, som eleverna påbörjat i skolan, eller då det gäller ämnen eller ämnesmoment, som huvudsakligen kräver uppövande av elevernas färdighet, i fortsatt övning att utföra redan inlärd tillvägagångssätt. Hemuppgifterna och förberedelsen bör vara av sådan art, att eleverna får intresse för att på ett mera självständigt sätt utföra arbetet. Det bör därvid observeras, att samma uppgift, som för en elev utgör ett intressant inslag i eftermiddagens fritid, för en annan elev kan bli till en tyngande börda. Vid bedömandet av det sätt på vilket eleverna fullgör sina hemuppgifter, måste hänsyn tagas även till deras skiftande möjligheter till ostört arbete.

Bedömning av arbetsresultatet

Kontroll

Den fortlöpande kontrollen av elevernas arbete är en viktig uppgift för läraren. Främst bör den avse att klarlägga, huruvida undervisningen varit lämpligt anordnad och huruvida eleverna fått avsett gagn av skolarbetet. Med ledning av elevernas arbetsresultat bör läraren bedöma, i vad mån klassen eller enskilda elever behöver ytterligare hjälpas till rätta. Han skall även med ledning av resultaten överväga, huruvida undervisningen varit lämpligt anpassad efter elevernas förutsättningar och mognad. Kontroll kan ske under olika former: genom muntliga förhör och redogörelser av eleverna eller genom uppsatser och andra skriftligen framlagda arbetsresultat. I allmänhet bör de muntliga förhören, som i regel skall uppta endast en mindre del av en lektion, hållas i samtalsform, varvid eleverna bör få tillfälle att även lämna sammanhängande redogörelser. Kraven på svarens form och fullständighet måste givetvis anpassas efter elevernas ålder och utvecklingsgrad.

Elevakt och betyg

Lärarens bedömning av eleven och dennes arbetsresultat redovisas i en elevakt. Elevakten förs under elevens hela skoltid enligt särskilda anvisningar, som utfärdas av skolöverstyrelsen efter samråd med medicinalstyrelsen.

Betygen bör vara ett mått på faktiska kunskaper och färdigheter, medan uppfattning av elevens personlighet och förklaring till exempelvis misslyckanden bör framgå ur andra anteckningar i elevakten.

Lärarens bedömning av eleverna bör grundas på iakttagelser och anteckningar under terminens lopp och ej blott på ett mer eller mindre ytligt eftersinnande vid terminens slut.

Läraren bör vid betygssättningen i ämnen utgå från en betygsgrad, som kan

karaktiseras som »normalbetyg» och som sådant skall Ba användas¹⁾. Detta betyg ges för en kunnighet och färdighet, som anses vara medelgod för årskursen i fråga. Om man kunde mäta prestationerna hos alla särskoleelever i en viss årskurs skulle de medelgoda eleverna alltså förtjäna vitsordet Ba. Fordringarna för detta betyg bör med andra ord rätta sig efter vad barn av i särskolan genomsnittlig förmåga kan prestera. Begreppet medelgod hänför sig således ej till den enskilda årskursen. Vitsordet B kan i sitt förhållande till Ba karakteriseras som under medelgod. Det ges åt elev, vars prestation klart ligger under det medelgoda men likväl bör godkännas. Betyget BC anger, att prestationen är dålig, och C att den är extremt dålig.

Karakteristiken av betygen över Ba blir analog med den nu givna av betygen under Ba. Vitsordet AB ges åt elev, vars prestationer är markerat över medelgoda. För att elev skall erhålla vitsordet a, bör han vara synnerligen god i ämnet. Vitsordet A är ett extremt betyg, som endast bör användas, då läraren vill framhålla, att en elev har en aldeles påfallande begåvning och färdighet i ämnet.

Många elever i särskolan lider av centralmotoriska skador, som medför särskilda svårigheter för dem att tillgodogöra sig undervisning i vissa ämnen. Ett betyg med objektiv bedömning av faktiska kunskaper eller färdigheter kan därvid verka starkt nedslående. För sådan elev bör enligt rektors bestämmande betyg ersättas med intyg eller betyg ges endast i vissa ämnen.

Beträffande vitsorden i uppförande och ordning skall högsta betyget vara normalbetyg. Lägre vitsord än det högsta bör tilldelas elev endast vid graverande brister eller oeffterrettligt beteende.

Placering och flyttning

Eleven skall placeras i den årskurs och klass, där han bedömes bäst kunna tillgodogöra sig undervisningen. Beslut i placeringsfrågor fattas av skolans rektor. Avgörandet blir dock i varje särskilt fall i hög grad beroende av lärarens bedömning.

Vid placeringen tages hänsyn till elevens levnadsålder och prestationsförmåga.

Eleven levnadsålder kan synas vara av underordnad betydelse för placeringen. För elevens självkänsla kan det emellertid vara av avgörande betydelse, att han är placerad i den årskurs vid skolan, som motsvarar hans ålder. Av samma skäl får å andra sidan placeringen icke innebära, att eleven vid jämförelse med sina klasskamrater ständigt blir underlägsen. En omsorgsfull avvägning mellan levnadsålder å ena sidan och prestationsförmåga å andra sidan får i varje särskilt fall ligga till grund för placeringsbeslutet. Bristande kunskaper och färdigheter i orienterings- eller övningsämnen må dock icke avgöra placeringen.

Den första placeringen av en elev bör alltid ha karaktären av försöksplacering. Elever som kommer från andra skolor har i regel bakom sig ett misslyckande, som verkar hämmande vid skolarbetet. Först efter en anpassningstid i särskolan kan elevens prestationsförmåga bedömas.

Vid fråga om omplacering tillmätas elevens anpassning i klassen (gruppen)

1) Följande vitsord skall användas

i ämnen: berömlig (A), med utmärkt beröm godkänd (a), med beröm godkänd (AB), icke utan beröm godkänd (Ba), godkänd (B), icke fullt godkänd (BC) och otillräcklig (C);

i uppförande: mycket gott (A), gott (B), mindre gott (C), klandervärt (D);

i ordning: mycket god (A), god (B), mindre god (C).

och speciellt kontakten mellan läraren och honom avgörande betydelse. Det bör ingå i den pedagogiska tekniken, att läraren vakar över att tillräckligt god kontakt uppnås. Man måste räkna med att det för varje lärare inträffar — ofta av oförklarlig anledning — att kontakten med någon elev blir otillräcklig. Lärarens anmälan av detta förhållande bör följaktligen ej betraktas varken som ett personligt misslyckande eller som en prestigeförlust för honom. Tvärtom visar det vaksamhet och noggrann omsorg om elevens bästa.

Om en elev vid en omplacering skulle »hoppa över» en årskurs, bör detta i och för sig ej inge betänkligheter. Mindre luckor i orienteringsämnena torde lätt inhämtas under hand, om eleven kommer i en för honom lämplig grupp, och i övriga ämnen måste undervisningen under alla förhållanden vara differentierad inom klassens ram.

Finner läraren, att en elev synes ha förutsättningar att tillgodogöra sig folk-skolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, skall anmälan härom göras till rektor, och anteckning införas i elevakten. Motsvarande anmälan och anteckning göres för elev, som läraren finner icke kunna tillgodogöra sig undervisningen i klassen.

Några särskilda undervisningsmoment

Vissa av de undervisningsmoment, som är av särskild betydelse för elevernas fostran, är av den art, att vart och ett av dem bör behandlas i olika sammanhang och i samband med undervisningen i flera av skolans ämnen. Det är härvid av vikt, att behandlingen i åtminstone något sammanhang göres så fullständig och utförlig, att eleverna erhåller säkra kunskaper och ett bestämt intryck av sakens vikt. De tillfällen, som eljest erbjuder sig att i fostrande syfte beröra dessa moment, bör ej lämnas outnyttjade. De moment, som här i första hand avses, är betydelsen av sparsamhet och ekonomiskt ansvar, undervisningen om de narkotiska och stimulerande ämnenas verkningar på individ och samhälle, sexualundervisningen, friluftsverksamheten och undervisningen i naturvård samt trafikundervisningen. De olika momenten är upptagna i kursplanerna för de ämnen, med vilka de närmast hör samman. Här skall endast några mera allmänna synpunkter framhållas.

Ekonomisk fostran

Både vid den fostrande och den undervisande verksamheten kan skolan göra en betydelsefull insats för att vänja ungdomen vid sparsamhet och omtanke i ekonomiska angelägenheter. Praktisk ekonomisk fostran bör ha sin givna plats redan i de lägsta årskursernas skolarbete. Det dagliga livet i skolan liksom behandlingen av sådana moment som »Skolan», »Hemmet», »Våra kläder» och »Våra bostäder» i ämnet hembygds-kunskap ger osökt anledning att lära eleverna sparsamhet och aktsamhet med sina egna och kamraternas kläder och tillhörigheter, skolmateriel, möbler m. m. I lämpliga sammanhang bör man få de unga att allvarligt tänka över vad det betyder för samhället och för den enskilde, om exempelvis lamporna till gatu- och vägbelysningen slås sönder, om blommor och buskar i planteringar och parker skövlas, om man klottrar och ritar på hus eller gör åverkan på cyklar och bilar.

Elevernas praktiska sparande bör i första hand inriktas mot närallgande, klart fattbara mål. Skolsparverksamheten bör stödjas och uppmuntras. Då spa-

rande i skolsparbössa sker på externatskolor, bör det ske på ett sådant sätt, att det inte blir en tävlan mellan eleverna om vem som kan locka av föräldrarna den största slanten. — Uppmärksammas bör att skolsparlådor skall förvaras på ett trygghetssätt.

Vid den ekonomiska fostran i skolan är samverkan med hemmen resp. skolhemspersonalen av grundläggande betydelse. Detta gäller bl. a. frågan om barnens fickpengar. Barnen bör i tid få vänja sig vid att handskas med pengar för att lära sig inse dessas värde och det ansvar, som följer med handhavandet.

Undervisning om narkotiska och stimulerande ämnen

Undervisningen om de vanligast använda narkotiska och stimulerande ämnens verkningar på den enskilda människan och i samhället — vilken undervisning helt naturligt kommer att företrädesvis behandla alkoholens verkningar — skall vara saklig, vederhäftig och objektiv. Det bör med eftertryck framhållas, att missbruk av narkotiska och stimulerande ämnen är ett ont, som med hänsyn såväl till individ som till samhälle med all makt måste motverkas, och att ingen skarp gräns finns mellan bruk och missbruk. Det bör även klargöras, att redan små mängder alkohol verkar skadligt på nervsystemet: självkritiken och omdömet avtrubbas, precisionsförmågan minskas, handlings snabbheten nedsättes och säkerheten äventyras.

Den egentliga undervisningen om alkoholens verkningar innesluter två moment: alkoholens inverkan på individen och dess skadeverkningar i samhället. Det första momentet ingår i ämnet naturkunskap och bör anknytas dels till undervisningen om människokroppens byggnad och funktioner, dels till undervisningen i hälsolära. Framställningen skall ges en kunskapsmässigt objektiv karaktär och läggas upp på ett sådant sätt, att den ger svar på frågan: Hur verkar alkoholen på den mänskliga organismen? Av betydelse är att undervisningen anknytes till vad som är aktuellt och känt för eleverna, såsom idrott, förande av motorfordon samt skötseln av maskiner och apparater. Undervisningen bör visa, hur alkoholbruk kan öka riskerna för t. ex. olycksfall och sjukdom (även alkoholism) och minska livslängden. Undervisningen skall åskådliggöras med lämplig undervisningsmaterial. Det bör vara naturligt att också behandla tobakens verkningar på hälsan, särskilt för barn och ungdom.

Det andra momentet, alkoholens verkningar i samhället, behandlas vid undervisningen i samhällskunskap i de högsta årskurserna. Framställningen bör här särskilt inriktas på betonandet av den enskildes ansvar såsom familjemedlem och samhällsmedlem. Undervisningen bör sträva efter att visa, att alkoholbrukets skadeverkningar ej endast drabbar brukaren själv, utan ofta även de människor han har beröring med, såsom hustru, barn, grannar, arbetskamrater, släktingar och trafikanter. Det bör betonas, hur olyckor, brott, sjukdom o. d., som följer av alkoholbruket, ofta berör även socialvård och skattebetalare samt hur våra gemensamma resurser minskar genom alkoholskadorna. Alkoholens verkningar i dagens samhälle bör tillmätas det största intresse, men även åtgärder för att minska alkoholskadorna, t. ex. nykterhetsrörelsen och den samhälleliga nykterhetsvården, bör beröras.

Vid undervisningen bör läraren sträva efter att ge en så allsidig bild som möjligt av alkoholens verkningar. Han bör förklara, hur alkoholbruket griper in

i många av livets sammanhang, nämna de skäl, som talar för personlig avhållsamhet men alltid undvika att fördöma alkoholbrukaren. Hänsyn bör härvid tas till elevernas hemförhållanden.

Sexualundervisning

För sexualundervisningen, som upptas i kursplanen för ämnet naturkunskap, gäller särskilda av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar.

Friluftsverksamhet

Syftet med friluftsverksamheten är dels att bereda eleverna rekreation och omväxling i det dagliga arbetet genom idrottslig verksamhet, studieutflykter o. d., dels att erbjuda dem lämpliga tillfällen att komma i närmare kontakt med livet utanför skolan och lära känna natur, folk och arbetsliv.

Även om friluftsverksamheten i huvudsak bör omfatta lekar och idrottsövningar av skilda slag, bör dock annan lämplig verksamhet (jordbruks- och skogs-vårdsarbeten, bärplockning m. m.), där sådan under lärares ledning kan anordnas, ej vara helt utesluten. En eller annan dag kan användas för studieutflykter.

Friluftsverksamheten bör ordnas så, att om möjligt alla elever kan delta. Noga måste tillses att de fysiskt svagare inte deltar i övningar eller erhåller uppgifter, som är för dem alltför ansträngande eller olämpliga. Läraren måste ovillkorligen förvissa sig om att ingen elev saknas efter en utflykt eller övning. Vid otjänlig väderlek bör friluftsverksamhet ej förekomma.

I fråga om friluftsdagarnas antal, plan för friluftsverksamheten, dess fördelning på hel och halvdagar m. m. hänvisas till av skolöverstyrelsen utfärdade särskilda anvisningar.

Undervisning i naturvård

Vid undervisningen i ämnena hembygds kunskap och naturkunskap bör elevernas sinne för naturens skönhet väckas och utvecklas, och därvid bör de även vänjas vid aktsamhet och hänsyn i sitt förhållande till djur och växter. I samband med studieutflykterna och under friluftsverksamheten ges många tillfällen till en undervisning med detta syfte. Särskilt i omgivningarna till större samhällen kan läraren ofta få tillfällen att visa eleverna exempel på vårdslöshet och bristande hänsyn i människors umgänge med naturen. Inte minst vid sådana tillfällen bör framhållas att den rätt som tillkommer envar att fritt ströva omkring i skog och mark medför allas gemensamma ansvar för naturens vård. Eleverna bör också få veta, att skadegörelse i naturen liksom misshandel av djur kan beivras enligt lag och medföra straff. Likaså bör de få någon kännedom om de lagbestämmelser, som gäller för jakt och fiske. Men framför allt bör läraren söka få de unga att upptäcka den källa till glädje och intresse, som iakttagelser av det rika och skiftande livet i en orörd natur utgör.

Trafikundervisning

Trafikundervisningen har till ändamål att bibringa eleverna kännedom om de viktigaste trafikreglerna samt särskilt att ge dem råd och anvisningar rörande

de försiktighetsmått, som gående och cyklande bör iaktta till förekommande av trafikolyckor.

Den mera planmässiga trafikundervisningen meddelas i huvudsak i samband med undervisningen i ämnet gymnastik med lek och idrott samt under friluftsvksamheten. Även ämnena hembygdkunskap och samhällskunskap erbjuder naturliga anknytningar för denna undervisning.

I viss mån måste undervisningen till innehåll och omfattning lämpas efter de lokala förhållandena, men de viktigaste av de allmänna för trafiken gällande reglerna och föreskrifterna bör alla elever så tidigt som möjligt lära känna. Av synnerlig vikt är att eleverna får ofta återkommande tillfällen att under lärarens kontroll i praktiken tillämpa trafikreglerna. Till en början kan sådana övningar förläggas till skolgården, där man på lämpligt sätt kan markera en gatu- eller vägkorsning, vid vilken olika trafiksituationer anordnas. Under friluftsvksamheten och studieutflykterna ges många tillfällen till iakttagelser och till mera verklighetsbetonade övningar. En eller annan gång kan en utflykt särskilt för detta ändamål anordnas. Vid trafikundervisningen i skolan är det lämpligt att emellanåt ta en tidningsnotis om en inträffad trafikolycka till utgångspunkt för en diskussion.

Till stöd för undervisningen bör läraren ha till sitt förfogande enkel och ändamålsenlig materiel, t. ex. modeller av vägtrafikmärken. Då möjligheter därtill finns, bör även anordnas visning av för ändamålet särskilt utarbetade ljusbilder och filmer avsedda att belysa den praktiska tillämpningen av givna regler. Genom trafikundervisningen bör eleverna framför allt läras att ta hänsyn till medtrafikanter och vänjas vid att färdas varsamt på gator och vägar.

Undervisning i klasser bestående av flera årskurser

Samläsning — kursväxling

För att erforderlig tid för omedelbar undervisning skall vinnas, förutsätter undervisningsplanen beträffande klasser, som består av flera årskurser, att i vissa ämnen samläsning sker och att kursväxling tillämpas. Detta gäller ämnena historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap samt vissa avsnitt av ämnena kristendomskunskap och hembygdkunskap.

Innehåller klass två på varandra följande årskurser (t. ex. 3—4) genomgås i huvudsak ena året (läsår som börjar med jämnt kalenderår) den lägre årskursens kursinnehåll och under andra året den högre årskursens. Vid början av det läsår, då den högre årskursens kursinnehåll behandlas, bör en förberedande återblick på huvudpunkterna i föregående årets arbetsprogram göras. Förekommer tre på varandra följande årskurser i avdelningen, blir kursväxlingen treårig. Återblicken på föregående års program är här särskilt väsentlig under andra och tredje året. Med denna anordning kan undervisningen bedrivas under väsentligen samma betingelser som i klass, bestående av en årskurs.

De nu nämnda anordningarna är tillämpliga i skolor, som mera varaktigt är organiserade med klasser, som innehåller två eller tre årskurser. Är sammanläggningen av årskurser mera tillfällig bör två resp. tre arbetsgrupper bildas, och direktundervisningen delas ungefär lika mellan dem.

Består klassen av flera än tre årskurser, eller om årskurserna icke är på varandra följande (t. ex. 1, 3, 4), måste alltid två eller flera arbetsgrupper

bildas i de ämnen, i vilka årskurserna ej kan undervisas gemensamt. Härvid tillämpas samläsning och kursväxling enligt ovan inom arbetsgrupper med två eller tre årskurser i följd.

Genomförande av en organisation med tre eller flera arbetsgrupper stöter på betydande schematekniska problem. För att undervisningen skall kunna organiseras nöjaktigt, bör facklärare finnas att tillgå i första hand i ämnena slöjd och hushållsgöromål för de äldre eleverna. Vid små särskolor utan egna övningslärare bör samverkan ske med ortens folkskolor (hjälpklasser).

I vissa ämnen kan samtliga årskurser (grupper) undervisas gemensamt. I kristendoms-kunskap kan detta exempelvis ske vid behandlingen av enkla berättelser ur gamla och nya testamentet. I historia, geografi och naturkunskap kan sådan gemensam undervisning endast tillfälligt förekomma. Undervisningen i övningsämnen kan i stor utsträckning vara gemensam. Särskilt är detta lämpligt i sådana övningsämnen, där eleverna huvudsakligen arbetar individuellt och i sin egen arbetstakt, t. ex. i slöjd och teckning. I gymnastikundervisningen är det av vikt, att färdighetsövningarna väl anpassas efter avdelningens skilda åldersgrupper.

Vid undervisningen i modersmålet (läsning) och matematik är det lämpligast att indela eleverna i grupper efter förmåga oberoende av årskursindelningen i övrigt. Vid högläsning är det ofta lämpligt, att de grupper, som för tillfället icke meddelas omedelbar undervisning, sysselsättes med andra tysta övningar än läsning. Matematiktimmarna kan till större delen vara gemensamma på arbetsordningen, men de olika grupperna bör i regel fullgöra olika uppgifter.

Vid gemensam undervisning av klass med flera årskurser gäller allmänt att läraren bör eftersträva en sådan uppläggning av arbetet, att eleverna även i den lägre årskursen (gruppen) kan tillgodogöra sig undervisningen, samtidigt som större krav ställes på den högre årskursen (gruppen). Vid behandlingen av vissa kurspartier är det lämpligt, att den högre årskursen repetitionsvis deltagar i den lägre årskursens undervisning. Likaså kan den lägre årskursen någon gång följa undervisningen med högre årskurs. Den årskurs, som ej har omedelbar undervisning, bör dock i regel sysselsättas med självständiga övningar.

I allmänhet bör den omedelbara undervisningen fördelas någorlunda jämnt mellan arbetsgrupperna. I vissa fall måste dock någon förskjutning ske. Så behövs under höstterminen nybörjare mer av lärarens tid än vad som enligt arbetsordningen tillkommer dem. Å andra sidan kan under vårterminen högsta årskursen behöva ett ökat mått av omedelbar undervisning.

Då samma kursmoment förekommer under olika år, bör behandlingen varieras, och andra synpunkter anläggas vid den förnyade genomarbetningen.

Tysta övningar

Vid direktundervisning med en årskurs (grupp) måste övriga elever sysselsättas på ett tillfredsställande sätt. Detta sker bäst genom tysta övningar, som kan ordnas individuellt eller såsom grupparbete. Gruppundervisningen underlättas, om särskilt grupperum finns att tillgå eller kan anordnas. Står icke grupperum till förfogande är i allmänhet individuellt arbete att föredraga vid de tysta övningarna.

De tysta övningarna kan väsentligen utgöras av tyst läsning, skrivning, räkning, teckning eller andra arbetsövningar. Övningarnas innehåll måste vara sådant, att det fångar elevernas intresse, så att deras uppmärksamhet kan

koncentreras på den tysta övningen. En nödvändig förutsättning härför är, att övningarna är väl avpassade efter elevernas prestationsförmåga. Elever, som arbetar i snabbare takt, bör erhålla fyllnadsuppgifter i tillräckligt antal, däribland sådana med större svårighetsgrad.

De tysta övningarna bör anordnas så, att eleverna om möjligt inte behöver komma till läraren för att få ledning. Jämsides med den omedelbara undervisningen måste läraren dock uppmärksamma den grupp, som har tysta övningar, så att eleverna vid behov kan erhålla anvisningar och hjälp. Eleverna bör emellertid vänjas vid att under dessa övningar så mycket som möjligt arbeta på egen hand, så att läraren inte ständigt behöver avbryta den omedelbara undervisningen. Stundom kan behövlig hjälp erhållas genom samarbete mellan eleverna själva.

Det kan ej undgås, att en del elever vid lektionens slut ännu ej har fullbordat ett påbörjat arbete. Läraren bör tillse, att ofullbordade arbeten färdigställs vid ett senare tillfälle samt att alla arbeten blir rättade, så att eleverna erfar, att de utför ett meningsfullt arbete under de tysta övningarna.

Planläggning — förberedelse

I klasser som består av flera årskurser ställs stora krav på lärarens planläggning av skolarbetet. Vid höstterminens början planlägges läsårets arbete i stort för de olika arbetsgrupperna i samband med uppgörande av arbetsordning. Denna plan bör biläggas dagboken. Det är även av vikt, att det dagliga arbetet noggrant förberedes, så att tiden effektivt utnyttjas. Ett dagsschema, där uppgifterna för varje lektion och för varje tyst övning står angivna, är en god hjälp för läraren att hålla dagens många och skiftande moment i minnet.

Läraren äger självfallet sådan frihet i förhållande till arbetsordningen och eljest uppgjorda planer, att arbetet kan anpassas efter de förhållanden, som efter hand inträder. I klasser med flera årskurser är det därför av särskild vikt, att noggranna anteckningar om genomgångna kursmoment för de olika arbetsgrupperna införes i dagboken.

Undervisningsmedel

Goda hjälpmedel vid undervisningen underlättar såväl lärarens som elevernas arbete och bidrar till att stärka och befästa undervisningens resultat. Ett mera individuellt undervisningssätt ökar behovet av yttre hjälpmedel av olika slag. Undervisningsmedlen för de klasser, som består av flera årskurser, bör avvägas från denna synpunkt och med hänsyn till antalet årskurser i klassen. Av största vikt är att undervisningsmateriel är av god kvalitet, att inköpen sker med omsorg och urskillning samt att materiel väl vårdas.

Arbets- och undervisningsmateriel i allmänhet

Varje enskild elev skall i skolan ha tillgång till erforderlig arbetsmateriel, såsom pennor, färgkriter, vattenfärger, ritpapper, arbetsblad, skriv- och ritmateriel, slöjdmateriel.

Askådningsmedel av olika slag, såsom bokstavskort, läs- och räknspel, myntserier, materiel för vägning och mätning, klocka, materialsamlingar och annan

särskild materiel för sinnesövningar och hembygdskunskap samt ljusbilder av olika slag och om möjligt filmer jämte apparater för deras visning hör till den för ett gott undervisningsresultat behövlige undervisningsmaterielen. Spegel och fonetiska planscher är till gagn vid uttalsundervisningen. Grammofon och magnetofon kan utnyttjas vid undervisningen i bl. a. modersmålet, musik samt gymnastik med lek och idrott. Duplikator, gärna av enkel typ, bör finnas vid varje skola.

Uppsättningar av biblar, lämpliga läroböcker, läseböcker och bredvidläsningsböcker för olika ämnen samt enkla uppslagsböcker bör finnas vid skolorna.

Specialrummen skall vara försedda med lämplig inredning och utrustning samt redskap och undervisningsmateriel. För friluftsverksamheten bör finnas lämpliga redskap och för trafikundervisningen modeller och annan materiel.

Undervisningsmaterielen bör förvaras väl. Skolorna bör ha rymliga och ändamålsenligt inredda materielrum, där materielen ordnas på ett överskådligt sätt och så, att den är på samma gång skyddad och lätt tillgänglig.

Ömtåligare materiel förvaras lämpligen i skåp med flyttbara hyllor. Läseböcker och andra böcker, som användes i flera klasser, förvaras i lämpliga lådor av lätt material. Kartorna förses med kartlås och förvaras hängande. Materielen bör ordnas systematiskt, och förteckningarna bör upprättas och hållas lätt tillgängliga i klassrum och specialsalar.

Undervisningsmaterielen behöver fortlöpande komplettering, vård och tillsyn. Det bör åligga varje lärare att ha vård om skolans undervisningsmateriel och övriga inventarier. Därutöver bör i skola med flera klasser särskilt utsedd lärare ha huvudansvaret för materielvården.

Lärarna bör beredas tillfälle att inkomma med önskemål och förslag till ersättning och nyanskaffning av undervisningsmedel av olika slag. Den genom skolöverstyrelsens försorg upprättade förteckningen över lämplig undervisningsmateriel bör rådfrågas.

Undervisningsfilm

Syftet med filmundervisningen är att komplettera lärarens undervisning och ge barnen en livligare och mer påtaglig föreställning om sådana avsnitt i undervisningen, som är svåra att i barnens närmaste omgivning komma i kontakt med. Filmens skildringar av främmande miljöer och förgångna tider är av stort värde.

Vid val av film bör hänsyn tas till barnens förmåga att tillgodogöra sig innehållet. Filmen bör anknyta till ett ämne, som är aktuellt för barnen; som inledning, avslutning eller bådadera på ett kursmoment. Det är lämpligt, att filmen visas ett par gånger, att barnen mellan visningarna får tillfälle att diskutera filmen med läraren och att de får nödvändiga förklaringar.

Vid anskaffning av film rekommenderas samarbete med lokala skolmyndigheter.

Stilbilder

Den stillastående ljusbilden är ett mycket användbart hjälpmedel i undervisningen. Bildband och ljusbilder kan lätt anknytas till för tillfället behandlade kursmoment. Där rörelsen ej är det väsentliga används med fördel bildband

istället för film. Det kan förordas, att endast ett mindre antal bilder t. ex. 10—15 upptas till behandling under en lektion. Bildbands- och ljusbildsarkivet bör underhand förnyas och kompletteras.

Skolradio

Möjligheten att höra skolradio bör finnas i varje klassrum. Skall den till skolradiosändningarna knutna undervisningen leda till önskvärt resultat, måste den planläggas och utformas på ett metodiskt riktigt sätt, och eleverna vänjas vid ett aktivt lyssnande. Det är lärarens uppgift att utvälja program med sådant innehåll, att det verkligen främjar undervisningen. Med hjälp av programhäftet bör en plan uppgöras över de program, som skall avlyssnas under terminen. Eleverna skall ha tillgång till programhäften. Det enskilda programmet bör i regel förberedas med hjälp av programhäftet. När programmen är avsedda endast för en del av eleverna i en klass med flera årskurser, bör den grupp som lyssnar, hänvisas till särskild lokal. Ett kort samtal efter programmets slut är lämpligt som efterbehandling.

Grammofon

Grammofoner för elektrisk återgivning med nålmikrofon eller pick up är lämpligast för undervisningsändamål. Grammofonen kan särskilt utnyttjas i musik- och gymnastikundervisningen och t. ex. för att återge fågellåten.

Magnetofon

Bandmagnetofonen är att föredra för skolbruk.

Magnetofonen utnyttjas lämpligen t. ex. för upptagning av radioprogram. Det är nämligen av vikt, att dessa inpassas i undervisningsplanen. Läraren har möjlighet att med magnetofonens hjälp själv göra intervjuer med yrkesmän och andra som inte personligen kan komma till klassen, men vilkas uttalanden kan ha intresse och vara till hjälp i undervisningen.

Vid diagnostisering av vissa talfel är magnetofonen ett utmärkt hjälpmedel likaså vid inövning av ett klart och tydligt uttal vid undervisning i muntlig framställning och läsning.

Flanelltavla

Flanelltavlan är ett effektivt, enkelt, billigt och smidigt hjälpmedel. Dess stora värde ligger framför allt i att barnen kan aktiveras i undervisningen med dess hjälp, genom att de själva kan sätta upp nya bilder och göra omgrupperingar.

Färdiga flanelltavlebilder till ett stort antal ämnen finns i handeln. Läraren och barnen kan också lätt tillverka egna bilder, som ansluter sig till det tillfället behandlade ämnet. För att fästa egna bilder, tidningsklipp m. m. vid flanelltavlan kan man använda de små velouriserade och gummerade lappar, som föres av somliga firmor. Bilder av mer tillfällig natur kan man få att fästa vid flanelltavlan genom att ludda upp bildens baksida med sandpapper.

Skolbibliotek

Varje skola bör äga ett skolbibliotek. I större skolor bör biblioteket erhålla ett särskilt rum med ändamålsenlig utrustning. I små skolor kan skolans boksamling inrymmas i ett klassrum. Skolbiblioteket bör innehålla goda barn- och ungdomsböcker med för eleverna lättfattligt innehåll. Böcker för barn i åldern 3—14 år torde vara lämpliga. Rikligt med bilderböcker och illustrerade sagoböcker bör ingå i bokförrådet.

Biblioteket kan organiseras med dels ett för hela skolan gemensamt elevbibliotek, dels särskilda klassbibliotek. I mindre skolor kan hela bokbeståndet uppdelas i klassbibliotek. Det gemensamma biblioteket bör hållas öppet för utlåning minst ett par gånger i veckan. Klassbiblioteket bör nyttjas så ofta som möjligt både i den dagliga undervisningen och för hemlån.

Klassläraren och bibliotekarien bör söka intressera eleverna för värdet av att själva kunna ta del av innehållet i en bok. Någon undervisning i bokkunskap bör förekomma.

Målet för undervisningen i anslutning till skolbiblioteket är, att eleverna, då de lämnar skolan, har intresse för läsning och därigenom efter vars och ens förutsättningar har möjlighet att utnyttja de förmåner, som de allmänna biblioteken erbjuder.

Timplaner

Allmänna anvisningar

1. De i timplanerna angivna timtalen avser antalet timmar för vecka (veckotimmar).
2. Utan hinder av timplanerna kan koncentration i form av samlad undervisning eller periodläsning äga rum. Detta gäller i första hand ämnena historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap, för vilka timplanerna upptar gemensam tid men bör även kunna tillämpas i andra fall. Sälunda kan det i första årskursen vara lämpligt att uppskjuta läsundervisningen en tid och i stället ägna de för detta ändamål avsedda lektionerna åt grundläggande iakttagelse- och igenkänningsövningar samt talövningar, som kan bli en synnerligen god förberedelse till läsningen. Särskild undervisning bör beredas barn med talfel.
3. Timplanen upptar i årskurs 7 och 8 två varianter, a och b. För elever, som skall undervisas i ämnesgrenen hushållsgöromål, tillämpas planen a, för övriga planen b. Detta gäller även, då båda grupperna lärjungar förekommer i samma årskurs. Rektor beslutar med hänsyn bl. a. till elevernas önskemål, i vad mån båda varianterna eller endera av dem skall tillämpas. Även i andra årskurser må efter rektors bestämmande en del av slöjdundervisningen utbytas mot undervisning i hushållsgöromål.
4. Timplanerna för årskurs 8 upptar 2 alternativ. Alternativ 1 bör tillämpas, om eleverna kommer att övergå till årskurs 9 eller särskild yrkesskola, alternativ 2 om årskurs 8 är avslutningsårskurs.
5. I årskurs 9 är det dominerande ämnet yrkeskunskap. I den mån förhållandena så påkalla, må undervisningstiden fördelas på annat sätt mellan de olika ämnena än som framgår ur timplanernas alternativ 1 och alternativ 2. Utan hinder av timplanen må även hela undervisningstiden under längre eller kortare period utgöras av yrkeskunskap.
6. Timplanen för den praktiska avdelningen upptar två årskurser. Årskurs 1 är avsedd för yngre, årskurs 2 för äldre elever. Vid ytterligare delning av eleverna efter ålder eller annan indelning av dem tillämpas en timplan, som närmast motsvarar ifrågakarande elevers behov.
7. Före dagens första lektion användes för morgonsamling en tid av högst 10 minuter eller, om samlingen är gemensam för flera klasser eller eljest särskilda skäl är därtill, högst 15 minuter.
8. Med iakttagande av angivet antal undervisningstimmar per vecka bör den dagliga undervisningen i allmänhet ej överstiga 5 timmar i skolans lägre årskurser och 6 timmar i de högre årskurserna, dock att yrkespraktiken i klass 9 i regel bör omfatta praktikplatsens arbetsdag.

9. Mellan två lektioner lämnas rast om 10—15 minuter. Senast efter dagens fjärde lektion förlägges måltidsrast, som bör omfatta minst 45 minuter eller på lördagar minst 30 minuter.

10. I försöksklass och skolklass — dock högst t. o. m. årskurs 4 — där antalet elever vid läsårets början utgör minst 10, bör en uppdelning i två grupper ske och vardera gruppen undervisas särskilt 1—4 timmar i veckan i vardera ämnet modersmålet och matematik.

Gruppernas storlek och sammansättning avpassas med hänsyn till de barn, som av en eller annan anledning blivit efter eller arbetar långsammare. Huvudsynpunkten bör alltså ej vara att få jämn tudelning, utan att barn med ungefär samma fattningsförmåga hänföres till respektive grupper. Om så visar sig behövt, kan jämkningar i indelningen vidtagas under terminens lopp.

I de fall skolskjutsar förekomma kan det ej undvikas, att detta kan inverka på gruppindelningen.

Det ankommer på vederbörande lärare att med beaktande av vad nu anförts fördela eleverna i grupper.

För att underlätta tillämpningen av timplanerna må rektor, sedan särskolinspektörens yttrande inhämtats, besluta, att vardera gruppen skall undervisas för sig en dag i veckan, under vilken dag den icke undervisade gruppen är ledig. De omständigheter, som kan anses motivera endagsledighet för eleverna, är väsentligen dels långa skolvägar (restiden), dels sådana väntetider i samband med skolskjuts som genom endagsledighet kan undvikas eller minskas. En koncentration av undervisningstiden på fem veckodagar medför emellertid, att den dagliga lästiden för eleverna blir längre. Denna fråga bör därför bedömas med tanke på anordningens lämplighet för barnen.

11. Rasterna och det egentliga skolarbetet bör inbördes erhålla det för dem avsedda tidsutrymmet. In- och utmarsch räknas exempelvis härvid ingå i rast, medan elevernas förberedande och avslutande göromål i klassrummet ingår i lektionstiden.

12. Timplanernas tillämpning vid uppgörande av arbetsordningen framgår av de exempel, som finns intagna i ett följande avsnitt av undervisningsplanen.

13. I klasser med flera årskurser må för undervisningsgrupp om två på varandra följande årskurser den lägre årskursens timplan tillämpas.

14. Skulle på grund av brist på skollokaler eller annan därmed jämförlig omständighet synnerlig svårighet föreligga att för någon eller några klasser anordna undervisning hela det i timplanen angivna antalet undervisningstimmar, må skolans styrelse besluta nedsättning i antalet undervisningstimmar för sådan klass med högst två veckotimmar.

Kräves av särskilda skäl större nedsättning av undervisningstiden än två veckotimmar ankommer det på skolöverstyrelsen att efter framställning av skolans styrelse för viss angiven tid därtill lämna sitt medgivande.

15. Mindre eller tillfälliga avvikelser från timplanerna må enligt rektors bestämmande förekomma i den mån förhållandena så påkallar, dock att summa veckotimmar bibehållas för resp. årskurser.

Timplaner

Ämnen	För- söks- avd.	Skolavdelning														Praktisk avd.												
		Års- kurs 1	Års- kurs 2	Års- kurs 3	Års- kurs 4	Års- kurs 5	Års- kurs 6	Årskurs 7		Årskurs 8				Årskurs 9		Års- kurs 1	Års- kurs 2											
								Alt. 1		Alt. 2		Alt. 1	Alt. 2	Alt. 1	Alt. 2													
								a	b	a	b							a	b									
Kristendomskunskap ...	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—											
Modersmälet	5	7	7	8	7	7	6	6	6	4	4	3	3	3	3	1	2											
Hembygdskunskap med arbetsövningar	2	4	4	4	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—											
Historia	—	—	—	—	—	}	5	5	5	5	}	4	4	3	3	3	3											
Samhällskunskap	—	—	—	—	—													—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geografi	—	—	—	—	—													—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Naturkunskap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—											
Matematik	1	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	1	1											
Sinnesövningar	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—											
Teckning	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1	—	1											
Musik	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1											
Gymnastik med lek och idrott	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3											
Slöjd	6	6	6	6	8	8	9	6	10	3	7	—	4	—	6	18	22											
Hemkunskap och hushållsgöromål	—	—	—	—	—	—	—	4	—	1+4	1	1+4	1	1	1	—	—											
Yrkesvägledning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	—	—											
Yrkeskunskap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6	14	14	22	14	—	—											
Antal veckotimmar	24	24	24	26	28	30	30	31	31	33	33	33	33	35	35	28	33											

Kursplaner

Allmänna anvisningar

1. Med hänsyn till den stora skillnad, som ofta föreligger i elevernas förut-sättningar att tillägna sig undervisningen i de olika ämnena, bör kursplanerna endast tjäna som ledning för läraren med rätt för denne att göra de avvikelser, som betingas av kravet på att anpassa undervisningen efter elevernas indivi-duella förmåga.

2. Kursinnehållet angives i regel särskilt för varje klass. Det förutsättes, att kursväxling sker i sådana ämnen, där samundervisning av årskurser inom samma klass kan ifrågakomma. Denna växling har närmare behandlats på sid. 44 ff.

3. I vissa ämnen upptar kursplanerna en nionde klass. I skolor med åttaårig lärokurs upptas de väsentligaste avsnitten av nionde årskursens kurs i avslut-ningsårskursen. I yrkesskolan upptas dessa kursavsnitt vid den teoretiska under-visningen.

4. Kursplanerna upptar följande ämnen:

l ä r o ä m n e n a kristendomskunskap, modersmålet, hembygdskunskap med arbetsövningar, historia, samhällskunskap, geografi, naturkunskap¹⁾ och mate-matik;

ö v n i n g s ä m n e n a sinnesövningar, teckning, musik, gymnastik, slöjd, hemkunskap och hushållsgöromål samt trädgårdsskötsel;

y r k e s ä m n e n a yrkesvägledning och yrkeskunskap.

Särskilda anvisningar för förskola, praktisk avdelning, försöksavdelning och yrkesskola

Föreliggande kursplaner med anvisningar avser i första hand särskolans *skolavdelning*. De bör dock i tillämpliga delar tjäna till ledning även i förskolan, i skolans praktiska avdelning och försöksavdelning samt i yrkesskolan.

Förskolan

Förskolan har till ändamål att noggrant observera där intagna barn för be-dömmande av huruvida de kan vara mottagliga för teoretisk eller praktisk under-visning, att genom lämpliga övningar och sysselsättningar stimulera barnens utveckling och bibringa dem sådana kunskaper och färdigheter, som de med hänsyn till sin ålder och utveckling kan tillägna sig.

¹⁾ Ämnena historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap benämnes stundom gemensamt **orienteringsämnena**.

Verksamheten i förskolan skall bedrivas i så nära anslutning som möjligt till den som förekommer i förskolor för normalutvecklade barn. En av förskolans viktigaste uppgifter är att på ett smidigt sätt hjälpa barnen att anpassa sig till gruppen samt till de vuxna i omgivningen.

En intensiv talövning bör bedrivas i direkt samband med olika slag av sinnesövningar. Barnen bör också uppmuntras till att berätta fritt och spontant.

Allt arbete måste vara lustbetonat och varieras på olika sätt för att fånga barnens uppmärksamhet. Uppgifterna skall vara sådana, att de ger ett snabbt och synligt resultat. Vid gemensamma övningar bör tillbörlig hänsyn tagas till barnens spontanitet och egna initiativ. I den fria leken bör dock läraren varsamt leda barnen så, att en mera ordnad lek och grupplek blir resultatet.

Stor vikt lägges vid att barnen får öva sina manuella färdigheter och lära sig handskas med olika slags materiel. Följande kan vara lämpligt att arbeta med i förskolan: sax och papper, färg och pensel, kriter, lera, grov väv och grova garner, piprensare, filtkulor, plastpärlor, vaxduk, diverse halvfabrikat samt bark och kottar, använd kork och annat värdelöst material.

Sagor, fingerlekar, sånglekar, musik och rytmik bör ofta förekomma.

Barnens utevistelse får ej försummas. Därunder bör de själva få samla ihop saker, som de sedan kan använda i någon sysselsättning.

Förskolan bör inredas så trevligt och hemligt som möjligt. Där bör finnas tillräckligt med materiel för lek och sysselsättning av olika slag såsom form- och färgspel, inpassningsspel, bollar, klotsar, bilar, tåg, dockor m. m. Även enkla snickeriverktyg, städredskap, utklädningsmateriel för rollekar samt möjligheter till sand- och vattenlek bör finnas.

Praktiska avdelningen

Verksamheten i praktiska avdelningen har till ändamål att genom undervisning, övning och praktiskt arbete göra elever, som huvudsakligen är mottagliga endast för praktisk undervisning, i möjligaste mån allmänt dugliga och socialt anpassade.

Undervisningen i övningsämnen har till uppgift att öva elevernas uppfattning och manuella förmåga.

Undervisningen i modersmålet och matematik avser att bibringa eleverna en efter individuell förmåga avpassad elementär kunskap i läsning, textning eller skrivning samt räkning.

I ämnena hembygds kunskap och samhällskunskap bör eleverna genom undervisning och övning erhålla praktiskt användbara kunskaper om enkla samhällsfunktioner och om beteende i olika situationer, t. ex. att utträta ärenden, att klara sig i trafiken.

Kursplanernas anvisningar till de olika ämnena bör i tillämpliga delar tjäna till ledning även vid undervisningen i praktiska avdelningar.

Vid all undervisning lägges särskild vikt vid att öva elevernas förmåga att uppfatta det talade språket samt att själva tala och uttrycka sig.

Det praktiska arbetet bör vara omväxlande och anpassas efter varje elevs förmåga. De yngre barnen bör sysselsättas med klippning, vikning, modellering, halmslöjd, syslöjd, enkla träarbeten m. m. De äldre eleverna bör få arbeta med mera yrkesbetonade slöjdarter samt deltaga i städnings- och rengöringsarbete m. m. vid anstalten eller skolan.

Finns läraren vid undervisning i teoretiskt ämne, att en elev nått sådan mog-

nad, att han kan antas ha förutsättningar att följa undervisningen i skolavdelning, skall detta omedelbart anmälas till rektor och anteckning härom göras i elevakten.

Försöksavdelningen

Försöksavdelningen är avsedd för yngre elever, vilkas mottaglighet för teoretisk eller praktisk undervisning icke tidigare prövats eller finnes böra ytterligare prövas.

I försöksavdelningen skall gälla kursplanen i sinnesövningar samt i tillämpliga delar kursplanerna för skolavdelningens första årskurs i övriga ämnen.

Yrkesskolan

I yrkesämne meddelas undervisning i enlighet med vad skolöverstyrelsen efter förslag av skolans styrelse och efter samråd med överstyrelsen för yrkesundervisning bestämmer i varje särskilt fall.

Vid den teoretiska undervisningen upptas i respektive ämnen de viktigaste momenten i kursplanerna för årskurs 8 och i förekommande fall årskurs 9.

Ämnen

Kristendomskunskap

Mål

Undervisning i kristendomskunskap har till uppgift att på ett sätt som kan främja elevernas personliga utveckling ge dem en efter deras mottaglighet anpassad kunskap om kristendomens innehåll och historia.

Kursinnehåll

Första och andra årskursen

Samtal i för barnen lämpliga etiska och religiösa ämnen. Enkla muntligt meddelade berättelser ur bibeln. Ett fåtal psalmer och sånger.

Tredje årskursen

Samtal och berättelser ur verkligheten eller dikten om personer, händelser och förhållanden i etisk och religiös belysning.

Ett urval av för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna om Jesu liv och verksamhet. Ett fåtal berättelser ur gamla testamentet.

Några enkla psalmer och sånger samt något minnesord.

Fjärde årskursen

Fortsatt urval av lämpliga berättelser ur evangelierna om Jesu liv och verksamhet samt berättelser ur gamla testamentet. Någon orientering i psalmboken.

Något eller några budord. Något om hembygdens kyrkobyggnader och nutida kristen sed.

Några psalmer och sånger.

Femte årskursen

Några av Jesu liknelser. Ytterligare ett fåtal berättelser ur gamla testamentet. De viktigaste av budorden.

Herrens välsignelse och Herrens bön.

Några psalmer.

Sjätte årskursen

Någon orientering i bibeln. Läsning av några kända bibeltexter ur evangelierna. Några av Jesu liknelser.

Valda berättelser ur gamla testamentet.

Några psalmer och minnesord.

Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Sjunde årskursen

Vissa delar av Jesu bergspredikan. Några av Jesu liknelser.

Ett begränsat urval av berättelser ur Apostlagärningarna.

Några enkla berättelser och bilder ur kristendomens äldre historia.

Kyrkoåret och gudstjänsten.

Några psalmer och minnesord, samtal i etiska och religiösa ämnen.

Attonde årskursen

Några framträdande personligheter ur kyrkans historia.

Något om nutida missions- och hjälpverksamhet.

Något om olika kristna kyrkosamfund.

Några psalmer. Samtal i etiska och religiösa ämnen.

Anvisningar

1. Enär särskolans elever ofta är okoncentrerade och motoriskt oroliga, kan kristendomsundervisningen i lägre klasser med fördel fördelas på veckans samtliga dagar och meddelas i samband med morgonandakten. Om barnen även i fortsättningen saknar förmåga till viljespänd uppmärksamhet, bör den muntliga framställningen avkortas, och den återstående tiden av lektionen utnyttjas till annan verksamhet i anslutning till ämnet såsom teckning, avskrivning o. d.

2. I klass med flera årskurser undervisas i regel alla lärjungar samtidigt i kristendoms-kunskap. Om skillnaden i ålder och mognaden eleverna emellan är alltför stor, är det lämpligt att behandla vissa avsnitt av kursen med enbart de äldre eleverna.

3. Vid urvalet av berättelser och annat lärostoff bör den största hänsyn tas till elevernas mognad. Sådana skildringar som skrämmer eller upprör barnen bör undvikas. Så bör också texterna om Jesu lidande och död ej behandlas förrän i fjärde eller femte årskursen, när barnen nått en viss mognad och balans.

4. Framställningen vid kristendomsundervisningen i särskolan bör som regel vara muntlig. Lärarens meddelande bör vara friskt, levande och detaljrikt. Barnen bör vänjas vid aktivt lyssnande och ledas till att samtala om det berättade. Direkta förhör bör undvikas. Läraren kan i stället vid varje lektion göra tillbakablickar på förut meddelad kunskap. Först i de högsta årskurserna kan ev. en

enkel textbok införas. Endast i undantagsfall bör hemläxor i kristendomskunskap förekomma, och i dessa fall skall texten vara noggrant preparerad i skolan.

5. En långt gående åskådlighet i den muntliga framställningen är på grund av ämnets abstrakta natur ett oeftergivligt krav. All tillgänglig materiel bör användas, såsom tavlor och planscher, åskådningsteckningar, flaneltavla, sandlåda, film, bildband m. m. Även barnens egen verksamhet kan tas i anspråk, t. ex. vid byggande i sandlådor, varvid modellering och annan tillverkning av sandlådemodeller kan komma ifråga.

Någon gång kan en tablå eller enkel dramatisering göra framställningen levande och befästa den i minnet. Vid sådana tillfällen bör emellertid läraren se till att stämmingsvärdet i texten ej går förlorat genom ovarsamhet eller tanklöst plugg.

Karta — gärna en enkel bildkarta — kan med fördel användas i kristendomsundervisningen även i lägre årskurser.

6. Berättelser ur bibeln i första och andra årskursen bör omfatta Jesu födelse och barndom, Josefs historia och Moses såsom barn.

7. Av berättelser och bilder ur kyrkans historia kan exempelvis nämnas följande: Aposteln Paulus och något om hans missionsresor, samt något om den urkristna församlingens liv, Ansgar och kristendomens införande i Sverige, Den heliga Birgitta, Martin Luther och Olaus Petri, någon nutida missionär och någon annan personlighet ur den kristna kärleksverksamheten. Genom dessa personlighetsskildringar får barnen, om icke historia, så dock någon inblick i kristendomens utveckling.

8. På grund av elevernas ringa förmåga till memorering kan utanläsning förekomma endast sparsamt. Vid slutad skolgång bör de om möjligt ha vissa fasta minneskunskaper, t. ex. de viktigaste av budorden, Herrens bön och välsignelsen, samt kunna återge någon berättelse ur nya testamentet. Viktigare är dock att de under kristendomsundervisningen fått en samlad bild av Jesus, hans verksamhet och lära.

Modersmålet

Mål

Undervisningen i modersmålet har till uppgift att lära eleverna att tydligt och klart muntligen meddela sig om enkla ting och vardagliga händelser, att läsa och förstå enklare texter samt att på ett begripligt sätt och med någorlunda riktig stavning skriftligen uttrycka sig i brev eller andra enkla skrivelser. Undervisningen i modersmålet bör alltid syfta till att så långt möjligt öka elevernas språkliga uttrycksmedel och förståelse samt att hos dem väcka håg för god läsning.

Kursinnehåll

Första och andra årskursen

Samtal i anslutning till upplevelser och iakttagelser i syfte att öva barnen i enkelt samtalsspråk samt att öka deras ordförråd. Fria samtal. Övningar för vinnande av tydligt uttal.

Övningar att använda vanliga hövlighetsuttryck.

Övningar att uppfatta enkla berättelser (lämpliga sagor och bilder ur vardagslivet), berättade av läraren.

Inlärande av ett fåtal enkla texter (barnrim o. d.) företrädesvis sådana som lämpar sig för sång, rytmiskt utförande eller dramatisering.

Inlärande av bokstäver och i samband därmed övningar att urskilja, tydligt uttala samt igenkänna språkljuden. Läsning av enkla ord och korta meningar. Bokstavsläggning.

Skrivning (textning) av bokstäver och enkla ord i anslutning till läsövingarna.

Tredje årskursen

Muntlig framställning och läsning

Samtal företrädesvis om elevernas egna upplevelser och om enkla berättelser och sagor, berättade av läraren. Övningar i syfte att vinna ett tydligt uttal och att öka ordförrådet. Enkla satsbildningsövningar kring ord och uttryck, som eleverna känner till. Enkel dramatisering.

Övningar att uttåta ärenden och framföra bud och därvid använda vanliga hövlighetsuttryck.

Läsövningar innefattande fortsatta övningar att urskilja, tydligt uttala samt igenkänna språkljuden. Läsning av enkel text med innehåll som ligger barnen nära. Bokstavsläggning.

Någon övning i tyst läsning av ord och enkla meningar t. ex. med användande av s. k. lässpel.

Skrivning

Fortsatta övningar med textstil. Begynnande övningar med skrivstil. Övningar att inlära riktig stavning av ljudenligt tecknade enkla ord. I samband därmed övningar i stavsedelning. Någon gång skrivning efter föresägning av dylika ord. Fri skrivning av ord och enkla meningar till bilder och teckningar.

Fjärde årskursen

Muntlig framställning och läsning

Samtal med innehåll hämtat från områden, som ligger eleverna nära.

Återgivande av enkla berättelser, berättade av läraren. Övningar i syfte att öka ordförrådet.

Speciella övningar med språkljud som bereder barnen svårigheter. Läsning av stycken med klart och enkelt språk och med lättfattligt innehåll. Övningar i tyst läsning i förening med enkla uppgifter. Samtal om innehållet i det lästa.

Dramatisering.

Skrivning

Särskilda välskrivningsövningar i syfte att avhjälpa elevernas speciella svårigheter beträffande bokstavsbildning, sammanbindning och ordens inbördes avstånd.

Inövande av riktig stavning av vanliga enkla ord och uttryck och i samband därmed skrivning efter föresägning av väl förberedd text.

Övning i stavsedelning.

Enkla satsbildningsövningar kring ord och uttryck som eleverna känner till.
Fri skrivning av enkla meningar om möjligt hopfogade till små berättelser med hjälp av bilder.

Uppsatsskrivning under ledning av läraren. Förövningar till brevskrivning.

Femte årskursen

Muntlig framställning och läsning

Samtal med innehåll företrädesvis hämtat från elevernas egna upplevelser och från skolarbetet med ökade anspråk på elevernas eget berättande.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk. Övningar i tyst läsning och därtill anpassade arbetsuppgifter. I samband med läsningen samtal och redogörelser.

Skrivning

Fortsatta välskrivningsövningar.

Fortsatta övningar i stavning av vanliga enkla ord och uttryck och i samband därmed skrivning efter föresägning av väl förberedd text.

Fri skrivning med stöd av bilder och bildserier. Orientering i alfabetiskt ordnad ordlista.

Enkel uppsatsskrivning, även i brevform, med innehåll hämtat från elevernas erfarenhets- och intresseområde.

Sjätte årskursen

Muntlig framställning och läsning

Samtal, berättelser och läsning som i föregående årskurs.

Tyst läsning i förening med samtal och arbetsuppgifter eller skriftligt besvarande av frågor.

Skrivning

Fortsatta välskrivningsövningar för inövning av bestämda bokstavsformer, jämna avstånd och jämn lutning.

Rättstavningsövningar. Svårstavade vanliga ord göres till föremål för särskilda övningar. Skrivning efter föresägning av väl förberedd text.

Användning av alfabetiskt ordnad ordlista.

Fri skrivning och uppsatsövningar av samma slag som i föregående årskurs.

Sjunde årskursen

Muntlig framställning och läsning

Samtal och talövningar av samma slag som tidigare.

Enkla övningar i sammanhängande muntlig framställning i anslutning till den övriga undervisningen.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk i anslutning till den övriga undervisningen.

Tyst läsning med därtill anpassade arbetsuppgifter eller skriftligt besvarande av frågor.

Övningar att använda ordlista och innehållsförteckning.

Skrivning

Särskilda välskrivningsövningar, bl. a. i syfte att vinna ledig pennföreling och snabbare skrivning.

Fortsatta rättstavningsövningar samt enstaka skrivningar efter föresägning.

Fri skrivning och uppsatsövningar av samma slag som tidigare men med något ökade fordringar i fråga om innehåll och språkriktighet.

Ifyllande av några vanligen förekommande blanketter.

Attionde årskursen

Muntlig framställning och läsning

Samtal och talövningar.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk företrädesvis i anslutning till den övriga undervisningen. Tyst läsning som i föregående årskurs.

Användning av ordlista och innehållsförteckning.

Skrivning

Välskrivningsövningar som förut (i mån av behov).

Fortsatta rättstavningsövningar med svårstavade ord som ingår i det vanliga talspråket.

Fri skrivning och uppsatsövningar med ämnen valda företrädesvis från elevernas intresseområden, händelser i skolans liv, den övriga undervisningen, filmföreställningar m. m.

Enkla skrivelser av praktisk art, såsom brev, ifyllande av några vanliga blanketter, kvitton m. m.

Nionde årskursen

Muntlig framställning och läsning

Samtal och talövningar om aktuella ting, t. ex. med anknytning till yrkesutbildning och i samband med tidningsläsning.

Läsning som förut. Tyst läsning med lämpliga arbetsuppgifter.

Skrivning

Fri skrivning, uppsatsövningar och skrivelser av praktisk art i huvudsak enligt samma uppläggning som föregående år.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. Samverkan mellan undervisningen i modersmålet och i övriga skolämnen bör ske systematiskt och kontinuerligt. Vid all undervisning i läroämnen bör sakframställningen samt tal-, läs- och skrivövningarna utgöra en odelad enhet

och ej uppdelas i av varandra oberoende lektioner. Vid s. k. samlad undervisning är modersmålet det centrala ämnet.

2. Särskilt under de första skolåren måste alla övningar ha ett konkret och lättfattligt innehåll. Det språk, som användes såväl i övningarna som av läraren vid den muntliga undervisningen, bör vara enkelt och i största utsträckning bestå av ord med konkret betydelse. Vanliga och för det enkla språkbruket nödvändiga relationsbegrepp (stor, liten; höger, vänster; framåt, bakåt; över, under; på, vid osv.) bör flitigt övas av de mindre barnen på sådant sätt, att ordens betydelse samtidigt åskådliggöres. Läraren måste ständigt tänka på att sakuppfattning och språkuttryck intimt knytes till varandra och ger varandra stöd. Språkuttrycket bör bli en del av barnens upplevelse av tingen och händelserna.

Såväl talövningar som läs- och skrivövningar bör emellanåt — på nybörjarstadiet så ofta som möjligt — ges sådant innehåll och sådan form, att barnen samtidigt kan utföra de handlingar som övningsmaterialet uttrycker.

3. Redan på ett tidigt stadium bör undervisningen inriktas på en systematisk uppbyggnad av språket, t.ex. inlärande av pronomen, prepositioner, verbens tidsformer m. m. Dessa övningar bör bedrivas åskådligt med lämpliga sakarrangemang.

4. Då somliga elever i särskolan är överdrivet livliga och okritiskt pratsamma, under det att andra är tröga, inbundna och tystlåtna, bör läraren, särskilt under de muntliga övningarna, eftersträva, att elever av den förra typen så småningom vänjes vid eftertanke och självkritik, under det att de senare uppmuntras att tala.

Särskilt under de första skolåren bör barnen tillåtas att även i skolan använda av hemortens dialekt färgade uttryckssätt och rättandet bör härvidlag ske med försiktighet. Målet bör dock vara att lära eleverna använda ett vårdat talspråk.

Muntlig framställning och läsning

1. De för första och andra årskurserna upptagna särskilda övningarna att uppfatta enkla berättelser (s. k. hörövningar) avser i främsta rummet att lära barnen följa och förstå en muntlig framställning. Sådana övningar bör vara av den art, att de kan roa och intressera barnen. De skall särskilt i början vara mycket korta och endast bestå av någon enstaka episod men i stället återkomma desto oftare, helst dagligen.

I följande årskurser bör läraren någon gång i veckan läsa eller berätta lämpliga sagor och berättelser. I samband därmed bör eleverna även övas att återge korta berättelser.

2. Då särskoleeleverna ofta har bristfälligt uttal, bör artikulationsövningar, i vilka samtliga barn deltar, stundom förekomma. Särskilda artikulationsövningar, avsedda för elever med lindrigare talfel, bör helst ordnas på sådant sätt, att dessa barn övas enskilt några få minuter dagligen. Barn med svårare uttalsfel bör om möjligt erhålla speciell behandling. Alla barn med tydliga talrubbningar bör hänvisas till skolläkaren för att senare eventuellt beredas specialundervisning.

3. Den egentliga läsundervisningen får inte påbörjas på för tidigt stadium. En alltför energisk undervisning, innan barnet nått erforderlig mognad, kan göra mer skada än nytta genom de ständiga misslyckanden i arbetet, som barnet

därvid utsättes för. Före allt slags sysslande med bokstavsformer bör barnen få en tid av förberedande övningar. Deras iakttagelseförmåga måste tränas så att de med hjälp av hörsel och syn snabbt kan uppfatta små skillnader och detaljer. Med speciellt anordnade sinnesövningar ska de ledas fram till ett aktivt hörande och seende.

Vid inlärandet av bokstäverna är en långt gående grundlighet nödvändig. Eleverna måste få god tid på sig för en säker inprägling av ljudklang, talarörelser och bokstavstecken.

4. När den egentliga läsundervisningen börjar, bör stor vikt läggas vid att barnet lär sig att själv sammanbinda eller sammanläsa ljuden till ord och att känna igen dessa, även om ljuden avviker något från vanligt tal. Denna sammanläsning och identifiering utgör nämligen nyckeln till läskonsten. Så snart barnet känt igen ordet, bör uttalet emellertid omedelbart korrigeras, så att detta får det levande språkets rytm och mjuka, uttrycksfulla klang.

Då läsningen i väsentlig mån även i fortsättningen blir beroende av barnets förmåga att snabbt och säkert samt i rätt ordning sammanläsa ljuden till ljudkomplex, får läsövningen icke forceras, så att barnet börjar gissa.

Vid den första läsundervisningen bör en metod vara huvudväg, men andra metoder kan tas till hjälp, när det gäller att övervinna enskilda barns lässvårigheter.

5. De grundläggande läsövningarna bedrivs med hjälp av lösa bokstäver, textning osv. Läsebok användes inte, förrän barnen nått en hjälplig färdighet att läsa korta ord. De lästa ordens betydelse bör redan från början göras klar för barnen. De skall vänjas vid att man lär sig något genom läsning. Övningsmaterialet bör därför äga ett konkret innehåll, som med lätthet kan åskådliggöras.

6. Läsningen bör förbindas med samtal om innehållet. När barnen nått en viss teknisk läsfärdighet, bör läraren för att hjälpa dem till god betoning och en riktig uppfattning av innehållet då och då läsa före. Särskilt i de lägre årskurserna läses långsamt och med väl tilltagen pausering. Övningar i att sammanföra orden till korrekta fraser bör redan från början förekomma.

7. Urvalet av läsestycken bör under hela skoltiden göras med stor omsorg. I huvudsak bör endast stycken med klart och enkelt språk samt konkret och lättfattligt innehåll föreläggas till läsning.

8. Läsning av stycken i samtalsform och enklare dramatiserade stycken bör förekomma under hela skoltiden.

9. Läraren bör försöka intressera eleverna för fri läsning. Ett med omsorg valt skolbibliotek bör för den skull finnas tillgängligt, och eleverna bör uppmuntras till lån därur. En och annan lektion kan med fördel ägnas åt samtal om och läsning av sådana böcker.

Bilderböcker med kort och enkel text, roliga sagoböcker med färglagda illustrationer samt lämpliga äventyrsböcker bör till ej ringa del ingå i ett för särskolebarn avsett skolbibliotek.

Skrivning

1. Skrivövningarna bör så nära som möjligt ansluta sig till tal- och läsövningarna. För att ej i onödan belasta barnens uppfattning och minne med två olika stilsorter är det lämpligt att under första skoltiden använda samma stil för skrivningen som för läsningen (textstil). Samtidigt bör dock på denna stil

kunna ställas det kravet, att den skall innehålla de grundstaplar, som ingår i den kommande skrivstilen, så att övergången till denna blir relativt lätt.

Beträffande skrivstilen bör man eftersträva enkla och tydliga bokstavstyper.

2. Vid all skrivning ägnas tillbörlig uppmärksamhet åt lärjungarnas handstil. Det är därjämte lämpligt att under vissa perioder ägna välskrivningen ett speciellt intresse och genom metodiska anvisningar hjälpa barnen fram till en ledig och vårdad handstil.

3. Eleverna bör så småningom läras att sätta ut åtminstone punkt och frågetecken i sina egna skrivningar, men andra skiljetecken kan i regel ej krävas av dem annat än vid skrivning efter text.

4. Någon systematisk undervisning i språklära bör ej förekomma i särskolan. Vad lärjungarna i detta avseende oundgängligen behöver känna till meddelas i direkt anslutning till läs- och skrivövningarna.

5. Rättstavningsundervisningen bör grunda sig på ett tydligt uttal och på talrika såväl muntliga som skriftliga övningar. På ett tidigt stadium bör eleverna övas att avlyssna och på annat sätt iaktta, tydligt uttala, analysera och sedan nedskryva eller med bokstavskort lägga orden. Ord som bereder eleverna svårigheter i fråga om uttal eller stavning, men som de ändå bör inlära, göres till föremål för särskilt noggranna och omväxlande övningar. Regler bör undvikas, men ibland kan det för inläringen vara lämpligt att sammanföra ord med likartad stavning. Endast sådana ord och uttryck, som allmänt förekommer i enkel brevstil, bör upptas till behandling.

6. Avskrivningen får ej vara omedelbar kopiering. Övningen bör tvinga till uppmärksamhet, eftertanke och inlärande.

Användandet av skriften som uttrycksmedel börjar, så snart barnen kan skriva ord. Redan tidigt kan de sålunda få skriva ord, uttryck och korta meningar om sådant, som förekommit under talövningarna eller som de av annan anledning har möjlighet att skriva något om. Det kan därvid vara lämpligt att låta barnen utföra uppgiften gemensamt på sådant sätt, att de under samtal föreslår meningar, bland vilka de bästa utväljes och skrives antingen av barnen direkt i skrivboken eller av läraren på tavlan.

Den fria skrivningen bör till en början bestå i fritt nedskrivande av korta meningar om något ämne utan egentlig fordran på sammanhang eller fullständighet. Så småningom bör övningarna övergå till försök att återge korta berättelser och att avfatta enkla redogörelser för något, som eleverna har varit med om eller som de lärt sig eller av annan anledning har särskilt intresse för. Ofta är det lämpligt, att skrivningen får formen av brev till föräldrar eller annan anhörig. Bilder kan ofta med fördel utgöra utgångspunkt för fritt nedskrivande av enkla meningar om det, som bilden föreställer.

Särskilt på de lägre stadierna bör rättningen av barnens fria skrivning vara hänsynsfull och varsam, så att deras spontanitet och skaparlust ej hämmas. Om möjligt bör rättningen ske i omedelbar anslutning till skrivningen.

Hembygdskunskap med arbetsövningar

Mål

Undervisningen i hembygdskunskap med arbetsövningar har till uppgift att hjälpa eleverna att orientera sig i omgivningen och att ge dem kunskap om ting och förhållanden, som är föremål för deras intresse under de första skol-

åren. Undervisningen i ämnet avser tillika att utveckla barnens iakttagelseförmåga, ordna och vidga deras förståelseskrets, främja deras kännedom om hembygden och grundlägga undervisningen i geografi, naturkunskap, historia och samhällslära.

Arbetsövningarna bör särskilt främja elevernas allmänutveckling, ge dem möjligheter till fri skapande verksamhet samt vänja dem vid samarbete.

Kursinnehåll

Första årskursen

Orientering om förhållandena i skolan. Hemmet. Enkla trafikregler. Iakttagelser av växt- och djurlivet i omgivningen. Årstiderna. Julen. Enkla hälsoregler.

Lämpliga arbetsövningar i anslutning till de olika kursmomenten.

Andra årskursen

Minnen från sommaren. Skolan och hemmet. Vår föda. Våra kläder. Enkla trafikregler. Lantgårdens djur. Något om tidsindelningen. Några högtider och festdagar. Iakttagelser av växt- och djurlivet i omgivningen. Enkla hälsoregler.

Lämpliga arbetsövningar i anslutning till de olika kursmomenten.

Tredje årskursen

Minnen från sommaren. Några växter och djur i hembygden. Fortlöpande naturiakttagelser. Trafikregler.

Våra bostäder. Pengar och varor. Något om arbetslivet i omgivningen. Tidsindelningen. Högtider och festdagar. Huvudväderstrecken. Kartläggning av klassrummet.

Lämpliga arbetsövningar i anslutning till de olika kursmomenten.

Fjärde årskursen

Lantgården och vad den ger oss. Fortsatt behandling av växter och djur i hemtrakten. Som jämförelse några utländska kulturväxter och djur. Flyttfåg-larna.

Väderleksiakttagelser. Kartläggning av skolan (skolvåningen). Trafikregler.

Lämpliga arbetsövningar i anslutning till de olika kursmomenten.

Anvisningar

1. Särskilt i första årskursen, men vid behov även i följande årskurser, bör lämpliga moment av ämnets sinnesövningar upptas vid undervisningen i hembygdskunskap med arbetsövningar. Över huvud taget bör i de årskurser varom här är fråga all undervisning i möjligaste mån hållas samman och inte skarpt åtskiljas i olika ämnen med lektioner, som är oberoende av varandra. Hembygdskunskap med arbetsövningar bör ge mycket av det sakliga innehållet, till vilket den övriga undervisningen ansluter sig.

2. Den egentliga hembygdsundervisningen bygger på barnens aktuella intressen och behov av orientering. Den bör hämta sitt innehåll från barnens närmaste omgivning och ge de alldagliga företeelserna i barnets värld gruppering,

mening och sammanhang. Huset, där barnet vistas och bor, bör få bli en byggnad med funktioner, som tjänar ett bestämt ändamål. Barnet får veta varför skorstenen sitter på taket, varifrån vattenledningen får sitt vatten, o. s. v. Att födan, som det äter, kommer från åker, trädgård och ladugård etc.

3. Väl planlagda och efteråt bearbetade undervisningsutflykter med klart angivna och begränsade syften bör ofta företas. Vid sådana utflykter och även på lärosalen ges rika tillfällen för läraren att undervisa barnen om rätta sättet att umgås med naturen, att man ej onödigtvis skall skada och förstöra utan istället känna ansvar för och vårda allt, som lever och växer.

Samtal och redogörelser över upplevelser och iakttagelser är ägnade att öka elevernas ordförråd, ge begrepp och ordna upp föreställningar, vilket allt kommer undervisningen i modersmålet direkt till godo. Hembygdsundervisningen och modersmålsundervisningen kan härvidlag stödja varandra.

4. Eleverna bör få vara verksamma i så stor utsträckning som möjligt. I de mångfaldigt skiftande uppgifterna bör det enskilda barnet få sådana övningar, som passar dess individuella läggning och som därför kan väcka och vidmakthålla dess arbetslust. Det är av stor betydelse, att vid dessa övningar med olikartade uppgifter skapa ordning och reda i klassrummet, så att i synnerhet de nervösa barnen kan få en nödvändig arbetsro och att eleverna vänjes vid självbehärskning och hänsynstagande till omgivningen.

5. Tilltalande och ändamålsenliga åskådningsmedel bör användas i stor utsträckning. Så mycket som möjligt bör verkligheten utgöra åskådningsmaterialet vid hembygdsundervisningen. Barnens egna iakttagelser under lärarens ledning ger mera kunskapsstoff och befäster detta i minnet långt mera än lärda utläggningar och beskrivningar. Av stort värde är om barnen kan få tillfälle att studera djur i deras rätta miljö. Där ej verkligheten finns att tillgå bör goda modeller, planscher, film och ljusbilder, flaneltavla, sandlåda m. m. flitigt förekomma.

6. Arbetsövningarna bör ej begränsas till att omfatta enbart teckning, modellering, klippning o. d. utan ständigt anpassas efter ämnets art. I vissa fall kan en enkel lek vara den bästa tillämpningen. Även rytmiska lekar kan bli till stor hjälp att inpräglade nytt stoff. Man kan även i klassrummet leka t. ex. handelsbod, poststation, järnvägsresa o. s. v.

Rent motoriska övningar bör icke försummas. Så inläres t. ex. bollens egenskaper bättre genom att kasta och uppfånga bollen än genom att rita eller modellera en boll.

7. Vid all undervisning i hembygds-kunskap bör man följa en på förhand uppgjord detaljerad plan, i vilken man söker tillgodose kraven på allsidighet, grundlighet och lämplig stegring samt på omväxling och rytm i barnens arbete.

Här nedan lämnas exempel på vad som kan behandlas under eller i anslutning till olika kursmoment.

Första årskursen

Skolan: Kamraterna i skolan (klassen). Skolsalen, skolhuset, skolgården. Skolans personal. Enkla ordningsregler.

Hemmet: Mor, far, syskon, andra familjemedlemmar. Familjemedlemmarnas arbete. Barnens lekar och sysslor hemma. Bemärkelsedagar i hemmet. Vid internaten göres jämförelser med skolhemmet och dess personal.

Enkla trafikregler: Landsvägen, gatan. Trafiken på vägar och gator. Polisen. Försiktighet.

Växt- och djurlivet i omgivningen: Fågelbordets gäster: talgoxen eller annan stannfågel. Väriakttagelser: staren, blåsippan (rot, stjälk, blad, blomma). Några husdjur: katten, hunden, grisen (verkliga djur iakttages), hönsen (i samband med påsken).

Årstiderna: Vintern: vinterväder, vinterarbeten, vinternöjen. Väriakttagelser (se ovan).

Julen: Advent, julförberedelser, julfirande.

Enkla hälsoregler: Något om barnets kropp och dess vård. Kroppsdelarna. Enkelt om vanlig hygien.

Andra årskursen

Under andra och följande skolår bör mycket av det stoff, som medtagits i planen för föregående år återkomma. Samtidigt som man bygger vidare på barnens tidigare erfarenheter, får de göra nya iakttagelser eller försöka se stoffet från andra synpunkter.

Minnen från sommaren: Vädret, bad, lekar, sommararbeten. Djur och växter, som barnen sett under sommaren.

Skolan och hemmet: Återblick på vad som behandlats under första skolåret. Förhållandet till kamrater och skolans personal: hjälpsamhet, vänlighet, artighet, hänsyn, punktlighet, aktsamhet om egna, kamraters och skolans tillhörigheter. Möbler i hemmet. Kök och husgeråd.

Vår föda: De vanligaste födoämnen. Olika måltider. Bordsskick.

Våra kläder: Sommar- och vinterkläder, vardags- och söndagskläder, ytterkläder. Aktsamhet om kläderna.

Trafikregler: Olika sätt att färdas på gator och vägar. Vad gångtrafikanter har att iakttaga.

Lantgårdens djur: Besök på en lantgård. Kon, hästen, grisen, hönsen. (Utseende, levnadssätt, nytta.)

Tidsindelningen: Klockan: hel- och halvtimmar.

Högtider och festdagar: Nyår, påsk, pingst.

Iakttagelser angående växter och djur: Namn på de vanligaste blommorna: blåklocka, prästkrage, blåklint, maskros m. fl. Granen, tallen. Råttan, flugan (utseende, men ej utveckling). Väriakttagelser: vitsippan, björken, bofinken. Vårarbete i trädgården och på åkern.

Enkla hälsoregler: Samtal om människokroppen. Betydelsen av goda hälsovanor. Lämplig och olämplig föda, missbruk av sötsaker.

Tredje årskursen

Minnen från sommaren: Återblick på vad som behandlats under andra skolåret.

Växter och djur: Abborren (metning). Samtal om trädgården på hösten: fruktträd, bärbuskar, blommor, köksväxter (potatisen som typväxt för rotfrukter). Traktens djur: ekorren, haren, räven. Väriakttagelser: huggormen, snoken, igelkotten; vårfåglar; vårblommor; lövträden.

Trafikregler: Olika färdmedel. Trafikmärken. Vad cykelåkande har att iaktta.

Våra bostäder: Hur vi bor. Uppvärmning och belysning.

Pengar och varor: Olika slag av butiker. Vägning och mätning. Köp och betalning. Barnen ordnar affär i skolrummet.

Något om arbetslivet i omgivningen: På lantgården. I verkstaden (besök i en verkstad). I handelsboden.

Tidsindelningen: Klockan: kvart, minuter. Årets indelning i månader.

Högtider och festdagar: Första maj, svenska flaggans dag, midsommar, FN-dagen.

Huvudväderstrecken: Praktiska övningar utom- och inomhus.

Kartläggning av klassrummet: Mätning, byggande med klotsar, ritning.

Fjärde årskursen

Lantgården och vad den ger oss: Lantgårdens olika produkter, t. ex. säden från sådden till bullen. Husdjuren som grupp.

Växter och djur: Traktens lövträd. Vad skogen ger oss om hösten: bär, svampar. Vårblommor. Traktens djur: räven, vesslan eller annat pälsdjur; ugglan eller annan rovfågel; myran. Som jämförelse några utländska växter och djur. Flyttfåglar.

Väderleksiakttagelser: Väderstrecken. Vindarna. Termometern. Nederbörd. Fortlöpande väderleksiakttagelser.

Kartläggning: Byggning i sandlåda och kartläggning av skolan och närmaste omgivningen.

Trafikregler: Trafikmärken. Ljud- och ljussignaler. Företräde för viss trafik.

Historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap

Mål

Undervisning i historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap har till uppgift att med särskild hänsyn till förhållandena i vårt land och det praktiska livets behov orientera eleverna om samhället, om viktigare historiska händelser och personligheter, om geografiska förhållanden samt om naturföreteelser.

Kursinnehåll

Femte årskursen

Historia

Något om Sveriges äldsta historia, om möjligt i anslutning till lokala historiska minnen och sägner.

Samhällskunskap

Samtal om betydelsen av hövlighet, hänsyn, aktsamhet om egen, andras och allmän egendom, om samarbete och om sparsamhet.

Geografi och naturkunskap

Iakttagelser av olika natur- och terrängförhållanden i omgivningen och i samband därmed enkla karttecken och enkla geografiska begrepp. Något om jordgloben.

Hemkommunen, dess natur och arbetsliv.

Djur och växtliv i anslutning till geografikursen. Växternas fröspridning. Groningsförsök.

Sjätte årskursen

Historia

Skildringar från Sveriges forntid och medeltid.

Samhällskunskap

Samtal om lagar och regler i samhället samt om hur man uppträder i olika sociala situationer. Praktiska övningar i anslutning härtill.

Geografi och naturkunskap

Heimlandskapet och några övriga svenska landskap; huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Några djur och växter, företrädesvis sådana som kan förekomma i de behandlade geografiska områdena.

Något om vår kropps byggnad och vård.

Sjunde årskursen

Historia

Skildringar från nyare tidens svenska historia. Till belysning enstaka berättelser om personer och händelser ur allmänna historien.

Samhällskunskap

Fortsatta samtal och praktiska övningar rörande uppträdande i olika sociala situationer.

Något om hur riket styres.

Geografi och naturkunskap

De återstående svenska landskapen.

Något om våra grannländer.

Bilder från främmande länder, i främsta rummet sådana, varifrån vi får produkter av betydelse för det dagliga livet.

Jordgloben.

I anslutning till geografikursen växter och djur som är karakteristiska för olika landsdelar.

Åttonde och nionde årskurserna

Samhällskunskap

Något om hur hemkommunen styres och förvaltas; några av de förmåner som samhället ger sina medlemmar; kyrka, skola, barnavård, sjukvård, folkpension, socialvård, polis och brandskydd; kostnaderna härför (skatter).

Geografi och naturkunskap

Förnyad behandling av Sveriges geografi. Något om naturtillgångar, näringsliv och samfärdsel. Något om Sveriges export och import.

Repetition av människokroppen. Vidgad framställning av hälsoläran. Personlig hygien. Åtgärder vid sjukdom och olycksfall. Sexualundervisning. Om alkoholens skadeverkningar.

Något om elektricitetens användning i hemmet och om »den elektriska faran». Några fysiska och kemiska företeelser.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. Läraren äger frihet att under någon del av terminen eller läsåret koncentrera undervisningen i historia, samhällskunskap, geografi eller naturkunskap och under en annan del behandla ett annat av dessa ämnen.

Historia och samhällskunskap beräknas uppta ungefär $\frac{1}{3}$ av tiden, geografi och naturkunskap ungefär $\frac{2}{3}$.

2. Stoff, som upptas till behandling, bör vara sådant, att det påtagligt kan åskådliggöras för eleverna och anknytas till förut inhämtad kunskap. Studieflykter bör ofta företagas. Audiovisuella hjälpmedel bör också komma till vidsträckt användning.

I stor utsträckning bör undervisningen bygga på lärarens muntliga framställning, men där så är möjligt bör även läroböcker användas. Försök till självstudium bör också förekomma, då eleverna på egen hand får försöka arbeta sig fram till kunskap.

3. I anslutning till undervisningen bör anordnas lämpliga arbetsövningar, antingen som grupparbeten eller som individuellt arbete.

Där så finnes lämpligt samordnas undervisningen i historia, samhällskunskap, geografi och naturkunskap med andra ämnen på schemat, så att undervisningen på ett naturligt sätt grupperas omkring ett intresseområde, vilket närmare behandlats i avsnittet Arbets sättet.

4. Läraren bör ha i minne att i orienteringsämnena hellre undervisa grundligt på ett mindre område än att flyktigt beröra en mångfald kursmoment.

Genom lämpligt anordnade repetitioner bör sörjas för att ett visst mått av minneskunskap blir ett av resultaten vid undervisningen.

Historia

Historieundervisningen bör bestå av skildringar av betydande personligheter och för eleverna lättfattliga händelser samt ge någon kännedom om svenska folkets utveckling från primitiva stadier till det nutida samhället. Personlighets-skildringen bör ge företräde åt sådana gestalter, som främjat fredens och framåtskridandets sak i världen. Eleverna bör få en känsla av att mod och självuppoffring fordras även till fredliga värv. De bör också lära sig något om betydelsen av samförstånd mellan människor och stater. Det historiska innehållet bör i regel meddelas eleverna genom lärarens muntliga framställning.

Samhällskunskap

1. Undervisningen i samhällskunskap skall huvudsakligen omfatta samtal om sådana ting, som eleverna kommer i beröring med samt praktiska övningar i anslutning därtill. Här nedan lämnas några exempel på vad som därvid kan tagas upp till behandling.

Hur man uppträder i affären, i bussen (spårvagnen), på posten, när man frågar efter vägen, på biografen, teatern, idrottsplatsen etc.

Hur man bär sig åt när man telefonerar, när man åker tåg, taxi (flyg), när man gör ett besök hos en enskild eller en myndighet, när man behöver sjukvård, när man behöver rättslig hjälp etc.

2. Undervisningen om hur riket och hemkommunen styres bör begränsas till det mest påtagliga i samhällsbyggnaden. Vikten av lojalitet mot samhället och uppfyllandet av medborgerliga plikter bör betonas.

Geografi

1. Geografiundervisningen med kartläsning bör föregås av förberedande övningar bestående av byggnad i sandlåda av t. ex. sjö med vattendrag, samhälle m. m. I samband därmed inläres enkla geografiska begrepp och karttecken. Den första kartan bör vara ett mellanting mellan landskapsbild och karta. Barnen bör vara väl förtrogna med denna, innan man kan övergå till en vanlig skolkarta. Geografiundervisningen bör ofta utformas till tankeresor och åskådliggöras genom bilder, planscher, film o. s. v. Stoffet bör strängt sovras med hänsyn till elevernas förmåga att tillägna sig fakta. Av namn och sifferuppgifter bör inte upptas andra än sådana, till vilka eleverna kan knyta konkreta föreställningar.

2. Undervisning om främmande länder kan med fördel anknytas till kulturprodukter som fås från utlandet: frukter, kaffe, te, kryddor, bomull, olja m. m.

Naturkunskap

1. Undervisning i naturkunskap bör bedrivas så, att den hos eleverna kan väcka en känsla av skonsamhet mot djuren och inge aktning för och kärlek till naturen. Om möjligt bör barnen i skolan få pyssla med blommor, mata fåglarna vid fågelbordet samt umgås med och sköta djur.

2. Djur och växter upptas i regel till behandling, då tillfälle ges till direkta iakttagelser eller i omedelbar anslutning till den geografiska undervisningen om sådana områden, för vilka de är kännetecknade. T. ex. i samband med ämnet Sjön: de vanligaste sötvattensfiskarna, simfåglarna, grodans eller myggans utveckling.

3. Utöver den undervisning i hälsolära, som förekommer i anslutning till behandlingen av vår kropps byggnad, bör läraren under hela skoltiden sträva efter att hos eleverna inskräpa viktiga hälsoregler och inöva goda vanor.

4. Av fysiska och kemiska företeelser upptas endast sådant, som har betydelse för elevernas praktiska liv.

Matematik

Mål

Undervisningen i matematik har till uppgift att med särskild hänsyn till vad som fordras i det dagliga livet ge eleverna en efter deras fattningsförmåga avpassad färdighet i räkning med hela tal, kännedom om mynten och de vanligaste måtten och vikterna, deras användning och inbördes förhållanden.

Kursinnehåll

Första årskursen

Övningar att räkna, uppfatta, benämna och teckna tal inom talområdet 1—10; motsvarande ordningstal.

Åskådlig räkning, huvudsakligen addition och subtraktion inom ovan angivet talområde.

Andra årskursen

Övningar att räkna, uppfatta, benämna och beteckna antal inom talområdet 1—20; motsvarande ordningstil.

Åskådlig räkning, huvudsakligen addition och subtraktion inom samma talområde. Additionstabeller.

Mynt inom talområdet. Timme, halvtimme, veckans dagar.

Tredje årskursen

Övningar att räkna, uppfatta, benämna och beteckna antal inom talområdet 1—30 i förening med enkel huvudräkning.

Skriftlig räkning omfattande addition och subtraktion inom ovan angivet talområde.

Additionstabeller.

Mynt inom talområdet; meter; kilogram; liter. Användning av begreppet $\frac{1}{2}$ beträffande meter, kilogram, liter. Månad, år, minuter.

Fjärde årskursen

Övningar att räkna, uppfatta, benämna och beteckna antal inom talområdet 1—100 i förening med enkel huvudräkning.

Skriftlig räkning omfattande addition och subtraktion inom ovan angivet talområde.

Additions- och subtraktionstabeller.

Multiplikationstabellen påbörjad. 2-, 5- och 10-tabellerna.

Förut använda mått, mynt och vikter samt dessutom centimeter, hektogram, deciliter, dussin.

Femte årskursen

Huvudräkningsövningar.

Fortsatt inlärande av multiplikationstabellen: 3-, 4- och 6-tabellerna. Praktisk tillämpning av tabellerna.

Övningar att uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—1000.

Skriftlig addition även med minnessiffra; subtraktion med lån.

Övningar att uppfatta och skriva kronor och öre, tecknade som decimalbråk.

Mätningar och vägningar; förut använda mynt, mått och vikter. Rep. av klockan.

Sjätte årskursen

Huvudräkningsövningar.

Återstående multiplikationstabeller. Praktisk tillämpning av tabellerna.

Fortsatta övningar i skriftlig räkning inom talområdet 1—1000: addition, subtraktion samt multiplikation med ensiffrig multiplikator.

Mynt; mil, kilometer, millimeter; gram. Enkla övningar i sortförvandling.

Sjunde årskursen

Huvudräkningsövningar.

Skriftlig räkning: addition, subtraktion och multiplikation inom talområdet 1—1000: multiplikation med tvåsiffrig multiplikator; division, även med rest, dock inom ett mindre talområde och med liten divisor.

Mynt; längdmått; vikter. Sortförvandling.

Åttonde årskursen

Huvudräkningsövningar.

Skriftlig räkning. De fyra räknesätten i hela tal, något utvidgat talområde; division med ensiffrig divisor.

Övningar att uppfatta och beteckna mynt samt viktigare slag av mått och vikter i decimalbråk; någon övning att räkna med dylika tal med räknesätten addition och subtraktion.

Nionde årskursen

Fortsatta huvudräkningsövningar samt skriftliga övningar med hela tal och decimalbråk med uppgifter valda från det praktiska livets områden.

Räkneövningarna bör huvudsakligen väljas i anslutning till yrkeskunskapen.

I de skolor där nionde årskurs icke förekommer, bör räkning i anslutning till yrkeskunskap praktiseras i årskurs 8.

Anvisningar

1. Kursplanen i räkning avser närmast att ange en för undervisningen lämplig stegringsföljd. Hur fort man skall gå framåt, och hur långt man kan hinna i varje årskurs måste alltid bli beroende av elevernas förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Det gäller framförallt att lägga en säker grund och att ej gå över till nya talområden och mera krävande uppgifter, förrän eleverna hjälpligt behärskar de föregående. Barnens behov av upprepad övning för uppnående av önskad färdighet bör tillgodoses bland annat därigenom, att ett flertal likartade uppgifter behandlas vid genomgången av varje särskilt kursmoment.

2. På nybörjarstadiet lägges stor vikt vid att talen och räkneoperationerna åskådliggöres med hjälp av verkliga föremål (klotsar, stenar, stickor, kulor o. d.), som barnen själva får syssla med. Utgångspunkten för räkningen bör vara ramsan ett-två-tre osv. När barnen lärt sig att markera varje nytt ord i ramsan med ett taktslag, flyttning av ett föremål eller genom att i ordning peka på en rad föremål, har den första räknefärdigheten inlärts. På denna relativt lätta ramsräkning och ej på talbilder bör den första sammanläggningen och fråndragningen grundas. Under den första tiden bör antal betecknas med ringar, streck e. d. i stället för med siffror. Barnen måste ha nått fram till en säker taluppfattning, innan man inför den abstrakta beteckning av talen, som siffer-symbolerna utgör.

När taluppfattningen av de 10 första talen är klar, bör färdigheten i sammanläggning och fråndragning byggas upp med hjälp av ett enhetligt åskådningsmedel (streckrad, räknelappar, kulram el. dyl.). Detta bör användas endast, så länge barnet har behov därav. Stor vikt måste läggas vid en systematisk träning av räkneuppgifterna, så att eleverna snarast möjligt göres oberoende av åskådningsmedlet. Grundläggande för den tillämpade räkningen är nämligen, att eleverna utantill kan resultatet av addition och multiplikation av ensiffriga tal. Additionstabellen och i högre årskurser multiplikationstabellen bör därför flitigt övas. Övningarna bör varieras, så att elevernas minne av en talkombination icke knytes till dennas plats i tabellen. Sådana övningar fortsättes under hela skoltiden huvudsakligen som huvudräkning.

3. Räkning med pengar och hantering av (räkne-) mynt bör ofta övas under former, som så nära som möjligt liknar de uppgifter som möter i det praktiska livet. Mätningar och vägningar skall förekomma vid räkning med mått och viktsorter, och över huvud taget bör undervisningen i räkning under hela skoltiden bedrivas i samband med verkligt eller fantasimässigt handlande.

Varje barn bör äga tillgång till något lämpligt åskådningsmedel (räknelappar, streckrad, räknemynt m. m.) att användas, så länge barnet har behov därav.

4. Övningar i sortförvandling bör ej förekomma i de lägre årskurserna. De i kursplanen för dessa årskurser angivna olika slagen av mått, mynt och vikter brukas endast som självständiga enheter i räkneuppgifterna och arbetsövningarna. Även i de följande årskurserna bör övningar i sortförvandling endast omfatta det enklaste och nödvändigaste.

5. Räkneuppgifternas sakinnehåll bör så långt som möjligt anknytas till undervisningen i övriga ämnen, särskilt till hembygdkunskap med arbetsövningar och senare till slöjd, hemkunskap och hushållsgöromål samt yrkeskunskap.

Den använda räkneboken får ej bli bestämmande för valet av övningsuppgifter. Räknebokens exempel bör utfyllas med uppgifter, som hämtas från av barnen kända områden.

Även sådana uppgifter, som är ägnade att fästa elevernas uppmärksamhet på betydelsen av sparsamhet, bör upptas till behandling och särskilt beaktas. Ekonomisk fostran bör vara en viktig synpunkt vid undervisningen.

6. Huvudräkning bör inta en framskjuten plats på alla åldersstadier. Skriftlig räkning inom talområdet 1—100 bör flitigt övas även i de högre årskurserna. Övningsuppgifterna bör i allmänhet ej innehålla mångsiffriga tal (fem eller flera), men eleverna bör erhålla någon övning att avläsa och skriva även sådana.

7. Vid behandlingen av decimalbråk bör enda syftet vara att lära eleverna att för praktiskt bruk skriva och avläsa de vanligaste sorterna, uttryckta i decimalbråk, samt att utföra enkla räkningar med sålunda tecknade sakuppgifter.

8. I särskolor med klasser, som består av flera årskurser, måste räkneundervisningen i särskilt stor utsträckning bedrivs individuellt, men även om räkneförmågan hos olika barn är mycket olika, bör dessa dock så långt möjligt sammanföras i vissa grupper, så att tid vinnes för instruktion. Sammanförandet i grupper ger också åt arbetet en trevligare stämning och tillför detsamma vissa moment av samarbete och stimulans, som uteblir, om barnet lämnas helt ensamt med sina uppgifter. Vid grupperingen sammanföres de elever, som med hänsyn till sin räknefärdighet lämpligen kan undervisas gemensamt, även om de formellt tillhör olika årskurser.

Då även de något mer försigkomna eleverna har god nytta av upprepade övningar med enklare uppgifter, kan stundom vid huvudräkning klassens alla elever undervisas tillsammans, varvid lättare uppgifter, närmast avsedda för de mindre försigkomna eleverna, omväxlar med svårare, avsedda för de mera försigkomna. Gemensam undervisning bör även i övrigt äga rum, då i en lägre årskurs något moment behandlas, vilket behöver ytterligare inskräpas i en högre.

Sinnesövningar

Mål

Sinnesövningarna har till syfte att med hjälp av lämpliga retmedel träna barnens sinnen så, att de med ökad snabbhet och säkerhet reagerar för olika intryck, i möjligaste mån ge barnen klara föreställningar och begrepp och fast förbinda dessa med motsvarande ord och uttryck, träna barnens minne och förmåga till koncentration samt öva barnens förmåga att anpassa sig till omvärlden.

Kursinnehåll

Iakttagelse- och igenkänningsövningar omfattande färg-, form-, hörsel-, känsel-, smak- och luktförnimmelser jämte enkla relationer.

Övningar att uppfatta dimensioner.

Övningar i rumsuppfattning.

Övningar att särskilja olika stoffer.

Systematisk uppövning av barnens motorik, särskilt de finare motoriska koordinationerna med vikt på precision, snabbhet och ändamålsenlighet.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. Sinnesövningarna har företrädesvis sin plats i skolans försöksavdelning och lägre årskurser, men de bör i mera komplicerad form förekomma även i de högre årskurserna, då mestadels som uppgifter i samband med orienteringsämnena. Barn med särskilda defekter, såsom de motoriskt oskickliga, spastiska m. fl., behöver ständigt speciella övningar liksom de flyktiga och okoncentrerade.

2. De psykiskt efterblivna barnens värld är i regel starkt begränsad på grund av deras ringa kunskap om vardagliga och mycket vanliga föremål och dessas

egenskaper samt om enkla företeelser i deras liv. Under barnens första tid i skolan bör läraren med hjälp av bl. a. olika sinnesövningsmateriel söka vinna klarhet beträffande varje barns intellektuella ståndpunkt, speciella svårigheter samt eventuella särskilda defekter för att senare kunna bedriva undervisningen individuellt och planmässigt.

3. Sinnesövningarna bör bedrivas systematiskt och läraren bör noggrant tillse att barnen i lämplig omväxling och med lämplig stegring av svårighetsgraden får behövlig träning.

För att övningarna skall leda till önskat resultat bör läraren ta hänsyn till elevernas svaga fattningsförmåga, till deras långsamma arbetstempo, fluktuerande uppmärksamhet och ringa uthållighet. Hänsyn tas också till vissa barns ytterst dåliga minne, ibland nästan obegripliga tal och underliga reaktioner.

En god kontakt lärare—elev, med ömsesidig tillit, ger den trygghet som vid all undervisning är ett villkor för att nå resultat.

Sinnesövningarna bör bedrivas dels som gemensamma klasslektioner t. ex. vid inlärandet av bestämda begrepp, dels som självverksamhetsövningar.

4. För övningarna bör finnas rikhaltig och omväxlande övningsmateriel, som fortgående bör utökas med nya varianter. Materielen bör vara intresseväckande, väl avpassad efter sitt ändamål samt hållbar. I fråga om vissa spel bör dessutom krävas, att de är lätt kontrollerbara.

Läggspel och pussel av olika svårighetsgrad, att användas både individuellt och gruppvis, har synnerligen stort värde bl. a. ur koncentrations- och uthållighetssynpunkt. För att ge barnen tillfälle till mesta möjliga självverksamhet, bör man allt emellanåt låta barnen själva välja materiel och sysselsättning. Det är dock av största betydelse att även under ett aktivt fritt sysslande med olikartade övningar sträva efter en särskilt för de nervösa barnen nödvändig arbetsro. Eleverna övas då tillika på ett naturligt sätt i självbehärskning och hänsynstagande till omgivningen. Ordning och reda är sinnesövningens utgångspunkt. Övningen kan eljest förfela sin verkan.

5. Uppfattnings- och reaktionsövningar bör stå i direkt samband med talövnningarna, så att sakuppfattning och språkuttryck intimt knyts till varandra och ger varandra stöd. Språkuttrycket bör bli en del av barnens upplevelse av tingen och händelserna.

Iakttagelse- och igenkänningsövningar

1. *Färgövningarna*, som tränar barnens synsinne, har till uppgift att lära barnen uppfatta, särskilja, benämna och rätt använda färger. De färgnamn, som bör övas är röd, gul, blå, grön, vit, svart. Början bör alltid göras med en färg, som väcker barnens intresse och eggat dem till verksamhet. De övriga färgerna, brun, grå, lila m. fl. bör inläras senare liksom olika färgnyanser och schatteringar. Hjälpmedel vid färgövningarna är färgkriter och vattenfärger, färgade garndockor, bollar, papper, klotsar, knappar o. s. v., speciell färgövningsmateriel av olika slag, t. ex. kulkäppar, s. k. mosaikspel, dominospel av olika slag, lottospel m. m. Under olika sysselsättningar inövas färgernas namn och deras användning i det praktiska livet.

2. Uppfattning av *form* bibringas barnen inte minst genom känselsinnet. Formbegreppen inövas med hjälp av modellering, ritning, klippning, rivning,

vikning, stickläggning m. m. De formnamn som först bör inläras är rund, fyrkantig, trekantig och äggformig. Sådana formnamn som oval och cirkel m. fl. bör inövas senare. Även vid formövningar bör spel komma till användning. När någon eller några färger och former inlärts, bör dessa övas kombinerade med blandade färg- och formövningar.

3. Vid *hörselövningarna* skall barnen läras förstå, att örat är apparaten för hörseln och övas att lyssna, att särskilja och benämna olika ljud: toner, buller, läten, att lokalisera ljudet och att förstå dess orsak, att snabbt uppfatta enkla tillsägelser. Övningar att uppfatta vilket instrument som hörs, vem som talar, vem som går över golvet, var klockan står etc. kan förekomma. Läraren kan genom att framställa olika ljud »berätta» en saga, som barnen själva får tyda. Vid hörselövningarna är det lämpligt att låta barnen sitta med slutna ögon, så att de tvingas att koncentrera sin uppmärksamhet. Rapportföring är en nyttig övning för de något äldre barnen.

4. *Känslan* är det sinne som med fördel kan övas isolerat och som i möjligaste mån bör tränas upp. Barnen bör läras, hur man skall känna, t. ex. stryka lätt, känna med fingertopparna, trycka, klämma osv. Barnen kan, medan de blundar, få känna sig till vad de fått för ett föremål i handen, vad det är gjort av osv. De kan med förbundna ögon få knyta skobanden, plocka i formerna i formbrädan, trä pärlband, plocka upp ur »svarta påsen» något som är gjort av trä, något som är mjukt, känna igen siffror och bokstavsformer etc.

5. Hos särskolebarnen förekommer ibland vissa abnormiteter beträffande *lukt- och smaksinnet*. Dessa barn känner ej någon skillnad på smakliga och osmakliga ämnen, och de bör därför tränas till känslighet. De olika smakerna sött, salt, surt och beskt bör inläras. Vid tillämpningsövningarna kan barnen med hjälp av lukt och smak få räkna ut vad de bjuds på.

Övningar att uppfatta dimensioner

De första dimensionsbegreppen som inövas är stor och liten. Sådana begrepp som hög—låg, bred—smal, tjock—tunn, djup—grund m. fl. relationsbegrepp följer i lämplig svårighetsstegring. Barnen bör alltid få de båda motsatsbegreppen samtidigt, då en klar uppfattning måste stödas på jämförelser. På samma sätt förfäres vid inövandet av andra relationsbegrepp, t. ex. mjuk—hård, våt—torr, tung—lätt. Först sedan läraren med hjälp av jämförelser åskådliggjort de båda motsatta adjektiven, kan det ena eller andra bli föremål för komparation. Sortering av föremål, t. ex. långa och korta spikar, tjocka och tunna tyglappar etc., uppordnande av föremål efter längd, bredd, tjocklek, tyngd osv. blir tillämpningsövningar.

Övningar i rumsuppfattning

Barnen bör även under särskilda övningar bibringas rätt uppfattning av *läge, riktning* och *avstånd*. Sådana begrepp som i, på, under, bakom, framför, bredvid, före, efter etc., uppåt, nedåt, bakåt, osv. inövas exempelvis genom att situationer anordnas (Siv sitter på stolen, Erik står bakom Siv osv.) eller uppdrag ges (lägg boken på bordet, sträck armarna uppåt). Svårare att lära in än de redan nämnda är sådana lägebegrepp som höger, vänster, varannan, första, andra m. fl. och riktningsbegrepp som tvärs-över, längs-efter osv. De bör därför sparas, tills barnen kommit upp i den egentliga skolavdelningen. Att dra

streck mellan bestämda punkter eller siffror, att rulla kulan i mål, att lägga med stickor etc. är exempel på verksamhetsövningar, som kan förekomma i samband med övningar att uppfatta läge och riktning. Dessutom kan speciella uppmärksamhetsspel komma till användning. Till detta stadium hör även övningar att bedöma avstånd. Verklig träning i detta avseende bör barnen få i samband med geografiundervisningen.

Övningar att särskilja stoffer

Vid övningar att särskilja olika stoffer, t. ex. trä, sten, tyg, papper, glas m. m. tränas flera sinnen samtidigt. Övningar att särskilja olika slag av metaller och tyger etc. bör icke förekomma på det lägsta stadiet. Även stoffers egenskaper, t. ex. glas: hårt, blankt, skört, genomskinligt, bör sparas, tills barnen kommit upp i egentlig skolavdelning. I samband med tyg bör sådana begrepp som rutigt, randigt, blommigt, prickigt, enfärgat, avigsida, rätsida etc. inläras under verksamhetsövningar.

Motoriska övningar

Hos särskolebarnen är motoriken ofta dåligt utvecklad, isynnerhet de finare koordinationserna. De motoriska övningarna har till uppgift att träna barnens praktiska rörelseförmåga och uppöva deras händighet. Vanliga tävlingslekar som fordrar väl avvägda rörelser, t. ex. pilkastning, ringkastning, bollkastning, kägelspel etc. är goda övningar för motoriken liksom övningar i att knyta, knäppa, snöra, klippa, klistra, rita, vika, trä på nål, nysta garn etc.

Teckning

Mål

Teckningsundervisningen har till uppgift att bibringa eleverna färdighet att i fritt skapande giva uttryck åt sina erfarenheter och sin fantasi samt i form och färg återgiva sina föreställningar och iakttagelser.

Undervisningen bör så bedrivas, att den utvecklar elevernas skönhetssinne.

Kursinnehåll

Fri teckning och målning med olika slags material med motiv från omvärlden och fantasin och i anslutning till det övriga skolarbetet. Modelleringsövningar. Fingermålning. Textning med tillämpning. Dekorationsmålning. Klippning och rivning.

Anvisningar

1. Lärarens uppgift är att uppmuntra, inspirera och ge de tekniska anvisningar, som leder till ett ur barnens synpunkt lyckat resultat.

2. Det är viktigt, att barnens tro på den egna förmågan inte hämmas. Många barn är tillfredsställda med de resultat de uppnår med färg och pensel, medan andra har lättare att finna uttryck med annan materiel. Olika materiel och arbetssätt bör prövas och anpassas efter den uppgift som eleverna givits. Lera, plastelina, papper-mache, gips, ståltråd och annat tredimensionellt material bör

användas i stor utsträckning. Leran skall helst brännas och glaseras. Papiermache gör man lämpligen av pappersmassa, cellstoff eller tidningspapper. Cellulosaklister är lämpligt bindemedel. Gips och ståltråd i kombination kan ge goda resultat i form av små figurer.

Vid målning skall barnen ha tillgång till goda penslar och ordentliga färger.

3. För att barnen skall lära sig att utnyttja grundformer låter man dem syssla med siluettklippning, rivning och applikationer av olika slag. Pappersmosaik lämpar sig särskilt bra som grupparbete. Många barn, som ha svårt att nå de resultat de väntar sig med andra uttrycksmedel, är roade av stämplingens enklare teknik. Potatistryck och linoleumtryck ger goda resultat.

Musik

Mål

Undervisningen i musik har till uppgift att utveckla elevernas musikaliska anlag, att i samband med praktisk musikutövning, framför allt sång, giva dem en elementär musikalisk kunskap samt att göra dem bekanta med god musik.

Undervisningen bör främja intresset för musik och om möjligt förmedla kontakt med musiklivet utanför skolan.

Kursinnehåll

Sånger och koraler, folkvisor och dansvisor, sånglekar och kanon. Några av de till allmänt inlärande föreskrivna sångerna (stamsångerna).

Lyssnande till musik.

Röstvård och tonbildning.

Rytmiska övningar.

Anvisningar

1. Sång bör ofta förekomma som inslag i den dagliga undervisningen för att skänka stämning och omväxling i skolarbetet. En väsentlig uppgift är därvid att väcka och genom skoltiden bevara elevernas intresse, vilket delvis är beroende av den repertoar som väljes. Det är viktigt att ofta sjunga melodiskt och rytmiskt tilltalande sånger, som även vädjar till elevernas fantasi, känsla och rörelsebehov.

2. Då notskriftens inlärande skulle bereda flertalet barn i särskolan alltför stora svårigheter, bör melodierna i regel inövas efter gehör.

I fråga om sångernas svårighetsgrad kan det med hänsyn till barnens förutsättningar vara lämpligt att under de första skolåren välja lätta, korta och i fråga om röstomfång mindre krävande sånger. I första årskursen bör tonomfånget företrädesvis omfatta 5—6 toner, i andra årskursen en oktav. Även i högre årskurser, där man kan välja svårare sånger, bör man ofta som omväxling och stimulans inskjuta små enkla visor, ej minst för de svagt sångbegåvades skull.

Särskild omtanke bör ägnas de barn, som av olika anledningar inte sjunger rent. Ofta sjunger de inom ett lägre tonomfång än normalt, i enstaka fall inom ett högre. Sådana barn blir ofta med orätt bedömda såsom omusikaliska. Många av dem kan sjunga en enkel visa rätt, om de beredes tillfälle att sjunga den inom det tonomfång, som de behärskar. Genom att visorna transponeras till

högre respektive lägre tonarter, kan barnens röstomfång vidgas och ej sällan bringas till den omfattning, som de gängse barnvisorna kräver.

Att ge nya sånger en bakgrund genom ett samtal eller en berättelse i anslutning till sångens innehåll är av betydelse inte endast på skolans lågstadium utan hela skoltiden igenom.

3. Tonkvaliteten i elevernas sång bör i första hand grundas på deras egen strävan att ge uttryck för stämning och karaktär hos olika sånger. En förutsättning är härvid, att eleverna beredas tillfälle att bilda sig en uppfattning om sångens innehåll. En vaggvisa t. ex. sjunges på ett annat sätt än en gångtrall. Vid tonbildningsövningar kan lämpligen användas kända visor sjungna på någon stavelse, t. ex. lo eller la. God sångandning främjes genom riktig frasindelning.

God röstbehandling och andning samt gott textuttal hos läraren själv främjar i hög grad resultatet av sångundervisningen. Exempel i detta avseende kan även hämtas från radio, från lämpliga grammofoninspelningar och från klassens egna elever.

Målbrottstiden är för såväl pojkar som flickor en ömtålig period, då mera krävande sångövningar bör undvikas. Särskild försiktighet måste iakttagas under målbrottets begynnelsestadium, som brukar inträffa i 13—15-årsåldern. Under denna period bör barnen viss tid få vila från skolsång. Under målbrottstiden i övrigt bör sångerna transponeras ned i ett bekvämt läge, och eleverna uppmanas sjunga så, att en fri och vacker sångton ernås utan all forcering. Viktigt är att välja sånger med litet tonomfång.

Läraren bör således uppmärksamt följa röstutvecklingen hos varje elev och, så snart begynnande målbrott eller heshet konstateras, anbefalla någon tids vila för rösten. I tveksamma fall bör samråd med skolläkaren äga rum. Lärarens uppgift är emellertid ej slutförd i och med att målbrott konstateras. Tvärtom bör han ofta och minst 2—3 gånger varje termin på nytt undersöka elevernas röst och ge råd och anvisningar rörande röst- och talorganets rätta bruk i allmänhet. Så småningom kan eleverna åter försiktigt börja delta i sången.

Vad ovan sagts innebär givetvis inte, att befrielse skall kunna medges från deltagande i den klassbundna undervisningen i musik, som enligt kursplanen begriper åtskilligt utöver de egentliga sångövningarna. Ej heller innebär det, att kursmomentet sång kan uteslutas i klasser, där ett antal elever befinner sig i målbrottet. Skulle i någon klass det övervägande antalet elever vara i målbrottet, bör dock den egentliga sångundervisningen kunna inskränkas och större vikt läggas vid övriga kursmoment. Behovet av aktivt musicerande under målbrottsperioden kan delvis tillgodoses genom spelning av olika instrument (blockflöjt, mandolin o. s. v.).

4. Eleverna bör få tillfälle till fri rytmisk rörelse i gestaltningslekar och rörelsesagor. Förebilder hämtas från både saga och verklighet. Med hjälp av rörelse till musik ledes eleverna så småningom till större frihet och balans i kroppsryrelserna och till bättre rytmisk anpassning.

5. De rytmiska övningarna bör utveckla och stärka känslan för taktart, betoning och notvärden. Eleverna kan markera starka taktdelar och återge rytm genom klappning, knackning, spelning på rytminstrument e. d.

6. Redan under det första skolåret bör barnens tonmedvetande väckas och utvecklas. Till en början får de lära sig att skilja mellan höga och låga toner. Tonmaterialet utökas efter hand till att omfatta hela durskalan. Tonerna in-

präglas genom övningar att höra och återge. För att befästa tonföreställningarna kan tonnamn (exempelvis do, re, mi, fa o. s. v.) användas.

7. Musiklyssnandet börjar på lågstadiet och bör förekomma under hela skoltiden med övningar att känna igen enkla musikstycken och att uppfatta och i ord uttrycka musikens stämning (glad, sorgsen), tempo (hastigt, långsamt) och tonstyrka (stark, svag). Där så är möjligt övas eleverna att känna igen några vanliga musikinstrument, t. ex. fiol, trumpet, gitarr.

8. Där så ske kan anordnas frivillig undervisning på valfritt instrument.

9. En metodiskt utarbetad sångbok är ett viktigt stöd för musikundervisningen.

För den del av undervisningen, som omfattar musiklyssnande, är det önskvärt, att i skolan finns grammofon och grammofonskivor med lämpliga musikstycken. Även vid tonbildningsarbetet kan man ha glädje av föredömliga grammofoninsjungningar. Eleverna bör också uppmärksammas på det tydliga textuttalet.

Som stöd för taktövningar är det av värde att ha tillgång till slaginstrument (rytmorkester). Dock bör man vara på sin vakt mot överdrifter och missbruk. Sången skall vara det centrala i musikundervisningen.

10. Musikundervisningen bör samverka med undervisningen i skolans övriga ämnen. Man bör därvid tänka på att välja sånger som lämpar sig för en anknytning till fantasiens värld eller till mänskligt liv och mänsklig verksamhet och som lätt låter sig dramatiseras. Vidare bör förekomma visor i anslutning till dagens och årets tider, till livet i skolan och dess olika intresseområden, till kamratlivet och visor med särskilt ändamål, såsom födelsedagsvisor, sånglekar o. d.

11. Kungl. Maj:t har föreskrivit vissa angivna sånger (stamsånger) till allmänt inlärande i skolor under skolöverstyrelsens inseeende. Av dessa inläres några i särskolan.

12. Vid betygsättningen i musik tas hänsyn till olika prestationer, såsom sång, instrumentalmusik, tonträffning och rytmisk uppfattning. Svaghet i något av dessa ämnesmoment kan kompenseras av god förmåga i något annat. Gehörs-svaghet bör således inte i och för sig utgöra hinder för godkänt betyg i musik. Vid betygsättningen bör även beaktas de musikaliska färdigheter, som kan ha förvärvats utanför skolan.

Gymnastik med lek och idrott

Mål

Undervisningen i gymnastik med lek och idrott har till uppgift att tillfredsställa elevernas naturliga rörelsebehov, att hos dem befordra en allsidig kroppslig utveckling, att lösa motoriska hämningar samt att vänja barnen vid god kroppshållning och ett för praktiska livets arbetsuppgifter ändamålsenligt rörelse- och vilosätt.

Undervisningen bör bedrivas så, att den skänker rekreation i det dagliga arbetet, vänjer eleverna vid samarbete samt skapar förståelse för kroppsövningar och friluftsliv som led i en sund utveckling.

Kursinnehåll

Första och andra årskursen

Enkla fristående gymnastiska övningar i form av fantasibetonade lekrörelser och s. k. rörelsesagor med huvudvikten lagd på att lära barnen röra sig ledigt; enkla färdighetsövningar.

Smålekar av olika slag, såsom enkla springlekar; härmningslekar; sånglekar; övningar att kasta och fånga en boll, enkla bollekar; enkla terränglekar, ev. stafettlekar.

Vattenvaneövningar.

Trafikundervisning.

Tredje och fjärde årskursen

Fristående gymnastiska övningar, huvudsakligen i form av lekbetonade rörelser, men där så låter sig göra även smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade övningar; färdighetsövningar, för fjärde årskursen i ökat antal.

Smålekar; sånglekar; lekar och bollövningar; terränglekar.

Fri idrott i lekform; de första grunderna i skidlöpning och skridskoåkning; iskunskap.

Vattenvaneövningar och elementär simundervisning.

Trafikundervisning.

Femte och sjätte årskursen

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska övningar; ökat antal färdighetsövningar. Något stegrad svårighetsgrad och något skärpta fordringar på utförandet.

Smålekar; sånglekar och enkla folkdanser; lekar, bolltekniska övningar och bollspel; terränglekar.

Fri idrott; skidlöpning, skridskoåkning, iskunskap; simning, ev. simkunnighetsprov. För sjätte årskursen naturvett.

Trafikundervisning.

Sjunde, åttonde och nionde årskursen

Smidiggörande, muskelstärkande och koordinationsbetonade gymnastiska övningar. Färdighetsövningar väl avpassade efter de individuella anlagen; för gossarna i något större antal. I åttonde och nionde årskursen ökade krav på utförandet.

Bolltekniska övningar och bollspel; sånglekar och folkdanser, ev. dans.

Fri idrott; lägerliv, terrängvandringar, enkla orienteringsövningar; skidlöpning och skridskoåkning; simning och simkunnighetsprov. Enkla råd i livräddning. Naturvett.

Trafikundervisning.

Anvisningar

1. Då stor ålderskillnad förefinnes mellan eleverna i samma klass, bör de uppdelas i grupper, som delvis sysselsättes var för sig med övningar och rörelser, som passar för respektive åldersstadier.

Många av särskolans elever företer brister i den motoriska utvecklingen. Hänsyn till individuella variationer bör därför tas såväl vid övningarnas urval och stegring som beträffande krav på form, rytm och precision vid deras utförande.

För särskolans elever är det ofta lämpligt med ett rytmiskt arbetssätt i gymnastikundervisningen. Musiken är därvid ett gott hjälpmedel.

2. Den omedelbara imitationen bör så långt möjligt användas i undervisningen, och ledningen kan ofta inskränkas till en uppmaning »gör som jag» jämte förevisning. Förevisningar och instruktioner bör dock inte taga lång tid från barnens egna övningar. Ett övningsprogram bör därför successivt utbytas genom tillägg av nya övningar.

Roande och uppiggande lekar, löpningar o. d. bör ofta inskjutas i gymnastikprogrammet.

3. De gymnastiska övningarna bör vara av jämförelsevis enkel typ och sålunda inte ställa för stora krav på elevernas skicklighet och uthållighet.

4. Enkla lekar och andra övningar i syfte att lära eleverna vaksamhet och sinnesnärvaro bör ofta förekomma. Enkla former av jämviktsrörelser på golv och på redskap, som gradvis uppövar elevernas förmåga att behärska och koordinera sina rörelser, bör regelbundet ingå i gymnastikövningarna. Därvid bör dock, med hänsyn till olycksfallsriskerna, redskapen alltid placeras på låg höjd.

5. Då särskolans elever ofta har stor benägenhet att krampaktigt spänna även sådana muskelpartier, som inte behöver tas i anspråk vid utförandet av en viss rörelse, bör i samtliga årskurser särskilda spännings- och avslappningsövningar förekomma.

6. Läraren bör även utanför de egentliga gymnastikövningarna söka främja elevernas kroppsliga utveckling och sålunda bibringa dem goda vanor med avseende på kroppshållning, rörelser samt vilo- och arbetsställningar.

Ofta kan det vara lämpligt att som omväxling under skolarbetet låta eleverna på lärorummet utföra några lätta gymnastiska rörelser eller spännings- och avslappningsövningar. Särskilt vid skrivning torde övningar av detta slag böra förekomma, enär barnen då ofta har benägenhet att krampaktigt spänna musklerna.

7. Den ordnade lekens betydelse som ett verksamt medel för elevernas sociala fostran bör uppmärksammas. Kampelekar bör dock förekomma endast sparsamt.

8. En förutsättning för simundervisningen är att eleverna genom vattenvaneövningar lärt sig att utan rädsla tumla om i vattnet och doppa huvudet. Vattenvana nås lättast genom lekar på grunt vatten.

9. Vid lämplig väderlek kan inomhusgymnastik med fördel utbytas mot lek- och idrottsövningar i det fria.

Friluftsverksamheten för övrigt bör i tillämpliga delar följa de anvisningar som utfärdats för rikets folkskolor.

Slöjd

Mål

Undervisningen i slöjd har till uppgift att ge eleverna förmåga att förfärdiga enkla föremål av olika material, att utveckla deras allmänna händighet och väcka deras arbetshåg samt att hos dem utbilda god smak och praktiskt omdöme.

Kursinnehåll

Första och andra årskursen

- Enkla former av småslöjd i olika material.
- Kartong- och trädningsarbeten. Enkel sömnad på glest tyg.
- Stickning med 2 stickor. Enkla träarbeten.

Textilslöjd

Tredje—femte årskursen

- Virkning. Stickning med 5 stickor. Praktiska sömnadsslag. (Fällstygn, kaststygn, knapphål, isättning av knappar.)
- Enkel prydnadssöm.
- Plastarbete. Pärlarbete.

Sjätte—nionde årskursen

- Sömnad på maskin. Enkel klädsömnad. Prydnadssöm. Stoppning. Lagning. Knyppling. Vävning.

Träslöjd

Tredje—femte årskursen

- Tillverkning av enkla föremål av trä.
- Slöjdtekniska övningar: sågning, hyvling, filning, borring, täljning och spikning.
- Enkel ytbehandling: målning med vattenfärger (pulverfärger), cellulosa färger eller syntetiska färger, oljning med linolja och strykning med cellulosalack.

Sjätte—nionde årskursen

- Tillverkning av enkla föremål av trä.
- Slöjdtekniska övningar: formning med spockskiva, rund- och figursågning, spikning och skruvning, urholkning, borr- och centrumtappning, lättare sinkning och tappning.
- Ytbehandling: Målning som tidigare, färgbetsning och kemisk betsning, lase-ring, oljebehandling och cellulosa-behandling.

Metallslöjd

Sjätte—nionde årskursen

- Tillverkning av enkla föremål av metall.
- Slöjdtekniska övningar: filning och putsning, bockningar, borring, nitning, gångning.
- Ytbehandling: målning och svartbränning.

Anvisningar

Allmänna synpunkter

1. Kursinnehållet för de olika årskurserna och slöjdarterna tjänar till huvudsaklig ledning. Förskjutningar i fråga om urvalet av arbeten och stegringsföljden bör göras allt efter elevernas förmåga.

2. I första och andra årskursen bör enkel sömnad vara den slöjdart som företrädesvis övas av såväl gossar som flickor, men även s. k. småslöjd bör i lämplig utsträckning förekomma i dessa årskurser. Barnen bör få pröva på olika slag av lätthanterligt material — papper, papp, lera, plastellin, kottar, bark, tyg, galon o. d.

Träslöjd bör jämsides med textilslöjd av olika slag förekomma från och med tredje årskursen. I följande årskurser kan, om så befinnes lämpligt, tiden för slöjd delas mellan ett par olika slöjdararter, t. ex. träslöjd och metallslöjd eller pappslöjd och textilslöjd. I de högre årskurserna må även en eller annan mera yrkesbetonad arbetsart, t. ex. borstbinderi, mattflätning, skomakeri eller korgmakeri kunna övas.

3. Eleverna bör hibringas den rent vanemässiga behärskningen av de tekniska handgreppen, vilken är en nödvändig förutsättning för att deras färdigheter i framtiden skall kunna bibehållas och bli till nytta i förvärvsarbetet. Inlärandet får därför ske synnerligen grundligt och det inlärdas genom flitig övning säkert befästas. Då emellertid elevernas brist på uthållighet vållar, att de har svårt att bibehålla intresse och arbetsiver inför annat än nära liggande mål, bör läraren i regel i stället för en tidskrävande modell välja flera mer lättfärdigade.

På grund av den stora olikhet med avseende på anlag och utveckling som råder mellan eleverna i en särskoleklass, bör varje elev få fortskrida i arbetet allt efter förmåga och vunnen färdighet, oberoende av kamraternas. Uppgifternas svårighetsgrad och kraven på noggrannhet i utförandet bör anpassas efter elevernas förmåga och aldrig ställas så höga, att arbetsglädjen går förlorad.

4. Slöjdundervisningen får ej bindas till vissa modellserier. Modellerna väljes med hänsyn till elevernas förutsättningar.

Textilslöjd

1. Av stor vikt är att allt material är väl avpassat efter elevernas åldersstadium och att samma material förekommer i olika färger. Eleverna når ett bättre arbetsresultat, om nålar, garn, tråd o. d. är väl avpassade efter materialet.

2. Vid trädning användes s. k. våffelväv eller liknande tyger. Trädningen utföres med mjukt bomullsgarn. De första stygnen inläres lämpligen på grovt material: aidaväv i olika färger eller någon grövre tuskaftsväv. För den första egentliga sömnaden användes i regel s. k. skoltyg.

Svårighetsgraden i sömnaden kan automatiskt stegras genom att som material först användes rutigt eller randigt tyg och därefter omönstrat bomullstyg.

Vid förberedande övningar i maskinsömnad kan eleverna först öva på papper med uppritade linjer och utan tråd i maskinen. Den första maskinsömnaden bör i regel utföras på rutigt tyg. Eleverna har då stöd i tygets mönster, antingen de syr längs med eller tvärs över tyget.

Sömnad av nattdräkter är en god förövning till klädsömnad. Plaggen bör utföras i nätta modeller, vara enkla i linjerna och lätta att stryka.

Vid virkning och stickning bör garnet ej vara för fint. Arbetet blir eljest för tidskrävande.

Vid allt arbete med prydnadssöm (konstsömnad) och vid vävning bör fullgott material användas.

Knyppling är en teknik, som också kan tas upp i undervisningen i de högre årskurserna.

Nedan anges förslag till arbeten, vilka dock bör anses endast som exempel.

Trädning: duk, tablett, grytlapp, skärp, kudde.

Virkning: hårband, halsduk, bollnät, dockkläder, grytlapp, tofflor.

Sömnad: nålbok, servettväska, etuier, förvaringspåse, leksaksdjur, dockkläder, utrustning till docksäng, cykelvimpel, indianband, hätta, midjeförkläde, dukar till hemmet eller skolan, kudde, väggbonad, nattlinne i kimono, kjol, blus, pyjamas, badkappa, dansdräkt, cowboydräkt.

Stickning: hårband, mössa, dockkläder, dockfilt, halsduk, vantar, raggsockor, inne-sockor, jumper, kofta.

Vävning: trasmatta, handdukar (tuskaft och kypert), scarfes, förkläde (rosengång eller inslagskypert), örngott med invävd bård.

Träslöjd och metallslöjd

1. Träslöjden bör vara den förhärskande slöjdarten för gossarna. Den är lättast att anordna och torde för de flesta ha den största praktiska betydelsen. Om metallslöjd anordnas såsom självständig slöjdart, bör den i regel förläggas till de högsta årskurserna.

2. Med hänsyn till hållbarhet och utseende bör slöjdföremålen på lämpligt sätt ytbehandlas. Härvid bör enkla, lätt utförda ytbehandlingssätt komma till användning. På begynnelsestadiet i träslöjd kan eleverna få stryka en del föremål med förtunnad cellulosalack eller måla med någon täckande färg, såsom vattenfärg eller lackfärg.

3. Verktygsvården är synnerligen viktig, då slöjdresultat och arbetsglädje är i hög grad beroende av att eleverna får arbeta med goda och välskötta verktyg. Vid terminens början bör alla verktyg vara översedda och justerade, och i fortsättningen har läraren att noga tillse, att alla eggjärn hålles väl slipade samt att verktyg, som kommer i olag eller går sönder, snarast möjligt repareras eller ersättes.

Eleverna skall vänjas vid att i mån av förmåga hjälpa till att hålla verktygen i gott skick och att aktsamt hantera maskiner och övriga inventarier.

4. Förslag till lämplig verktygsutrustning för olika slöjdsalar har utarbetats av skolöverstyrelsen, som därvid även angivit lämplig uppsättning av verktyg för kompletterande arbeten i metall, då endast träslöjdsal finns.

Som exempel på slöjdföremål av olika slag upptas här nedan en förteckning.

Träslöjd: enkla leksaker, tillverkade av bark, såsom båtar och hus; leksaker av trä: bilar, bussar, båtar, djur, tippvagnar, garage, häst och kärra, bensinstation, flygmaskiner, dockmöbler, läggspel, kulspel; handdukhängare, ljusstakar, tältpinnar, lökbräden, skärbräden, stafettpinnar, markeringmärken, vind- och färgsnurror, brödbråden, karottbrickor, smör- och vispspadar, pingpong racketar, klädhängare, hammarskaft, sandpapersfiler, pimpelspön, bollträ, fågelholkar, lådor (spiklådor, skoputslådor), blomkruksställ, periskop, verktygsskrin, kärror, serveringsbrickor, lampetter, fat, skålar, skedar, julstjärnor, vindor, sjömansspel, öskar, bokstöd, pappersknivar, armaturer, bordslampor, strykbräden, skrin, syppuffar, enkla musikinstrument; enkla jul- och påsksaker, såsom ljusstakar, klockstaplar, äggställ, påsktuppar.

Metallslöjd: skohorn, blomkrukkspadar, skidskrapor, ställ för varma kärl, ljusstakar, skålar, nyckelhängare, krattor, fågelbord, pappersknivar, spadar, spannhållare för skidor, lampetter.

Hemkunskap och hushållsgöromål

Mål

Undervisningen i hemkunskap och hushållsgöromål skall göra eleverna förtrogna med de sysslor, som förekommer i ett hem, och ge dem någon kännedom om nyttig kost och ekonomisk planering samt lära dem att organisera arbetet i hemmet. Undervisningen bör vänja eleverna vid såväl självständigt arbete som samarbete, tillvarata och utveckla deras intresse för hushållsarbete samt stimulera dem att hjälpa till i hemmet och bidra till trevnaden där.

Kursinnehåll

Hemkunskap

Enkla hemsysslor avsedda att lära eleverna att reda sig själva. Hemmets betydelse för familjemedlemmarna. Nyttig kost. En ändamålsenlig och trivsamt bostad. Hemmets skötsel och hygien. Den personliga hygien. Vård av kläder och skodon. Arbetsorganisation. Tekniska hjälpmedel.

Ekonomiska synpunkter på inköp och utnyttjande av livsmedel samt på inköp och vård av olika inventarier för hemmet. Den enskildes och hemmets ekonomi. Varukännedom avseende livsmedel, olika inventarier för hemmet samt tvätt- och rengöringsmedel.

Hushållsgöromål

Arbetets planering. Beredning av huvudsakligen enklare maträtter (typrätter) lämpliga till olika måltider. Bakning för vardagsbruk. Konservering. Användning av industriellt förberedd mat. Dukning och servering. Diskning, städning och rengöring, bäddning samt vård av möbler, sängkläder och andra inventarier i hemmet. Tvätt och fläckurtagning. Mangling och strykning. Sko- och klädvård.

Anvisningar

1. När undervisningen utsträcker över flera år för klass eller enskild elev, bör vid planläggningen stor uppmärksamhet ägnas åt att en lämplig stegring av svårighetsgraden sker. Samtidigt med att nya arbetsuppgifter tillkommer, bör det redan inlärd på nytt övas.

2. Undervisningen i hushållsgöromål skall främst vara inriktad på vardagens förhållanden. Sådana moment, som är av vikt för den dagliga trivseln i hemmet, bör uppmärksammas. Betydelsen av god ordning och hygien i hemmet och hushållsarbete beaktas.

3. Vid den dagliga instruktion, som skall föregå det praktiska arbetet, bör demonstrationer ofta förekomma. Stor vikt bör läggas vid inlärandet och igenkännandet av mått (dl l tsk msk etc.). Grupparbeten bör omväxla med individuella arbetsuppgifter. Eleverna bör fostras till goda samarbetsmänniskor, och deras eventuella ledarförmåga bör tillvaratas.

Så småningom kan eleverna inom vissa gränser själva få välja arbetsuppgifter och planlägga arbetet. De bör få arbeta självständigt och ta initiativ. Ibland bör eleverna utan föregående instruktion få tillaga rätter efter kokbok.

4. Vid det praktiska arbetet bör eleverna vara fördelade i arbetslag (hushåll), bestående av två till fyra medlemmar. Arbetet fördelas mellan arbetslagens medlemmar på sådant sätt, att alla eleverna utan att jäkta har full sysselsättning och lär sig organisera arbetet. Varje elev bör emellanåt erhålla olika typer av uppgifter, t. ex. såväl matlagnings- som hemvårdsuppgifter. Uppgifterna bör anpassas efter olika elevers förmåga att utföra dem.

5. Till skolköket hörande husgeråd bör vara praktiskt utformade och om möjligt tillförlitligt utprovade. Utrustningen med inventarier bör vara så riklig, att den enskilda eleven får praktisk övning i hushållssysslor av olika slag och enligt olika metoder. Olika tvättmedel, tvättredskap och tvättmetoder bör t. ex. jämföras.

6. Matlagningen och bakningen bör avse beredning av lättlagad, god och närande kost till billigt pris. Kostnadsberäkningar bör om möjligt göras. Elevernas uppmärksamhet bör fästas på hur priserna växlar under olika årstider, och vid valet av maträtter i skolköket bör hänsyn tas till dessa växlingar. Lämpligt är också att ibland använda industriellt förberedd mat, hel- och halvfabrikat.

7. Konserveringen bör avse att möjliggöra besparingar i hushållet och att bland annat bereda tillgång på bär, frukt och grönsaker även under vintern. Vid konservering bör därför särskilt ifrågakomma egna produkter och sådana varor, som erhålles billigare, om de köpes i större mängd eller under någon viss tid av året.

Yrkesvägledning

Mål

Den yrkesvägledande undervisningen avser att med hänsyn till arbetslivets krav och elevernas möjligheter ge en orientering om för psykiskt efterblivna elever lämpliga yrken och utbildningsmöjligheter samt att hjälpa eleverna lära känna sina personliga förutsättningar för olika yrkesgrenar.

Kursinnehåll

Åttonde och nionde årskursen

Allmänna synpunkter på yrkesvalets betydelse.

Orientering rörande för eleverna lämpliga yrken och utbildningsvägar och i samband därmed något om personliga förutsättningar för olika yrken.

Yrkeslivets krav på den anställde. Allmän yrkeshygien. Uppträdande på arbetsplatsen.

Besök på arbetsförmedling, kuratorsmottagning och arbetsplatser.

Individuell yrkesvägledning av lärare eller kurator (yrkesvals lärare) i samband med dennes fortlöpande kontroll av elevernas prestationer på arbetsplatsen.

Anvisningar

1. Särskolans åttonde årskurs bör särskilt inriktas mot yrkesorientering. Yrkeslivets och samhällets krav på den enskilde bör därför gå som en röd tråd genom hela undervisningen. Högre årskurser bör ha karaktären av yrkesavdel-

ning, varifrån övergång till arbetslivet sker vid tillfälle som med hänsyn till elevens utveckling och tillgång på lämpligt arbete är möjligt.

2. Yrkesorienteringen bör bedrivas i samverkan mellan lärare, kurator (yrkesvalslärare) och ungdomsförmedling, och därvid bör i möjligaste mån elevernas egen aktivitet främjas, när det gäller att välja yrke. De psykiskt efterblivna förstår dock i regel inte sin egen begränsning inför yrkesval, och läraren tvingas därför ofta till personlig påverkan. Medicinsk yrkesrådgivning bör förekomma i erforderlig utsträckning.

3. I samband med att ett yrke behandlas, bör studiebesök göras på arbetsplatser. Läraren bör någon dag förut besöka arbetsplatsen för att informeras om det som kommer att visas eleverna. Dessa bör i klassrummet få en redogörelse för vad de kommer att få se. Det är då lämpligt att rikta elevernas intresse mot just sådana arbetsmoment, som de har förutsättningar att klara av.

4. Även om huvudvikten vid presentationen av olika yrken lägges vid yrkesområden, inom vilka särskolans elever har möjlighet att göra sig gällande, får denna begränsning inte göras alltför rigorös. I rent allmänbildande syfte bör eleverna erhålla en allmän orientering rörande yrken, vars representanter eleverna kan tänkas komma i kontakt med, t. ex. arbetsförmedlingstjänsteman, präst, läkare, lärare, polis, militär, post- och banktjänsteman. Den egna ortens arbetsförhållanden bör härvid komma i första rummet.

Yrkeskunskap

Mål

Undervisningen i yrkeskunskap har till uppgift att förbereda elevernas övergång till arbetslivet genom att i nära anslutning till yrkesvägledningen ge dem fortsatt orientering om yrkeslivet samt att i praktiskt yrkesarbete ge dem personliga erfarenheter och viss yrkesträning inom något eller några yrkesområden.

Kursinnehåll

Åttonde och nionde årskursen

Yrkesteori

Material, varukännedom och materialets bearbetning.

Hygieniska, samhälleliga och etiska synpunkter i fråga om arbetet. Yrkesrisker och skyddsanordningar.

Yrkesarbete

Orienterande yrkesarbete på skolverkstäder och andra lokaler för elevernas praktiska arbete.

Arbete på arbetsplatser.

Anvisningar

1. Intimt samarbete bör äga rum mellan klasslärare och kurator (yrkesvalslärare). Den senare skall lära känna eleverna genom att ta del av elevakter,

följa elevernas prestationer, inhämta upplysningar från elev och arbetsgivare rörande praktik vid arbetsplatser samt genom samtal med elev och målsman.

2. Vid planeringen av den praktiska yrkeskunskapen bör inom skolan befintliga resurser omsorgsfullt prövas. Lokaler för hemkunskap och hushållsgöromål, olika slöjdlokaler, trädgårdsanläggningar o. d. bör i mån av utrustning samt tillgång på lärare och handledare utnyttjas. Vidare bör det lokala näringslivets möjligheter i fråga om lämpliga arbetsplatser undersökas. Härvid förutsättes samarbete med ortens arbetsförmedling.

3. Den första placeringen på en arbetsplats bör ha karaktären av praktikperiod, efter vilken eleven är beredd återvända till skolan. Slår praktikperioden väl ut, och det även ur andra synpunkter finnes lämpligt, bör praktikperioden förlängas för att småningom övergå i anställning. Personligt stöd från skolans kurator (yrkesvalslärare) bör bibehållas under lång tid.

4. I samband med elevens anpassning till livet utanför skolan kan nya starka motiv till förkovring i teoretiska ämnen, särskilt modersmålet och matematik, uppstå hos eleverna. Möjlighet bör därför beredas sådana elever och även utskrivna f. d. elever att erhålla lämplig teoretisk undervisning ev. på kvällstid.

Trädgårdsskötsel

Mål

Undervisningen i trädgårdsskötsel har till uppgift att ge eleverna någon kännedom om i en trädgård förekommande arbeten, utveckla deras händighet och bereda dem tillfälle till iakttagelser rörande växtlivet.

Undervisningen bör så bedrivas, att den väcker håg för trädgårdsarbete och intresse för naturen.

Kursinnehåll

Trädgårdslandens vårberedning, rensning och vattning. Odling och skörd av frö-, fot- och bladköksväxter. Sådd och plantering av blomsterväxter. Trädgårdslandens höstberedning.

Plantering och vård av bärbuskar och fruktträd; fruktens skörd och tillvaratagande.

Anvisningar

1. Då arbetet i skolträdgården för särskoleelevernas del i och för sig är ett värdefullt komplement till den övriga undervisningen och även kan bli av betydelse för deras yrkesutbildning och framtida sysselsättning, bör undervisning i trädgårdsskötsel om möjligt förekomma. Eleverna bör beredas tillfälle att delta i sådan undervisning två eller flera fullständiga växtperioder.

2. Önskvärt är även att eleverna får biträda med vårderna av krukväxter och fönsterodlingar i skolan.

3. De möjligheter till iakttagelser av växt- och djurlivet, som arbetet i skolträdgården erbjuder, bör flitigt utnyttjas och undervisningen i naturkunskap bör i stor utsträckning anknytas till de sålunda gjorda iakttagelserna.

Exempel på arbetsordningar

Anvisningar

1. Vid uppgörandet av arbetsordningen skall tillses att den kommer att överensstämma med gällande föreskrifter om den dagliga arbetstidens och rasternas längd samt om morgonandakt.

Det är av vikt, att vid ämnenas inplacering på arbetsordningen särskild hänsyn tas till ämnen och ämnesgrenar, som är av grundläggande betydelse eller för eleverna särskilt krävande. Lämplig fördelning under arbetsdagen mellan mera teoretiskt betonade ämnen och övningsämnen bör även eftersträvas.

2. De exempel på arbetsordningar, som här på grundval av undervisningsplanens timplaner meddelas, upptar endast ett fåtal av de många kombinationer som kan ifrågakomma. Så t. ex. kan speciella metodiska eller organisatoriska anordningar, såsom samlad undervisning, periodläsning, endagsledighet, medföra avvikelser. Även önskemål om kortare lästid på lördagarna kan föranleda smärre förändringar av schemat. Ämnesfördelning mellan olika lärare, lärarnas tjänstgöringsförhållanden i övrigt, anställning av särskilda lärare i vissa ämnen, lokaltillgången och skolskjutsar kan också göra avvikelser nödvändiga.

3. I de här upptagna arbetsordningarna har följande förkortningar använts.

Kristendomskunskap	Kr
Modersmålet	M
Hembygdskunskap med arbetsövningar	Hb
Historia	H
Samhällskunskap	S
Geografi	G
Naturkunskap	N
Matematik	Ma
Sinnesövningar	Si
Teckning	Tck
Musik	Mu
Gymnastik med lek och idrott	Gy
Slöjd	Sl
Hemkunskap	Hk
Hushållsgöromål	Hg
Yrkesvägledning	Yv
Yrkeskunskap	Yk
grupp 1	g ¹
grupp 2	g ²
tysta övningar	t
gossar	g
flickor	fl

Arbetsordning

Försöksklass, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M ⁰¹	M ⁰²	Ma ⁰¹	M ⁰¹	M ⁰²	Ma ⁰²
2	Si	Hb	Si	Si	Hb	Si
3	Gy	Si	Mu	Gy	Si	Mu
4	Sl	Sl	Sl	Sl	Sl	M
5	M ⁰²	M ⁰¹	Sl	M ⁰²	M ⁰¹	

	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
M	1	4
Hb	2	—
Ma	—	1
Si	6	—
Mu	2	—
Gy	2	—
Sl	6	—
S:a tim	19	5

Arbetsordning

Försöksklass, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M ⁰¹	M ⁰²	Ma ⁰¹	M ⁰¹	M ⁰²	Ma ⁰²
2	Si	Hb	M	Si	Hb	Mu
3	Gy	Si	Mu	Gy	Si	Si
4	Sl	Sl	Si	Sl	Sl	M
5	Sl	M ⁰¹	Sl	M ⁰²		

	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
M	2	3
Hb	2	—
Ma	—	1
Si	6	—
Mu	2	—
Gy	2	—
Sl	6	—
S:a tim	20	4

Arbetsordning

Försöksklass, alternativ 3

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	M	Ma	Si	M	Hb	Sl		
2	Hb	M	M	Si	Si	Mu	M	5
3	Si	Gy	Mu	Si	Gy	M	Hb	2
4	Sl	Si	Sl	Sl	Sl		Ma	1
5		Sl					Si	6
							Mu	2
							Gy	2
							Sl	6
							S:a tim	24

Arbetsordning

Årskurs 1, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	M ^{ø1}	Ma ^{ø2}	M ^{ø1}	Ma ^{ø1}	M ^{ø2}	Gy		
2	Hb	Kr Mu	M ^{ø1}	Kr Ma	Hb	Ma Mu	För avdel- ningen gemen- samt	För varje grupp särskilt
3	Hb	M	Gy	M	Hb	Sl	Kr	1
4	Sl	Sl	Sl	Sl	Sl	M	M	3
5	M ^{ø2}	Ma ^{ø1}	M ^{ø2}	Ma ^{ø2}	M ^{ø1}		Hb	4
6			M ^{ø2}				Ma	1
							Mu	1
							Gy	2
							Sl	6
							S:a tim	18
								6

Arbetsordning

Årskurs 1, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	M θ 1	Ma θ 2	Hb	Ma θ 1	M θ 2	Gy		
2	M	Kr	Hb	Kr	M	Ma	Kr	1
		Mu		Ma		Mu		
3	Hb	M	Sl	M	Hb	Sl	Hb	4
4	Sl	Sl	Gy	Sl	Sl	M	Ma	1
							Mu	1
5	M θ 2	Ma θ 1		Ma θ 2	M θ 1		Gy	2
							Sl	6
							S:a tim	20
								4

Arbetsordning

Årskurs 1, alternativ 3

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	M	Kr	M	Kr	M	M	Kr	1
		Mu		Ma				
2	Hb	M	Ma	Ma	Hb		Ma	7
							Mu	
3	Hb	M	Hb	Sl	Sl	M	Ma	3
4	Sl	Sl	Sl	Sl	Gy		Mu	1
							Gy	2
5	Gy						Sl	6
							S:a tim	24

Arbetsordning

Årskurs 2, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag			
1	M ρ^1	Ma ρ^2	M	Ma ρ^1	M ρ^2	Gy			
2	Hb	Kr	Hb	Kr	M	Ma	Kr	För avdelningen gemensamt	
		Mu		Ma		Mu		För varje grupp särskilt	
3	Hb	M	Sl	M	Hb	Sl	Hb	1	
								4	
4	Sl	Sl	Gy	Sl	Sl	M	Ma	1	
								2	
5	M ρ^2	Ma ρ^1		Ma ρ^2	M ρ^1		Sl	6	
								—	
							S:a tim	20	4

Arbetsordning

Årskurs 2, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag			
1	M	Kr	Gy	M	Ma	Kr	Kr	För avdelningen gemensamt	
		Mu				Mu		För varje grupp särskilt	
2	Hb	M	Ma	Hb	M	Sl	Kr	1	
								6	
3	Sl	Hb	M	Sl	Hb	Gy	Hb	4	
								1	
4	M ρ^1	Sl	Sl	Ma ρ^2	Sl	M	Ma	2	
								—	
5	Ma ρ^1	M ρ^2					Sl	6	
								—	
							S:a tim	22	2

Arbetsordning

Årskurs 2, alternativ 3

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	M	Kr Mu	M	Kr Ma	Ma	Ma Mu	Kr	1
2	M	M	Hb	M	Hb	Sl	M	7
3	Hb	Ma	Hb	Gy	M	M	Hb	4
4	Sl	Sl	Sl	Sl	Sl		Ma	3
5	Gy						Mu	1
							Gy	2
							Sl	6
							S:a tim	24

Arbetsordning

Årskurs 3, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag			
1	M ^{g1}	Ma ^{g2}	Hb	M ^{g2}	Ma ^{g1}	Kr			
2	M	M	Ma	Mu	Gy	Ma	För avdel- ningen gemen- samt	1	För varje grupp särskilt
3	Hb	M	M	Hb	M	Sl	Kr	6	2
4	Sl	Sl	Sl	Hb	Sl	M	Hb	4	—
5	Gy	Ma ^{g1}	Sl	M ^{g1}	Ma ^{g2}		Ma	2	2
6	M ^{g2}						Mu	1	—
							Gy	2	—
							Sl	6	—
							S:a tim	22	4

Arbetsordning

Arskurs 3, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
1	M	M ^{o1}	Hb	Ma ^{o2}	Ma	Kr			
2	Ma	M	Hb	M	Hb	Sl	Kr	1	—
							M	7	1
							Hb	4	—
3	Hb	Sl	Ma	Gy	M	M	Ma	3	1
							Mu	1	—
4	Sl	Mu	M	Sl	Sl	M	Gy	2	—
							Sl	6	—
5	Gy	M ^{o2}	Sl	Ma ^{o1}			S:a tim	24	2

Arbetsordning

Arskurs 3, alternativ 3

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag			
1	M	Ma	Hb	M	Ma	Kr	Kr	1	
							M	8	
2	M	Hb	M	Gy	Hb	Sl	Hb	4	
							Ma	4	
3	Ma	Hb	Sl	Ma	Mu	M	Mu	1	
							Gy	2	
							Sl	6	
4	Sl	M	Sl	M	M		S:a tim	26	
5	Gy	Sl			Sl				

Arbetsordning

Årskurs 4, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Mo ¹	Ma	Ma ²	Ma	Kr
2	Ma	Hb	M	Hb	Hb	Mu
3	Gy	M	Sl	Hb	Hb	M
4	Sl	Sl	Sl	Gy	Sl	M
5	Sl	Sl	Ma ¹	M	Sl	
6		Mo ²				

	För avdelningen gemensamt	För varje grupp särskilt
Kr	1	—
M	6	1
Hb	5	—
Ma	3	1
Mu	1	—
Gy	2	—
Sl	8	—
S:a tim	26	2

Arbetsordning

Årskurs 4, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Gy	Ma	Hb	M	Kr
2	Hb	Hb	Mu	Hb	M	Ma
3	Ma	M	M	Gy	Hb	M
4	Sl	Sl	Sl	Ma	Sl	
5	Sl	Sl	Sl	M	Sl	
6						

Kr	1
M	7
Hb	5
Ma	4
Mu	1
Gy	2
Sl	8
S:a tim	28

Arbetsordning

Årskurs 5

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	Sl	Ma	HSGN	M	Ma	Kr		
2	Sl	Gy ^g M ^{fl}	HSGN	M	HSGN	HSGN	Kr	1
3	Ma	M ^g Gy ^{fl}	Mu	Ma	HSGN	Tck	M	7
4	M	Sl	M	Sl	M ^g Gy ^{fl}	M	HSGN	5
5	Gy	Sl	Sl	Sl	Gy ^g M ^{fl}		Ma	4
6			Sl				Tck	1
							Mu	1
							Gy	3
							Sl	8
							S:a tim	30

Arbetsordning

Årskurs 6

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag		
1	M	Ma	Kr	HSGN	Ma	Ma		
2	Gy ^g M ^{fl}	HSGN	M	HSGN	HSGN	M	Kr	1
3	M ^g Gy ^{fl}	HSGN	M	Mu	Gy ^g Tck ^{fl}	M	M	6
4	Sl	Sl	Ma ^g Gy ^{fl}	Sl	Tck ^g Gy ^{fl}		HSGN	5
5	Sl	Sl	Gy ^g Ma ^{fl}	Sl	Sl		Ma	4
6	Sl						Tck	1
							Mu	1
							Gy	3
							Sl	9
							S:a tim	30

Arbetsordning

Årskurs 7, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	M	Kr	Ma	HSGN	Ma	Sl
2	M	HSGN	M	HSGN	Mu	Sl
3	Gy ^o Ma ⁿ	HSGN	Hg	Tck	HSGN	Ma
4	Ma ^g Gy ⁿ	M	Hg	M ^g Gy ⁿ	Sl	M
5	Sl	Gy	Hg	Gy ^o M ⁿ	Sl	
6	Sl		Hg			

Kr	1
M	6
HSGN	5
Ma	4
Tck	1
Mu	1
Gy	3
Sl	6
Hg	4
S:a tim	31

Arbetsordning

Årskurs 7, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Kr	M	Sl	HSGN	Ma	Sl
2	M	HSGN	Sl	HSGN	Mu	Sl
3	Ma ^g Gy ⁿ	HSGN	Sl	M ^g Gy ⁿ	HSGN	Sl
4	Gy ^o Ma ⁿ	Gy ^o Tck ⁿ	Ma	Gy ^o M ⁿ	Sl	M
5	Sl	Tck ^o Gy ⁿ	M	Ma	Sl	
6	Sl		M			

Kr	1
M	6
HSGN	5
Ma	4
Tck	1
Mu	1
Gy	3
Sl	10
S:a tim	31

Arbetsordning

Årskurs 8, alternativ 1, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	M	Hk	Ma	Kr	Ma
2	Yk	SGN	Hg	SGN	Ma	Sl
3	Yk	Gy ^o Tck ^l	Hg	Mu	SGN	Sl
4	Yk	Tck ^o Gy ^l	Hg	M	SGN	Sl
5	Yk	Ma	Hg	Yv ^o Gy ^l	Gy ^o M ^l	
6	Yk	M		Gy ^o Yv ^l	M ^o Gy ^l	

Kr	1
M	4
SGN	4
Ma	4
Tck	1
Mu	1
Gy	3
Sl	3
Hk	1
Hg	4
Yv	1
Yk	6
<hr/>	
S:a tim	33

Arbetsordning

Årskurs 8, alternativ 1, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	Yk	Kr	Sl	Gy ^o M ^l	Hk
2	SGN	Yk	Ma	Sl	M ^o Gy ^l	Mu
3	SGN	Yk	M	Sl	Ma	Sl
4	Tck	Yk	SGN ^o Gy ^l	Ma	SGN	Sl
5	Gy ^o Gy ^l Yv ^l	Yk	Gy ^o SGN ^l	M	Sl	
6	Yv ^o Gy ^l	Yk		M	Sl	

Kr	1
M	4
SGN	4
Ma	4
Tck	1
Mu	1
Gy	3
Sl	7
Hk	1
Yv	1
Yk	6
<hr/>	
S:a tim	33

Arbetsordning

Årskurs 8, alternativ 2, variant a

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Ma	Kr	Hk	M
2	Yk	Yk	SGN	Ma	Hg	Ma
3	Yk	Yk	Gy ^g M ^{fl}	SGN	Hg	Yv ^g Gy ^{fl}
4	Yk	Yk	M ^g Gy ^{fl}	SGN	Hg	Gy ^g Yv ^{fl}
5	Yk	Yk		M ^g Gy ^{fl}	Hg	
6	Yk	Yk		Gy ^g M ^{fl}		
7	Yk	Yk				

Kr	1
M	3
SGN	3
Ma	3
Gy	3
Hk	1
Hg	4
Yv	1
Yk	14
S:a tim	33

Arbetsordning

Årskurs 8, alternativ 2, variant b

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Ma	Ma	Ma	Kr
2	Yk	Yk	SGN	M	SGN	Gy ^g Hk ^{fl}
3	Yk	Yk	M ^g Gy ^{fl}	Sl	SGN	Hk ^g Gy ^{fl}
4	Yk	Yk	Gy ^g M ^{fl}	Sl	M	
5	Yk	Yk		Sl	Gy ^g Yv ^{fl}	
6	Yk	Yk		Sl	Yv ^g Gy ^{fl}	
7	Yk	Yk				

Kr	1
M	3
SGN	3
Ma	3
Gy	3
Sl	4
Hk	1
Yv	1
Yk	14
S:a tim	33

Arbetsordning

Årskurs 9, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Yk	M	Ma	Ma
2	Yk	Yk	Yk	M	M	Gy ^o Hk ^l
3	Yk	Yk	Yk	SGN	SGN	Hk ^o Gy ^l
4	Yk	Yk	Yk	Ma	SGN	
5	Yk	Yk	Yk	Yv ^o Gy ^l		
6	Yk	Yk	Yk	Gy ^o Yv ^l		
7	Yk	Yk	Yk			
8	Yk					

M	3
SGN	3
Ma	3
Gy	2
Hk	1
Yv	1
Yk	22
<hr/>	
S:a tim	35

Arbetsordning

Årskurs 9, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Yk	Yk	Ma	Sl	Ma	Ma
2	Yk	Yk	M	Sl	M	Gy ^o Yv ^l
3	Yk	Yk	SGN	Sl	M	Yv ^o Gy ^l
4	Yk	Yk	SGN	Mu	Sl	
5	Yk	Yk	Gy ^o Hk ^l	SGN	Sl	
6	Yk	Yk	Hk ^o Gy ^l	Tck	Sl	
7	Yk	Yk				

M	3
SGN	3
Ma	3
Tck	1
Mu	1
Gy	2
Sl	6
Hk	1
Yv	1
Yk	14
<hr/>	
S:a tim	35

Arbetsordning

Praktisk klass, alternativ 1

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Si	Hb	M	Ma	Si	Si
2	Sl	Hb	Sl	Sl	Sl	Sl
3	Sl	Sl	Sl	Mu	Sl	Sl
4	Sl	Sl	Sl	Sl	Sl	Sl
5	Sl	Gy		Sl	Gy	

M	1
Hb	2
Ma	1
Si	3
Mu	1
Gy	2
Sl	18
S:a tim	28

Arbetsordning

Praktisk klass, alternativ 2

Lektion	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
1	Ma	HSGN	M	HSGN	HSGN	M
2	Sl	Sl	Sl	Sl	Tck	Sl
3	Sl	Mu	Sl	Sl	Sl	Sl
4	Gy	Sl	Sl	Gy	Sl	Gy
5	Sl	Sl	Sl	Sl	Sl	
6	Sl	Sl		Sl	Sl	

M	2
HSGN	3
Ma	1
Tck	1
Mu	1
Gy	3
Sl	22
S:a tim	33

Arbetsordning

Årskurserna 3—5

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	3	4	5	3	4	5	3	4	5	3	4	5	3	4	5	3	4	5
1	M	Ma ^t	Ma ^t	Kr			Hb	M ^t	Kr	—	Ma ^t	Hb	M ^t		Ma ^t	Ma		
2	M ^t	HSGN		Gy ^o			Hb ^t	Ma	M ^t		HSGN	Hb ^t	M		M		M ^t	
3	Ma	HSGN ^t		Gy ^{fl}			M ^t	HSGN		Ma	HSGN ^t	M	Ma ^t	Tck		M		
4	Sl		—	Hb ^t	M		Sl			Sl		Gy ^o						
												Mu ^{fl}						
5	Sl		—	Sl			Sl			Sl		Gy ^{fl}						
												Mu ^o						
6			—	Sl														

Kr	1	1	1
M	8	7	7
Hb	4	5	—
HSGN	—	—	5
Ma	4	4	4
Tck	—	—	1
Mu	1	1	1
Gy	2	2	2
Sl	6	8	8
S:a tim	26	28	29

Arbetsordning

Årskurserna 6—8

Arbetsordning
Förberedelseklass + Årskurserna 1—3

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	6	7	8	6	7	8	6	7	8	6	7	8	6	7	8	6	7	8
1	M ^t		HSGN	HSGN	Yk		Kr	Ma ^t		HSGN	M ^t		M ^t	Kr				M
2	M		HSGN ^t	HSGN	Yk		Ma ^t	HSGN		HSGN ^t	M		M	M ^t		Ma ^t		Ma
3	HSGN	Tck		Tck	Yk		M	HSGN ^t		Ma	Ma ^t	Sl		Hg				Gy
4	Gy ^g			Sl	Yk		Sl		Gy ^g			Sl		Hg				Yv
	Ma ^{fl}								Mu ^{fl}									
5	Gy ^{fl}			Sl	Yk		Sl		Gy ^{fl}			Sl		Hg				
	Ma ^g								Mu ^g									
6				Sl	Yk		Sl							Hg				
7														Hk				

	6	7	8
Kr	1	1	1
M	6	6	4
HSGN	5	5	4
Ma	4	4	4
Tck	1	1	1
Mu	1	1	1
Gy	3	3	3
Sl	9	6	3
Hk Hg	—	4	1+4
Yv	—	—	1
Yk	—	—	6
S:a tim	30	31	33

Arbetsordning
Arskurserna 4—8

Lektion	Måndag				Tisdag				Onsdag				Torsdag				Fredag				Lördag			
	4	5	6	7—8	4	5	6	7—8	4	5	6	7—8	4	5	6	7—8	4	5	6	7—8	4	5	6	7—8
1	Kr	Ma ^t	Hb	HSGN	M ^t				M		Yk		M ^t	Ma	—	—	Gy				M ^t		Kr	
2	M ^t	HSGN	Hb ^t	HSGN ^t	M				Ma	HSGN ^t	Yk		M	HSGN	Hb ^t	HSGN ^t	M						Mu	
3	Ma	HSGN ^t	M	Tck	Hb	HSGN	M ^t	Yk	Sl	HSGN ^t	Hb	HSGN	Sl	Hg	Ma ^t	Ma								
4	Sl			Gy ^g Ma ^{fl}			Sl	Yk		Gy ^g M ^{fl}				Sl	Hg				Yk					
5	Sl			Gy ^{fl} Ma ^g			Sl	Yk		Gy ^{fl} M ^g				Sl	Hg									
6	—	Sl				Tck	Sl	Yk						Sl	Hg									
7															Hk									

	4	5	6	7	8
Kr	1	1	1	1	1
M	7	7	6	6	4
Hb	5	—	—	—	—
HSGN	—	5	5	5	4
Ma	4	4	4	4	4
Tck	—	1	1	1	1
Mu	1	1	1	1	1
Gy	2	3	3	3	3
Sl	8	8	9	6	3
Hk Hg	—	—	—	4	1+4
Yv	—	—	—	—	1
Yk	—	—	—	—	6
S:a tim	28	30	30	31	33

Arbetsordning

Arskurserna 1-6

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	1-2	3-4	5-6	1-2	3-4	5-6	1-2	3-4	5-6	1-2	3-4	5-6	1-2	3-4	5-6	1-2	3-4	5-6
1	—	Ma ^t	Ma	—	—	HSGN	Kr	—	Ma ^t	—	Ma ^t	M	Sl	—	HSGN	—	—	Kr
2		Hb	M ^t	Ma ^t	Ma	HSGN ^t	Ma	Ma ^t	HSGN ^t		Hb	Tck	Ma ^t	M	HSGN ^t			Mu
3		Hb ^t	M	M ^t	Hb	Ma ^t	M ^t	M	M ^t	Hb ^t	M ^t	Ma	M	M ^t	M ^t			M
4	M	M ^t	Sl	Gy ^o			Sl			Gy ^o			Sl					
				M ^l						M ^l								
5		Sl		Gy ^l			Sl			Gy ^l			Sl					
				M ^o						M ^o								
6	—	Sl					—	Sl					—	Sl				

	1-2	3-4	5-6
Kr	1	1	1
M	7	8	7
Hb	4	4	—
HSGN	—	—	5
Ma	3	4	4
Tck	—	—	1
Mu	1	1	1
Gy	2	2	2
Sl	6	6	9
S:a tim	24	26	30

Arbetsordning

Årskurserna 3—7

Lektion	Måndag			Tisdag			Onsdag			Torsdag			Fredag			Lördag		
	3-4	5-6	7	3-4	5-6	7	3-4	5-6	7	3-4	5-6	7	3-4	5-6	7	3-4	5-6	7
1	M ^t	Ma	—	HSGN	Kr	Ma ^t	Hb	M ^t	Hb ^t	HSGN	Ma ^t	Kr						
2	M			Ma	HSGN ^t	M ^t	M	Hb ^t	M	Ma	HSGN ^t							Mu
3	Hb	Sl	M ^t	Ma	M	Tck	M ^t	HSGN	M	M ^t	Sl (Hg)	—						M
4	Sl			Gy ^g	Sl			Gy ^g	Sl (Hg)									Gy
				M ^l				Ma ^l										
5	Sl			Gy ^{fl}	Sl			Gy ^{fl}	Sl (Hg)									
				M ^g				Ma ^g										
6						Sl				Sl (Hg)								

15. Ishetskoivan — en skola för alla. 1955 20

16. Kursplaner och metodiska anvisningar för realskolor. 1955 ..... 3:—

17. Anvisningar för rättande och bedömning av svenska uppsatser. 1955 ..... 5:—

18. Skolöverstyrelsens författningssamling 1. 1955 50

19. Dahlqvist, A. & Hsaga, H. På äventyr med Nils. Lärobok 1955 ..... 7: 55

20. Skoltyggnader. Anvisningar och bestämmelser angående byggnadsföreläring för skolväsendet. 1955 ..... 3-4 5-6 7 slutadid

21. Undervisningen i Kr ..... 1 1 1 under. 1955 ..... slutadid

22. Realexamen och M ..... 8 7 6 kommentar. 1955 ..... 5:—

23. Sjukvårdsföreläring Hb ..... 4 — — 2: 50

24. Bolkymnastik HSGN ..... — 5 5 ..... 2: 50

25. Förtäckning över Ma ..... 4 4 4 ..... 4:—

26. Handledning i sex Tck ..... — 1 1 ..... 3:—

27. Skolans undervisning Mu ..... 1 1 1 ..... 5:—

28. Handbook on Sex Gy ..... 2 2 3 ..... 5:—

29. Skolöverstyrelsen Sl ..... 6 9 } 10

30. Översikt av skol Hg ..... — — } 10

31. Survey of the Sch ..... — — } 10

32. Gymnastik till musik. S:a tim 26 30 31 ..... 5:—

33. Yrkesvägledning i folkskolan 2 år. 1955 ..... 2: 50

34. Lokalbehov och utrymmesekonomi. 1955 ..... 5:—

35. Vue d'ensemble sur l'enseignement en Suède. 1955 ..... 5: 50

36. Kursplaner och metodiska anvisningar för gymnastik. Under utgivning

37. Übersicht über das Schulwesen in Schweden. 1955 ..... 5: 50

38. Dagövningar i gymnastik för årskolor. 1955 ..... 3:—

39. 10-minutersövningar i gymnastik för folkskolan. Årskurserna 3-4 och 5-6. 1955 ..... 1: 50

Arbetsordning

Årskurserna 1-5

Arbetsordning
Årskurserna 3-7

Lektion	Måndag					Tisdag					Onsdag					Torsdag					Fredag				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1																									
2																									
3																									
4																									
5																									
6																									

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ma	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tu	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
We	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Th	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Fr	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sa	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Su	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Totalt	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10

Kungl. Skolöverstyrelsens skriftserie

1.	Larson, L., Facklitteratur för skolbibliotek. 2 uppl. 1958	5:—
2:1.	Handbok i gymnastik, lek och idrott för folkskolans lärare: D. 1. Dagövningar i gymnastik för klasserna 3—8. 3 uppl. 1956	5:—
2:1a.	Dagövningar ur ovanstående, tryckta på kort, per sats	2:—
2:2.	Dito: D. 2. Lek och idrott för klasserna 3—8. 3 uppl. 1956	5:—
3.	Anvisningar för folkskolornas friluftsdagar. 4 uppl. 1955	5:—
4.	Dagövningar i gymnastik för skolor av B2-formen, klasserna 3—7. 1952	2: 50
5.	Provisorisk normalundervisningsplan för folkskolans hjälpklasser 1953 ...	upphävd
6.	Bollgymnastik med stor boll. D. 1. 4 tryckn. 1957	1: 25
7.	Bollövningar med små och stora bollar. 3 uppl. 1955	2: 50
8.	Handbok för lärare i trafikundervisning med bildbilaga. 2 uppl. 2 tr. 1959 ..	5:—
8a.	Bildbilaga till ovanstående	—: 60
9.	Samhällskunskap .... D. 1. 2 uppl. 2 tr. 1959	Häft. 11: 25, inb. 14: 85
10.	Samhällskunskap .... D. 2. 2 uppl. 1957	Häft. 6: 25, inb. 10:—
11.	Undervisningen i engelska i England och Sverige. 1954.	slutsåld
12.	Anvisningar för skolornas undervisning i olycksfallsvård. 2 uppl. 1958.	—: 75
13.	Exempel på plan för idrottsverksamheten vid ett högre allm. läroverk. 1954. ...	3: 75
14.	Handbok för småskolans lärare. Gymnastik och lek. 1954	5: 50
14a.	Dagövningar ur ovanstående, tryckta på kort, per sats	2:—
15.	Enhetsskolan — en skola för alla. 1955	—: 50
16.	Kursplaner och metodiska anvisningar för realskolan. 1955	5:—
17.	Anvisningar för rättande och bedömning av svenska uppsatser. 1955	5:—
18.	Skolöverstyrelsens författningshandbok I. 1956—	c:a 60:—
19.	Dahlqvist, A., & Haage, H., På äventyr med Nila. Läsebok 1955	7: 35
20.	Skolbyggnader. Anvisningar och bestämmelser angående byggnadsföretag för skolväsendet. 1955	slutsåld
21.	Undervisningen i tyska i Sverige och övriga nordiska länder. 1956	slutsåld
22.	Realexamen och studentexamen. Bestämmelser jämte kommentar. 1956	3:—
23.	Sjukvårdsförmåner för statstjänstemän m. fl. 1956	2: 50
24.	Bollgymnastik med stor boll. D. 2. 1957	2: 50
25.	Förteckning över undervisningsmateriel. 1957	4:—
26.	Handledning i sexualundervisning. 1956	3:—
27.	Skolans undervisning i alkoholfrågan. Handledning för lärare	5:—
28.	Handbook on Sex Instruction for Swedish Schools. 1957	5:—
29.	Skolöverstyrelsens författningshandbok II. 1957—	c:a 60:—
30.	Översikt av skolväsendet i Sverige 1957	4:—
31.	Survey of the School System in Sweden. 1958	5:—
32.	Gymnastik till musik. 1958	5:—
33.	Yrkesvägledning i folkskolan. 2 tr. 1959	2: 50
34.	Lokalbehov och utrymmesekonomi. 1958	5:—
35.	Vue d'ensemble sur l'enseignement en Suède. 1958	5: 50
36.	Kursplaner och metodiska anvisningar för gymnasiet	Under utgivning
37.	Übersicht über das Schulwesen in Schweden. 1959	5: 50
38.	Dagövningar i gymnastik för särskolor. 1958	5:—
39.	10-minutersövningar i gymnastik för folkskolan. Årskurserna 3—4 och 5—6. 1958	1: 50

40. Kosthållet vid skolmåltider. 1958	3:—
41. Allmänna anvisningar för undervisning och fostran på skolans högre stadier. 1959	3: 50
42. Försöksverksamhet med nioårig enhetsskola	Under utgivning
43. Läroplan för rikets särskolor	5:—
49. Kampen mot brottsligheten. 1959	0: 50

Utredningar i skolfrågor

1. Propagandakritik och samhällssolidaritet. 1957	5: 50
2. Ungdomsledarutbildning. 1959	6:—

Övriga skrifter

Anvisningar för de högre läroanstalternas friluftsdagar. 1944	3: 75
Anvisningar för undervisningen i gymnastik med lek och idrott för de högre läroanstalterna. Del. 2	1: 25
Hållningsgymnastik. 1946	1:—
Kursplaner för gymnasiet. 1959	15:—
Sameskolslöjd. Modellserie med 70 pl. 1958	20:—
Typritningar 1—19 för institutionslokaler. 1 sats + texthäfte. 1957	20:—
Typritningar 1—10 för slöjdlokaler, skolverkstad och skolkök. 1 sats. 1958	Häft. 3:—, inb. 4:—
Vintersport. 1950	4:—

Filmer m. m.

Ljudbildbandet »Enhetsskolan» med texthäfte (5 ex.). 1958	48:—
Texthäfte »Enhetsskolan». Sats om 50 ex.	10:—
Filmen »Småskolans matematik». Del I. 1959	395:—
D:o att hyra. 1959	20:—
Småskolans matematik. Några anvisningar till filmen. 1959	2:—
Bildbandet »Bandspelaren I» med kommentar. 1959	7:—

40. Kosthållet vid skolbarns tider, 1935	2:--
41. Allmänna anvisningar för undervisning och fostran på skolors högre nivåer, 1939	3:50
42. Föreningssamfundet med särskild enhetskola	Under utgivning
43. Läroplan för rikets särskolor	3:--
44. Kampen mot brottligheten, 1939	9:50

Översättningar i skolböcker

1. Propagandakritik och samhällsmedvetenhet, 1937	9:50
2. Ungdomsmedvetenhet, 1935	6:--

Övriga skrifter

Anvisningar för de högre läroanstalternas frimitteldagar, 1916	3:75
Anvisningar för undervisningen i gymnastik med lek och idrott för de högre läroanstalterna. Del 1	
Hälsögningsgymnastik, 1916	1:25
Kursplaner för gymnasiet, 1933	1:--
Samskolelösa. Modellserie med 12 pl. 1935	15:--
Typskrifter 1--19 för institutionskolor, 1 sats + teckniffr. 1937	39:--
Typskrifter 1--10 för skolekolor, samsvartstad och skolkola, 1 sats, 1935	20:--
Västerport, 1933	1933, 1:-- och 2:--

Föreläsningar

Ljudbåndet »Enhetsskolans med teckniffr. (5 ex.), 1934	40:--
Teckniffr. »Enhetsskolans», Sats om 50 ex.	10:--
Filmen »Enhetsskolans matematik», Del 1, 1939	250:--
De sju åren, 1933	30:--
Enhetsskolans matematik. Några anvisningar till läraren, 1933	2:--
Bildbandet »Händelserna i sats med kommentarer, 1933	12:--

Pris 5:— kronor

Lagerblads

AB RAGNAR LAGERBLADS BOKTRYCKERI
KARLSHAMN

1959

